

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Kogej

**Konstrukcija evropske identitete v Sloveniji v
parlamentarnem diskurzu**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Kogej

Mentorica: izr. prof. dr. Petra Roter

**Konstrukcija evropske identitete v Sloveniji v
parlamentarnem diskurzu**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

Staršem za njihovo nenehno podporo

Iskrena hvala tudi mentoriciizr. prof. dr. Petri Roter za usmerjanje in strokovno pomoč.

Konstrukcija evropske identitete v Sloveniji v parlamentarnem diskurzu

Globalizacija je sprostila številne procese razločevanja in hkrati preseganja razločevanja, kar postavlja kolektivne identitete pred nove izzive in izbire. EU vpliva na nacionalne državne strukture, s tem pa tudi na nacionalne, narodne in etnične identitete v okviru nacionalne države, kar lahko med njimi povzroča napetosti. Tudi slovenska nacionalna identiteta vzpostavlja z vključitvijo Slovenije v EU posebno razmerje z nastajajočo evropsko identiteto in prav to razmerje je predmet raziskovanja v magistrskem delu.

Da je razumevanje identitet pomembno za globalne politične odnose in eden ključnih dejavnikov v obnašanju evropske politike, so pokazali konstruktivisti, ki trdijo, da so identitete in interesi delno konstruirani z družbenimi strukturami, ne pa dani naravno. Konstruktivizem raziskuje, kako se kolektivne identitete sooblikujejo z medsebojnim družbenim vplivanjem in so torej odvisne od družbene interakcije. Pomen se ustvarja, ohranja in širi skozi diskurz, ki hkrati odraža družbeni red in ga oblikuje. Diskurz ima politične posledice in je vključen v celoten proces konstrukcije pomena. To je tudi temeljna predpostavka kritične diskurzivne analize, ki sem jo uporabila za analizo parlamentarnega diskurza.

Državni zbor kot ena izmed reprezentativnih institucij poudarja temeljno reprezentacijo naroda in njegovih struktur, saj se znotraj parlamentarnega diskurza predlagajo javne politike ter oblikujejo javne razprave. Nacionalni parlamenti so tudi vključeni v proces odločanja EU z ratifikacijskimi procesi in tudi sicer vedno bolj vpeti v proces komuniciranja EU z njenim okoljem. Pogosto so med prvimi, ki se odzivajo na dogajanja v EU in tako vstopajo v krog akterjev, ki socializirajo sebe in prebivalce svojih držav v kontekst norm in vrednot, ki se oblikujejo v EU.

Poslanci v DZ RS so v analiziranem časovnem obdobju med začetkom uradnih pogajanj za vstop Slovenije v EU leta 1996 in parlamentarnimi volitvami 2008 evropsko identiteto predstavili kot dopolnjujočo slovenski, s čimer so želeli utemeljiti svojo željo po neodvisnosti kot nujno osvoboditev od Balkana, poudariti razlikovanje slovenske nacionalne identitete od jugoslovanske in legitimirati vstop v EU. 'Drugi', ob katerem se je gradila identiteta Slovencev, torej ni bila Evropa, ampak je bil Balkan. Slovenska nacionalna identiteta sicer ves čas ohranja primat nad porajajočo se evropsko identiteto, kar pa ne pomeni, da je z njo nezdružljiva, saj lahko pripadamo eni identiteti in hkrati ostajamo odprti za vplive drugih. Identiteta namreč ni ena sama v esencialnem pomenu, temveč obstajajo različne identitete, ki so diskurzivno ustvarjene glede na kontekst in se tudi ves čas spreminjajo.

Ključne besede: konstruktivizem, identiteta, parlamentarni diskurz, kritična diskurzivna analiza

The construction of European identity in parliamentary discourse in Slovenia

Globalization released on the one hand a number of differentiation processes and processes exceeding these distinctions on the other hand. This presents new challenges and choices for collective identities. The EU influences national government structures and thereby also national and ethnic identities within the nation-state which may cause tensions between them. With the accession of Slovenia to the EU the Slovenian national identity has also been establishing its specific relationship with the emerging European identity and this relationship is researched in the thesis.

That the understanding of the identities is important in global political relations and a key factor of the European policy was shown by constructivists who argue that identities and interests are partly constructed by social structures, rather than naturally given. Constructivism explores how collective identities are shaped through mutual social influence and dependent on social interaction. Meaning is created, maintained and spread through the discourse that both reflects the social order and shapes it. The discourse has political implications and is involved in the whole process of the creation of meaning. This is also a basic supposition of Critical Discourse Analysis which is used for the analysis of parliamentary discourse.

The National Assembly of the Republic of Slovenia, as one of the representative institutions, emphasizes the basic representation of the nation and its structures as public policy and general public debates are proposed within parliamentary discourse. National parliaments are also involved in the EU decision-making process with the ratification processes and, moreover, increasingly participate in the process of EU communication with its citizens. They are often among the first to respond to developments within the EU and, thus, enter the circle of actors who socialize the citizens in their countries in the context of norms and values formed in the EU.

In the analysed period between the start of formal negotiations on Slovenia's accession to the EU in 1996 and parliamentary elections in 2008 members of the National Assembly presented the European identity as complementary to the Slovenian, as they wanted to justify their desire for independence as a necessary release from the Balkans, stress the distinction of the Slovenian national identity from the Yugoslav and legitimise their accession to the EU. The 'Other', to which the Slovenian identity was constructed, was not Europe, but the Balkans. Slovenian national identity still maintained the primacy over the emerging European identity throughout the analysed period, however, this does not mean that the two are incompatible, since one may belong to one identity and at the same time remain open to the influences of the other. Identity is not only one in the essential sense, but there are different identities, which are discursively constructed depending on the context and are constantly changing.

Key words: constructivism, identity, parliamentary discourse, critical discursive analysis

Kazalo vsebine

1 Uvod	11
2 Identiteta in njena konstrukcija.....	20
2.1 Kolektivne identitete in njihove družbene funkcije ter družbeni vpliv	21
2.1.1 Jaz in Ti	21
2.1.2 Rojstvo nacionalne identitete	22
2.1.3 Prepletanje identitet.....	26
2.2 Konstruktivističen pogled na kolektivno identiteto.....	29
2.2.1 Konstrukcija družbenega sveta.....	29
2.2.2 Za konstrukcijo identitete je ključen <i>izbor</i>	32
2.3 Jezik in diskurz.....	34
2.3.1 Meje identitete določi jezik	34
2.3.2 Diskurz je del sveta in svet je del diskurza.....	36
2.3.3 Kritična diskurzivna analiza	39
3 Razvoj slovenske in evropske identitete	43
3.1 Definicija 'EUrope' ali različni koncepti konstrukcije evropske identitete.....	43
3.1.1 Enotnost Evrope je sestavljena iz nasprotij	44
3.1.2 Evropska unija o evropski identiteti	47
3.1.3 Evropska identiteta v zavesti Evropejcev.....	49
3.1.4 Identitete v koncentričnih krogih.....	52
3.1.5 Prihodnost evropske identitete	53
3.2 Slovenska nacionalna identiteta v odnosu do evropske.....	57
3.2.1 Razvoj slovenske nacionalne zavesti.....	57
3.2.2 Vloga kulture in sobivanja z drugimi narodi pri konstrukciji slovenske identitete.....	60
3.2.3 Odmikanje od Balkana	62

3.2.4 Dokazovanje 'evropskosti'	65
4 Evropska identiteta v Državnem zboru Republike Slovenije – analiza parlamentarnega diskurza.....	69
4.1 Metodologija raziskave	69
4.2 Prvo časovno obdobje od formalne prošnje za članstvo do vključitve Slovenije v Evropsko unijo .	76
4.2.1 Nacionalna identiteta in nacionalni interesi	76
4.2.2 'Mi, Slovenci'	80
4.2.3 Med Balkanom in Evropo	83
4.2.4 Metafore v Državnem zboru Republike Slovenije	89
4.2.4.1 <i>Potovanje v Evropsko unijo</i>	91
4.2.4.2 <i>Evropska unija kot prostor</i>	93
4.2.4.3 <i>Evropska unija kot odnos</i>	94
4.2.4.4 <i>Evropska unija tudi kot klub, igralec in košara</i>	96
4.3 Drugo časovno obdobje od vključitve Slovenije v Evropsko unijo do parlamentarnih volitev leta 2008.....	97
4.3.1 Nacionalna identiteta postaja del evropske	97
4.3.2 'Mi, Evropejci'	100
4.3.3 Med Evropo in Evropsko unijo	101
4.3.4 Metafore v Državnem zboru Republike Slovenije	105
4.3.4.1 <i>Evropska unija kot prevozno sredstvo</i>	105
4.3.4.2 <i>Evropska unija kot odnos</i>	106
4.4 Soobstoj slovenske nacionalne in evropske kulturne identitete: sinteza rezultatov	108
4.4.1 Analiza na ravni besedila	108
4.4.2 Analiza na ravni diskurzivnih in družbenih praks	113
5 Zaključek	117
6 Literatura.....	123

Seznam tabel

Tabela 4.1: V analizi omenjene poslanke in poslanci Državnega zbora Republike Slovenije v posameznih mandatnih obdobjih s pripadnostjo poslanski skupini in njenim položajem v Vladi Republike Slovenije.

Tabela 4.2: Kontekst parlamentarnih razprav s ključnimi dogodki vključevanja Slovenije v EU.

Seznam kratic

DeSUS	Demokratska stranka upokojencev Slovenije
DZ RS	Državni zbor Republike Slovenije
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
KDA	Kritična diskurzivna analiza
KDS	Krščanska demokratska stranka
LDS	Liberalna demokracija Slovenije
NATO	Organizacija severnoatlantskega sporazuma (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
NSi	Nova Slovenija
PPO	Pridružitveni parlamentarni odbor
RS	Republika Slovenija
SD	Socialni demokrati
SDS	Slovenska demokratska stranka
SKD	Slovenski krščanski demokrati
SLS	Slovenska ljudska stranka
SMS	Stranka mladih Slovenije
SNS	Slovenska nacionalna stranka
UKOM	Urad vlade za komuniciranje
ZLDS	Združena lista socialnih demokratov
ZSMS	Zveza socialistične mladine Slovenije

1 Uvod

Žurnal 24kur: Spor strokovnjakov glede najslavnejše evropske mumije, pet tisoč let starega Ötzi, še zdaleč ni končan. Je bil slavni Ötzi (tudi Oetzi) Avstrijec ali Italijan?

/.../ Do prelomnega trenutka je prišlo konec preteklega leta, ko so v bolzanskem muzeju ponovno popisovali opremo in obleko, ki je pripadala truplu. /.../ Ob popisovanju je neka študentka arheologije slučajno opazila majhen žep, v katerem se je skrivalo nekaj podobnega tršemu kartonu. Na svoje in profesorjevo začudenje je ugotovila, da gre za identifikacijski predmet, ki je bil že tedaj v veljavi. Zakaj je moralo miniti četrto leto, preden je novica prišla v javnost? Odgovor je preprost. Niti Avstrijecem niti Italijanom ni bilo v interesu, da se razkrije Ötzijeva identiteta. Kajti, Ötzi je po najdenem identifikacijskem predmetu nič drugega kot Slovenec. /.../ A vendarle – z 'lepotno napako'. Upravna enota, ki je dokument izdala, danes ne spada v Republiko Slovenijo. Zaradi tega odkritja je stranka SNS napovedala zaostritev pogojev glede sprejema Hrvaške v EU, obenem pa tudi Hrvaška napoveduje pritožbo zaradi preudiciranja na podlagi že zdavnaj pretečenih dokumentov. V Bruslju, kot kaže, še dolgo ne bodo našli skupnega jezika. Kako le, če pa je Ötzi v Buzetu dobil slovenski identifikacijski dokument? /.../ (Škodič 2009)

Ta prvoaprilska šala na spletnem portalu se nanaša na človeško mumijo, ki so jo našli leta 1991 ob Schnalstalskem ledeniku v Ötztalskih Alpah, in dokazuje, da (nacionalna) identiteta človeka nikoli ni dokončna in jo je vedno mogoče na novo 'uporabiti'. Že ob odkritju slavne mumije so se namreč pojavile polemike, ali je Ötzi Avstrijec ali Italijan, pa čeprav je bil od obeh držav starejši za dobrih 5000 let. Kljub temu je bila ta pomembna arheološka najdba tako za Avstrijo kot Italijo odlično sredstvo konstrukcije nacionalne zgodovine *ex post facto*. Ker je bila mumija najdena na italijanskem ozemlju, približno 90 metrov od avstrijske meje, je Ötzi svoj prostor dobil v Italiji. To pa še ne pomeni, da je dokončno dobil tudi svojo identiteto oziroma da je kljub dolgim letom v ledu glede nje manj zmede. Morda pa je bil res, kot zapiše nek drug komentator, »politično razcepljen, namenjen v Evropo« (Večer, Toti list 1998).

Checkel in Katzenstein (2009, 11) ugotavljata, da je postala evropska identiteta v zadnjih letih intenzivno politizirana. Razvoj procesa evropske integracije in vpeljava državljanskih pravic v pogodbe Evropske unije (EU) sta sprožila vroče razprave o razvoju evropske identitete. Omenim lahko samo tiste na Nizozemskem in v Franciji leta 2005, irsko zavrnitev Pogodbe o Ustavi za Evropo leta 2008 ali pa kulturne grožnje, ki naj bi jih predstavljali 'poljski vodovodar' ali 'muslimanske rute'. Razprave ob ratifikacijah Pogodbe o Ustavi za Evropo so bile celo tako burne, da je v Lizbonski pogodbi, ki nadomešča Pogodbo o Ustavi za Evropo, med drugimi odstranjena izrecna omemba simbolov EU, kot so zastava, himna in slogan, ki jih sicer lahko močno povezujemo s konstrukcijo identitete.

Eden ključnih trenutkov v konstrukciji evropske identitete je bilo nadaljevanje procesa evropske integracije s širitvijo na deset novih članic leta 2004. Ta proces je bil deležen tolikšne pozornosti, ker natančno določa geopolitične meje, te pa določajo meje vključenosti in izključenosti (Guerrina 2002; Hülsee 2006) in s tem nadalje gradijo diskurz identitete. Po prepričanju političnih akterjev ta očitno igra pomembno vlogo pri ustvarjanju socialne kohezije in ima motivacijsko vlogo, zato jo je vredno konstruirati in krepiti. In prav ta konstrukcija bo predmet moje raziskave. Ljudje imajo namreč pogosto občutek, da so v svoje identitete nekako vrojeni in so objektivno pogojene, zato je še toliko bolj zanimivo ugotavljati njihov dejanski nastanek in njihovo vlogo pri družbenem ter političnem vključevanju ljudi v posameznih okoljih.

Konstruktivisti so postavili pomemben teoretični okvir za razumevanje identitet (Ross 2006, 198) in se vsaj nekateri, po mnenju Checkla in Katzensteina (2009, 8), najbolj približali pravi podobi identitete v sedanjí Evropi. Poleg tega so uspešno uvedli identiteto kot ključno sestavino globalnih političnih odnosov (Ross 2006, 210), kar obljublja plodne vpogleds v dinamiko mednarodnih odnosov. Vsekakor se je priznavanje identitete in diskurza kot ključnih dejavnikov v obnašanju evropske politike v zadnjih desetih, petnajstih letih pomembno okrepilo (Mole 2007a, 1). Mednarodni odnosi med državami danes temeljijo na skupnem dojetanju nacionalne identitete, njenega 'prostora pod soncem', njenih prijateljev in sovražnikov, njenih interesov in pobud (*ibid.*). Prav konstruktivisti so po mnenju Bierstekerja in C. Weber (v Adler 2002, 104) pokazali, da sestavine državne suverenosti, kot so ozemlje, oblast in nacionalna identiteta, niso stalne, ampak se razvijajo s spreminjajočimi se praksami. Še več, konstruktivistična analiza suverenosti je pokazala, kako ljudje kolektivno zarišejo meje med 'znotraj' in 'zunaj' (Walker v Adler 2002, 104) in kako so te meje vedno znova začrtane, legitimirane, zavržene, spremenjene ali naturalizirane (Thompson v Adler 2002, 104).

Konstruktivizem ne zanika možnosti obstoja (predvsem naravnih) fenomenov neodvisno od mišljenja, izziva pa obstoj opazovanja, ki bi bilo neodvisno od jezika (Guzzini 2000, 159). Kar šteje kot družbeno pomemben objekt ali dogodek, je vedno rezultat interpretativne konstrukcije zunanjega sveta (*ibid.*). Ali, kot pravi Onuf (v Guzzini 2000, 159): »Konstruiramo svetove, ki jih poznamo, v svetu, ki ga ne poznamo«. E. Baldwin in drugi (1999, 43) poudarjajo, da te predstave ne odslikavajo sveta, pač pa ustvarjajo njegovo različico in so vključene v konstrukcijo sveta. Praksa zunanje politike namreč služi uokvirjanju, omejevanju in udomačitvi določene identitete, ki pa vključuje obliko domačega reda, družbene odnose ipd. (Campbell 1961/1998, 139). Ta ponotranjeni strukturni zagon bolj ali manj močno vpliva na družbene prakse in tako je lahko

diskurzivno konstruirana nacionalna identiteta razumljena hkrati kot strukturni rezultat (*opus operatum*) in kot ustvarjalna sila (*modus operandi*) (Mole 2007a, 15).

Naše interpretacije so osnovane na skupnem sistemu kod in simbolov, jezikov in družbenih praks (Guzzini 2000, 159). Znaki in simboli, ki jih uporabljamo v jeziku, nimajo pomena sami po sebi, temveč predstavljajo naše koncepte, ideje in občutke na način, ki ga drugi lahko 'berejo', dekodirajo oziroma interpretirajo njihov pomen na približno enak način kot mi (Hall 1997, 5). Jezik je tako ključna sestavina v mednarodnih odnosih. Diskurz ima politične posledice in je vključen v celoten proces konstrukcije pomena. Te predpostavke so pogosto neopazne, ne zato, ker bi bile skrite, temveč zato, ker so videne kot samoumevne.

Iskanje, postavljanje, vzpostavljanje in konstruiranje identitete spremlja človeštvo skozi velik del njegove zgodovine, kar pa še ne pomeni, da ima človek glede svoje identitete razčiščene pojme. Za obravnavo kolektivnih identitet, tako slovenske kot evropske, mi bo na začetku zadoščala naslednja definicija Žagarja (2003, 128): »Vsaka kolektivna identiteta je občutek pripadnosti določeni skupnosti, kolektivni entiteti, ki jo določajo različni objektivni in subjektivni kriteriji«. Iskati svojo identiteto pomeni boriti se za svoj obstoj (Pisier in drugi 1982/2004, 370). Pri tem je ključno poudariti, da so identitete ves čas podvržene spremembam. Živimo v času raznoterih in kompleksnih tranzicijskih procesov, ki imajo svoje posredne in neposredne posledice za identitete, ki jih ni mogoče razumeti kot nekaj okamenelega (Rizman 2003, 113). Vseskozi so v nastajanju, spremenljive in podvržene vsakodnevnemu plebiscitu sprejemanja in zavračanja (Kohli v Rizman 2003, 114). Hkrati razpadajo in se ustvarjajo nove. Pluralno okolje, ki ves čas pritiska na meje nacionalne identitete, zahteva od nje stalno prilagajanje, kar ima za posledico, da mora pogosto sklepati kompromise, to je odpirati svoje simbolične meje oziroma relativizirati svojo namišljeno različnost pred nič manj namišljenimi zunanjimi konstrukcijami identitete (Rizman 2003, 114).

Globalizacija je sprostila številne procese razločevanja, prav tako tudi preseganja razločevanja, tem procesom pa se je težko postaviti po robu z iskanjem opore v državotvornosti ali nacionalizmu. Prav vdor globalizacije v svet nacionalnih identitet, ki se odvija prek sociološke kompresije časa in prostora, postavlja nacionalne identitete pred nove izzive in izbire (Rizman 2003, 115). Konfliktne trende med globalizacijo in identitetami lahko mnoge skupnosti doživljajo kot resno krizo. Pri tem Rizman (*ibid.*, 114) opozarja, da se takšni 'spopadi' ne odvijajo samo na ravni 'naše' in 'druge' oziroma 'tuje' identitete, marveč mora vsaka posamezna nacionalna identiteta vseskozi usklajevati in pomirjati svoja notranja nasprotja, kar ni nič drugega kot proces

stalnega konstruiranja, dekonstruiranja in rekonstruiranja nacionalnih identitet ali druga beseda za življenje (nacionalne) identitete.

EU vpliva na nacionalne državne strukture, s tem pa tudi na nacionalne, narodne in etnične identitete v okviru nacionalne države, kar lahko povzroča napetost med temi identitetami oziroma med občutki njihovi pripadnosti. Tudi Slovenija se je po demokratičnih spremembah, ki so potekale vzporedno z razpadom nekdanje Jugoslavije, vključila v EU, to pa je vplivalo na spremembe komaj vzpostavljenega institucionalnega okvirja slovenske nacionalne identitete. Razmerje med njima postaja vse pomembnejše vprašanje pri oblikovanju EU, vsaka nacionalna identiteta pa mora v skladu s svojimi zgodovinskimi izkušnjami in njihovo specifično sociološko konfiguracijo vzpostaviti sebi primerno modalnost tega razmerja (Rizman 2003, 122). Cilj magistrskega dela je ugotoviti, na kakšen način se to razmerje med slovensko nacionalno in evropsko identiteto vzpostavlja v Sloveniji.

To bom poskušala raziskati z analizo parlamentarnega diskurza, saj je to eden izmed diskurzov, znotraj katerega se predlagajo javne politike in oblikujejo javne razprave, poleg tega pa reprezentativne institucije, kot je parlament, poudarjajo temeljno reprezentacijo¹ naroda in njegovih struktur (Bourdieu 1997, 186). Nacionalni parlamenti so tudi vključeni v proces odločanja EU z ratifikacijskimi procesi ob spremembah pogodb in sprejemu novih članic (Šabič in Rejec Longar 2003, 77–8) ter tudi sicer vedno bolj vpeti v proces komuniciranja EU z njenim okoljem (Šabič 2005, 147). Šabič (*ibid.*, 132) še ugotavlja, da so nacionalni parlamenti pogosto med prvimi, ki se odzivajo na dogajanja v Bruslju in tako vstopajo v krog akterjev, ki pomagajo socializirati sebe in prebivalce svojih držav v kontekst norm in vrednot, ki se oblikujejo v EU. Tako se širi informacijska in motivacijska funkcija parlamentov. Državljanom namreč pogosto spremljajo procese odločanja na ravni EU in se seznanjajo s pomembnimi skupnimi vprašanji evropskih politik šele, ko jih obravnava nacionalni parlament. Ta tako prevzema funkcijo, da državljanom pojasni potrebe, razloge in cilje, pa tudi finančne posledice predlaganih ukrepov, v fazi njihovega uresničevanja pa naj bi jih motiviral za njihovo sprejemanje brez prevelikih odporov in nasprotovanj, ker bi to povzročalo dodatne stroške in tveganja (Zajc 2005, 112).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS) je bil še posebno aktiven v procesu vključevanja Slovenije v EU. Razpravljal je o vseh pomembnih dokumentih vstopanja Slovenije v EU in o vseh pogajalskih izhodiščih Slovenije ter jih potrjeval. Nasploh je po mnenju Zajca (2005, 113–

¹ Reprezentacija je termin, ki ga uporabljamo za prakso povezovanja različnih znakov, da bi z njimi razumno in smiselno posredovali skupek abstraktnih konceptov (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 13).

14) v tem času opravil izredno pomembno socializacijsko in mobilizacijsko delo za vključitev Slovenije v EU: »Državni zbor je državljanom predstavljal posebno okno v svet EU in njenih institucij«. Zato je upravičeno pričakovati, da je DZ RS tako vlogo obdržal tudi v pogojih polnopravnega članstva Slovenije. Tudi Hafner-Fink (2000, 829) je ugotovil, da je bila podpora 'evropskemu' projektu v Sloveniji v veliki meri rezultat (ideološkega) delovanja politične elite oziroma kar celotnega slovenskega političnega razreda.

Prav zato bom preučila, kako so slovenski poslanci videli Evropo in EU ter kako se je njihova predstava spreminjala, če sploh, od uradne prošnje Vlade RS za članstvo v EU leta 1996 do zadnjih parlamentarnih volitev leta 2008, ko je Slovenija že bila članica te organizacije. Ali je evropska identiteta v slovenskem parlamentu konstruirana kot dopolnjujoča slovenski ali kot identiteta, ki slovensko ogroža? Hafner-Fink (2002) je v svoji analizi raziskav javnega mnenja ugotovil, da je bil konec osemdesetih in v začetku devetdesetih občutek pripadnosti Sloveniji najmočnejše izražen (to je bil čas razpadanja Jugoslavije in nastanka neodvisne države), hkrati pa je bil takrat tudi odnos do Evrope najbolj pozitiven, saj je evropska identiteta pomenila nekakšno zavračanje in hkrati nadomeščanje dotedanje jugoslovanske (komunistične, balkanske) 'nacionalne' identitete. V prvem desetletju po osamosvojitvi Slovenije pa podatki raziskav kažejo upadanje pomena tako slovenske kot evropske identitete pri prebivalcih Slovenije, verjetno tudi zaradi 'težav', ki so se pojavljale v pogajalskem procesu (na primer 'španski kompromis'²). Tudi izkušnje iz držav, ki so se pred Slovenijo pridružile EU (na primer Avstrija), kažejo, da se je s približevanjem točki pridružitve podpora javnosti, tudi politične, vstopu v EU zmanjševala (Hafner-Fink 2000, 809), zato v tem okviru postavljam naslednjo hipotezo:

V obdobju približevanja Slovenije EU je slovenski parlamentarni diskurz evropsko identiteto obravnaval kot dopolnjujočo slovenski, s čimer so želeli poslanci v DZ RS utemeljiti svojo željo po neodvisnosti kot nujno osvoboditev od Balkana, poudariti razlikovanje slovenske nacionalne identitete od jugoslovanske in legitimirati vstop v EU. Zaradi usklajevanja zakonodaje v pogajalskem procesu in vedno večje izgube suverenosti pa se je v političnem diskurzu protislovje med slovensko in evropsko identiteto povečalo. To protislovje se je ohranilo tudi po vstopu Slovenije v Unijo, saj se države članice EU na

² Tako imenovani 'španski kompromis' se nanaša na odpiranje trga nepremičnin ob procesu vključevanja Slovenije v EU. Slovenija je morala zaradi članstva v EU v zvezi z ratifikacijo Evropskega sporazuma o pridružitvi spremeniti ustavo (natančneje njen 68. člen), saj ta do leta 1997 ni dovoljevala, da bi bili tujci lastniki nepremičnin v Sloveniji (Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji 2010).

določenih področjih tesneje povezujejo in tako še naprej predajajo del suverenosti EU, s tem pa se odpira možnost razprave o izgubi nacionalne identitete.

Ker je identiteta heterogen, večdimenzionalen in kompleksen pojav, zahteva njeno preučevanje interdisciplinaren pristop (Žagar 2002; Šabec 2006). Vprašanje identitete in njenega nastanka se je iz psihologije razširilo v različne discipline, kot so sociologija, politične vede, mednarodni odnosi in antropologija, vse to pa je raziskovalcem omogočilo, da so odkrili pomembne vpoglede v naravo družbenih, političnih in ekonomskih interakcij. Raziskav o *procesu* oblikovanja identitete je relativno malo. Zato so potrebne obširne analize besedila, če želimo identificirati in raziskati kulturna pričakovanja 'normalnega' in 'nenormalnega' obnašanja, 'dobre' ali 'slabe' (samo)identifikacije, 'možen' oziroma 'potreben' zgodovinski razvoj znotraj določenih kultur (Polanyi v Kowert in Legro 1996, 480).

Da bi odkrila, kako se vzpostavlja razmerje med slovensko nacionalno in evropsko identiteto, bom s konceptualno analizo izbranih konceptov in pojmov s pomočjo teoretskih besedil izhajajoč iz sociološke (na primer Rizman 1991, 1998, 2003; Smith 1991, 1995) in konstruktivistične tradicije (na primer Campbell 1961/1998; Wendt 1992, 1994, 1999; Katzenstein 1996; Hopf 1998, 2000; Guzzini 2000; Cederman 2001; Adler 2002; Kratochwill 2006) najprej pojasnila, kako nastajajo, se spreminjajo in medsebojno prepletajo kolektivne identitete. Ker bom raziskovala parlamentarni diskurz, se bom osredotočila na vpliv posameznih akterjev na konstrukcijo identitete prek jezika in diskurza (na primer Lakoff in Johnson 1980; Bourdieu 1997). Kritična diskurzivna analiza (KDA) (na primer Fairclough 1995; De Cillia in drugi 1999; Wodak 2007) mi bo služila kot okvir analize, saj vključuje tudi diskurzivno-zgodovinski pristop, ki želi vključiti vse dostopne informacije o zgodovinskem ozadju analiziranega diskurza (na primer Velikonja 1996, 2002, 2003; Nečak 1997; Hafner-Fink 2000; Cederman 2002; Hribar 2003, 2004; Vezovnik 2007, 2008) in trende spreminjanja identitete skozi čas.

Da bom lahko pojasnila odnos med slovensko in evropsko identiteto ter njegov razvoj, bom z družbeno-zgodovinsko metodo analize in interpretacije pregledala sekundarno literaturo o nastajanju slovenske in evropske identitete. Za odkritje uradne definicije evropske identitete, na podlagi katere bi se lahko razvilo njeno razmerje z nacionalnimi identitetami držav članic, bom najprej pregledala, kako evropsko identiteto definirajo temeljni dokumenti EU (oziroma prej Evropske gospodarske skupnosti), in sicer Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske

skupnosti,³ Enotni evropski akt,⁴ Pogodba o Evropski uniji,⁵ Amsterdamska pogodba,⁶ Pogodba iz Nice⁷ in Lizbonska pogodba⁸, nato pa bom vključila del aktualnih razprav o (ne)obstoju evropske identitete (na primer Delanty 1999; Guerrina 2002; Debeljak 2004). Vzporedno s tem bom odkrivala, kaj je zaznamovalo nastanek slovenske nacionalne identitete (na primer Žagar 1998, 2002, 2003; Mastnak 1996, 2001; Plavšak 2001; Šabec 2004, 2006; Petrović 2009), saj lahko le ob definiranju tako evropske kot slovenske nacionalne identitete, prepoznavam razmerje med njima.

Drugi del magistrskega dela bom namenila slovenskemu parlamentarnemu diskurzu, ki ga bom analizirala s pomočjo dobesednih zapisov rednih in izrednih sej DZ RS, ki so dostopni na njegovi spletni strani, in sej Odbora DZ RS za zunanjo politiko ter Odbora DZ RS za zadeve Evropske unije, ker DZ RS svoje pristojnosti glede izvrševanja teh pravic prenaša na ti dve delovni telesi, ki tudi sicer neposredno obravnavata tematiko EU.⁹ S tem želim odkriti, kako se je oblikovala evropska identiteta ob določenih ključnih dogodkih, ki so se neposredno dotaknili slovenske ali evropske identitete (na primer parlamentarne razprave ob poročilih Evropske komisije (EK) o napredku Slovenije pri vključevanju v EU, obravnava Strategije RS za vključevanje v EU, obravnava predloga za razpis posvetovalnega referendumu o vstopu Slovenije v EU, predlogi ratifikacij mednarodnih pogodb neposredno povezanih z EU, ipd.). Da bi ugotovila, kako se je spreminjalo razmerje med slovensko in evropsko identiteto v povezavi s spreminjajočim se političnim dogajanjem (posebej priključitvijo Slovenije EU), bo analiza zajemala dve časovni obdobji: prvo, od 10. junija 1996, ko je Vlada RS formalno zaprosila za članstvo v EU, do vstopa Slovenije v EU 1. maja 2004, in drugo, od 1. maja 2004, ko je Slovenija

³ *Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti*, podpisana v Rimu 25. marca 1957 in v veljavi od 1. januarja 1958. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/rimski-pogodbi.pdf> (3. november 2007).

⁴ *Enotni evropski akt*, podpisan 28. februarja 1986 v Haagu in v veljavi od 1. julija 1987. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/enotni-evropski-akt.pdf> (3. november 2007).

⁵ *Pogodba o Evropski uniji*, podpisana v Maastrichtu 7. februarja 1992 in v veljavi od 1. novembra 1993. Dostopno prek <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/maastricht.pdf> (3. november 2007).

⁶ *Amsterdamska pogodba*, podpisana 2. oktobra 1997 v Amsterdamu in v veljavi od 1. maja 1999. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/amsterdam.pdf> (3. november 2007).

⁷ *Pogodba iz Nice*, podpisana 26. februarja 2001 v Nici in v veljavi od 1. februarja 2003. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/nica.pdf> (3. november 2007).

⁸ *Lizbonska pogodba*, podpisana 13. decembra 2007 v Lizboni in v veljavi od 1. decembra 2009. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:SL:HTML/> (1. marec 2010).

⁹ DZ RS lahko sodeluje pri oblikovanju stališč do vseh zadev, ki bi po svoji vsebini sodile v njegovo pristojnost, načeloma enakopravno, sicer pretežno na pobudo vlade, vendar Poslovnik Državnega zbora v 154. členu DZ RS omogoča, da na osnovi sklepa kolegija predsednika Državnega zbora RS ali večine glasov pristojnega odbora oziroma matičnega delovnega telesa sam opravi razpravo o zadevah EU (*Poslovnik Državnega zbora* (PoDZ-1-UPB1). Ur. l. RS 92/2007. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=99&docid=31&showdoc=1> (9. junij 2010).

že polnopravna članica EU, do konca slovenskega predsedovanja Svetu EU (30. junij 2008) in parlamentarnih volitev 2008 (21. september 2008). Vstop Slovenije v EU je še posebej pomembna prelomnica, saj pričakujem, da se bo razmerje 'mi – oni' po vstopu spremenilo, to pa bi lahko pomembno vplivalo tudi na razmerje med slovensko in evropsko identiteto.

Žagar (2003, 136) govori o množstvu evropskih identitet, o katerih razprave potekajo že stoletja, in tudi v strokovni literaturi zasledimo vrsto različnih opredelitev Evrope in evropskih identitet ter njihovih virov. *Evropa* seveda ni enako *EU*. *Evropa* je kulturnozgodovinska kategorija, *EU* pa gospodarski oziroma političen projekt, ki se nanaša na določeno politično institucijo. In čeprav se razlike dobro zavedam, hkrati pa tudi dejstva, da bi bilo primerneje govoriti o pluralizmu različnih evropskih identitet, bom govorila o evropski identiteti, ne pa o identiteti Evrope ali identiteti EU (seveda pa bom razliko, če bo ta izpostavljena, upoštevala). Slovenski politični diskurz se do evropske identitete in identitete EU namreč opredeljuje hkrati, zato bi bilo razlikovanje nemogoče. EU se je očitno vzpostavila kot utelešenje evropske ideje v 21. stoletju, kot ugotavlja R. Guerrina (2002, 200), *Evropa* pa se je kot pojem ali ideja ideološko skoraj povsem izenačila z *Evropsko unijo* (Petrović 2009, 10). Celotna EU se v svojih dokumentih vedno nanaša na Evropo in govori o 'evropski' identiteti. Identiteta EU gotovo sloni na evropski identiteti, obe pa sta po mnenju Žagarja (2003, 134) še vedno precej ohlapni: »Tudi za (skupne) evropske identitete bi lahko rekli, da so pretežno kulturno opredeljene, so pa v primerjavi s prej omenjenimi /nacionalnimi/ identitetami šibke, ohlapne in nekoherentne. Njihove izvore je težko ali celo nemogoče točno ugotoviti /.../ Vsekakor so – kljub svoji šibkosti in ohlapnosti ali mogoče prav zaradi njiju – očitno trdožive in vztrajajo že dolgo časa.«

Težava nastane tudi pri pojmih nacija in narod. Pri tem razumem *narod* podobno kot K. Šabec (2006, 16), ki pravi, da gre za politično ozaveščeno skupnost, ki se zaveda svoje skupne zgodovine, kolektivnega spomina, kulture, ozemlja, jezika, gospodarskih in političnih interesov in je kot taka prepoznana, nima pa še uresničene pravice do državnosti. Je torej politično ozaveščena etnija, ki si lasti pravico do državnosti.¹⁰ *Nacija* pa je v lastni in suvereni državi utemeljeni narod (*ibid.*). V magistrskem delu se pojavljata oba izraza, saj je konstrukcija nacije v Sloveniji potekala prek konstrukcije naroda, zato pomeni iskanje 'sestavin' nacije nujno vključevanje slovenskega 'naroda'. To je razvidno tudi iz navedb posameznih raziskovalcev, teoretikov in poslancev, zato sem ta dva termina uporabljala glede na njihovo uporabo. Predvsem

¹⁰ *Etnija* pa je skupnost ljudi, ki jih povezuje zavest o skupnem izvoru, tradiciji, jeziku, kulturi, ozemlju, religiji in etnični solidarnosti (Šabec 2006, 16).

pri angleško govorečih avtorjih je včasih težko ugotoviti, ali so imeli v mislih narod ali nacijo, v takih primerih bo odločal kontekst. Posledično se zaradi istega razloga na posameznih mestih v magistrskem delu prepletata tudi narodna in nacionalna identiteta. Sama bom v povezavi z raziskovalnim vprašanjem uporabljala termin slovenska *nacionalna* identiteta, saj me zanima odnos med slovensko in evropsko identiteto po tem, ko je Slovenija že samostojna država.

Zavedam se, da v svoji analizi še zdaleč ne vključujem vseh dejavnikov in akterjev, ki ustvarjajo in vplivajo na podobo Evrope ter EU v Sloveniji, vendar verjamem, da bom dobila relevantno podobo dela političnega diskurza, ki skupaj z medijskim, izobraževalnim, znanstvenim in drugimi oblikuje nacionalni konsenz in je tako pomemben 'oblikovalec resničnosti' ter pomemben ustvarjalec nacionalnih identitet. Pri tem poudarjam, da ne želim odkriti globoko skritih pomenov politične prakse, ampak vztrajne predpostavke, teme in izraze, ki omogočajo in omejujejo politično razpravo in politično prakso. Osredotočila se bom predvsem na odnos slovenske identitete do evropske, ki ga ta gradi (najbolj intenzivno) od osamosvojitve dalje, zato se v podrobnosti zgodovinske konstrukcije identitete ne bom spuščala.

Ob tem želim poudariti, da sama 'vsebina' slovenske nacionalne identitete ni v ospredju tega magistrskega dela, kot tudi ne evropska identiteta oziroma pluralnost evropskih identitet in njihov obstoj. Različni pogledi na pomen Evrope in evropskega državljanstva tako na političnem kot tudi na zgodovinskem, sociološkem in drugih področjih ter razprave, kje so meje Evrope, samo dodatno simbolično kažejo na kompleksnost tega vprašanja. Zanimala me bo predvsem *konstrukcija* identitete, pri čemer se v posamezne opredelitve in struje konstruktivizma, ki mi bo sicer služil kot teoretična osnova, ne bom spuščala.

Ob vsem tem pa se zavedam tudi, da se še posebej pri vprašanju identitete raziskovalec ne more izločiti iz opazovanj (torej interpretacij), ki so selektivna in nanje potencialno vplivajo njegov položaj in interesi. Razmišljanje o identiteti nujno odraža (kulturno in politično) okolje ter identiteto raziskovalca, ki lahko omenjeno v svojih analizah preseže le do določene mere. Raziskovalec je pač vedno omejen s svojim védenjem, zato je še toliko pomembnejše, da se zaveda, da njegovi rezultati niso nikoli absolutni in nespremenljivi, temveč vedno odprti novim kontekstom, informacijam in interpretacijam.

2 Identiteta in njena konstrukcija

Identiteta leži v jedru nacionalnih in transnacionalnih interesov in je posledično ključna za razumevanje mednarodnega obnašanja, mednarodnih praks, institucij in sprememb (Adler 2002, 103–4). Še več, identiteta leži v osrčju družbene varnosti (Mole 2007b, 153). Analize etničnih, narodnih in nacionalnih identitet bi po mnenju J. Bially Mattern (2001, 389) lahko uporabili za razumevanje in predvidevanje nasilnega zloma na identiteti osnovanih skupnosti. Identiteta je sicer postala posebno pomembna že po koncu hladne vojne (Katzenstein 1996a, 22), a zdi se, da so kolektivne identitete še vedno neraziskane značilnosti, ki definirajo mednarodno politiko (Walker v Katzenstein 1996b, 524).

Za večino večjih držav je postala identiteta predmet precejšnje politične polemike, kar ima lahko po mnenju Katzensteina (1996a, 19) vpliv na mednarodno varnost. Veliko interesov nacionalne varnosti je namreč odvisnih od konstrukcije lastne identitete v odnosu do sprejetih identitet drugih, saj akterji pogosto ne vedo, kaj so njihovi interesi, dokler ne vedo, kdo so oni sami (Jepperson in drugi 1996, 60). Različice ali spremembe identitete seveda vplivajo na interese nacionalne varnosti oziroma politiko države, ki je lahko neposreden odsev politike identitete (*ibid.*). Vsak poskus oblikovanja nacionalne identitete je po mnenju Smitha (1991, 99) tudi politična akcija s političnimi posledicami. Opredelitev in jasno zavedanje identitete je zato izjemno pomembno za vso mednarodno skupnost, saj nam prav ekscesi dokazujejo, kako potreben je človeku občutek pripadanja, ki določa skupinsko identiteto. »Identiteta je neizogibna dimenzija bivanja /.../ nihče ne more biti brez nje,« je prepričan Campbell (1961/1998, 9). Če ta identiteta ni prava in popolna, postane napadalna, kar ustvarja napetosti, konflikte in celo vojne (Južnič 1993, 4). Že samo obstoj alternativnih načinov bivanja, ki pomeni, da so mogoče še druge identitete, ki lahko ogrozijo tisto določeno 'pravo' identiteto, je včasih dovolj, da se ustvari razumevanje grožnje (Campbell 1961/1998, 3). Meje državne identitete so zavarovane z reprezentacijo nevarnosti kot delom zunanje politike (*ibid.*).

2.1 Kolektivne identitete in njihove družbene funkcije ter družbeni vpliv

Identiteta je sporen in pogosto zlorabljen termin. Žagar (2002, 10) omenja, da je že pri površnem pregledu v literaturi naštel več kot 80 različnih definicij in konceptov identitete. To še ne dokazuje, da je bilo o identiteti že vse povedano, dokazuje pa, da gre za zelo prisoten pojem v politiki in družboslovnih diskurzih.¹¹

Na splošnem nivoju je identiteta niz občutkov, ki definirajo pripadanje (Guerrina 2002, 136), dobesedno pa pomeni, da je nekaj istovetno s samim seboj (Jerman 1997, 133). V političnih vedah je bil koncept identitete tradicionalno povezan z razvojem države in obrambe nacionalne identitete (Guerrina 2002, 137) in ker je raziskovanje razmerja med slovensko nacionalno in evropsko identiteto cilj magistrskega dela, je na tem mestu primerna Žagarjeva (2002, 11) definicija kolektivne identitete: »Vsaka kolektivna identiteta je občutek pripadnosti določeni skupnosti, kolektivni entiteti, ki jo določajo različni objektivni in subjektivni kriteriji. Ko gre za kolektivno identiteto, se morajo o kriterijih in o samem občutku pripadnosti strinjati zlasti pripadniki takšne kolektivne entitete. Po drugi strani pa je lahko pomembno tudi, da te kriterije priznavajo 'drugi' (torej tisti, ki tej entiteti ne pripadajo)«. Identitete se torej nanašajo na skupne reprezentacije kolektivnega sebstva in vsebujejo skupne definicije skupine in njenega članstva, ki jih ima večina članov skupine (Musek 1997, 175; Checkel in Katzenstein 2009, 4; Fligstein 2009, 134) ter po katerih se ta skupina razlikuje od drugih skupin (Musek 1997, 175; Pušnik 1999).

2.1.1 Jaz in Ti

Pomen in identiteta sta vedno posledica odnosa med lastnim jazom in drugimi, ki se vzpostavi s kopičenjem interpretacij (Campbell 1961/1998, 23). Kolektivna identiteta ni zgolj zbir individualnih identitet, ampak je samorazumevanje posamezne skupine (Delanty 2008, 68–9). Kolektivna identiteta nastane takrat, ko ena skupnost sreča drugo (Žagar 2002, 13–14):

Šele takrat se namreč pogosto pripadniki takšne skupnosti zavejo svoje specifičnosti in dejstva, da obstajajo tudi druge skupnosti z drugačnimi specifičnimi lastnostmi. Prav zato se kolektivne identitete vsaj sprva oblikujejo kot negativne opredelitve, ki iščejo in poudarjajo razlike med posamezno skupnostjo in drugimi skupnostmi v njenem okolju; sočasno z

¹¹ Rizman (1999, 239) ugotavlja, da se je sam pojem *identiteta* v družboslovnem besednjaku uveljavil šele v novejšem času. Tako Oxford English Dictionary še leta 1970 identiteto veže na 'poganstvo in praznoverje' (*ibid*).

zavedanjem različnosti in specifičnosti se praviloma oblikujejo meje med skupnostmi v določenem okolju.

Razlika je mati identitete (Debeljak 2004, 60). Proces oblikovanja identitete namreč nujno predpostavlja določeno stopnjo samorefleksije in interakcije z zunanjim okoljem in je po Guerrininem (2002, 136) mnenju utemeljen na priznavanju razlike med Nami in Njimi ali, kot menita Tonra in Dunne (*ibid.*), »definicija Sebe nujno določi meje do Drugega« (podobno Žagar 2003, 133; Delanty 2008, 67). Ne moremo namreč razviti nekega argumenta o tem, kdo smo, ne da bi vsaj nakazali, kdo nismo. Konstrukcija skupinskih identitet je primarno dejavnost izključevanja, ki se izraža s formulo 'mi' in 'vi' (Said 1978/1995, 75; Luthar 1996, 57; Spajić Vrkaš 1996, 117; Hall 1999, 299; Wendt 1999, 338; Lesaar 2001, 180; Šabec 2006, 76). Drugi pomeni sredstvo razločevanja, saj je identiteta možna samo z razlikovanjem sebe od drugega in predpostavljanjem lastne središčnosti in stalnosti (Delanty 1999, 365; Praprotnik 1999, 56; Ezell in drugi 2003, 282; Chilton 2004, 205).¹² Znanje je osnovano na rednih stikih z drugimi in vodi do predvidljivih predpostavk in zaključkov o svetu (Ellis 2007, 26). Del tega, kar je vključeno v diskurzivno konstitucijo Nas, je reprezentacija Sebe in Drugega na način, ki bo ustvarjal prodružbeno obnašanje, ki bo krepilo kolektivno vlogo vsake identitete (Wendt 1999, 347). In obratno, če v diskurzivnem procesu akterji drug drugega predstavljajo na konflikten ali tekmovalen način, taka identiteta ne bo nastala (*ibid.*).¹³

2.1.2 Rojstvo nacionalne identitete

»Imeti nacionalno identiteto pomeni imeti lastno državo, biti državljani Republike Slovenije, od tod naprej pa je kajpada spet vse odprto«, pravi Hribar (2004, 416).¹⁴ Nacionalna identiteta je

¹² Nimajo pa vse razlike enakega učinka na identiteto. Nekatere razlike, posebno tiste, ki se uporabljajo v registru marginalnosti, kot so rasa, razred, spol, etnična pripadnost ipd., so osnova konstrukcije v diskurzu, kjer se vzpostavlja dihotomija identiteta/razlika (Campbell 1998, 74).

¹³ Posebej majhni narodi se pogosto oblikujejo kot družbene manjšine znotraj držav, kjer prevladuje večja narodna skupnost, zato pogosto razvijejo kompleksno mešanico idealiziranih in nekritičnih idej glede svoje zgodovine ali zgodovinske vloge, njihova kultura gre skozi proces homogenizacije in zgodi se poenostavljena delitev na 'prijatelje' in 'sovražnike' naroda (Ule 1996, 173).

¹⁴ Tako nacionalna kot narodna identiteta sta sorazmerno nov pojav. Narodna je svojo večjo vlogo in pomen dobila v 19. stoletju s t. i. pomladjo narodov, deloma pa tudi že predhodno v obdobju francoske revolucije (Pinterič 2005, 69). Pred tem – v 17. in 18. stoletju – je bilo glavno razločevalo skupinske identitete verska pripadnost (Roter 2001, 224). Pohl (2005, 184) navaja primer 'Nemcev', za katere ugotavlja, da v času rimskega imperija niso obstajali. Termin *Germanians*, ki ga je uporabljal Cezar, je bil preveč ohlapen, saj ga je uporabljal za vse 'barbare', ki kljub obstoju skupnega jezika niso razvili skupne identitete. Smith (1992, 33) je sledil začetkom narodne identitete tja do poznega

ena izmed najbolj zapletenih in celo protislovnih identitet, kljub temu se Smithu (1991, 143) zdi od vseh kolektivnih identitet najbolj temeljna in vključujoča, saj je svet razdeljen najprej na 'nacionalne države' in nacionalna identiteta vodi k popularni suverenosti in demokraciji, kot tudi k tiraniji. Poleg tega je po njegovem mnenju za razliko od drugih kolektivnih identitet funkcionalna za sodobnost, ker ustreza potrebam široke vrste družbenih skupin in posameznikov, ter je edina osnova za družbeno kohezijo in politično akcijo modernih družb z njihovo pogosto heterogeno družbeno in etnično sestavo ter različnimi cilji (Smith 1995/2000, 155).¹⁵

Identiteta ima globino, je večplastna in vsebuje mnogo dimenzij, zato ne more imeti enega samega izvora ali mita o nastanku, različnih delčkov, ki sestavljajo identiteto, pa ne moremo zreducirati na en sam prostorski ali časovni izvir (Campbell 1961/1998, 74). Poleg tega ni meja med 'znotraj' in 'zunaj' ter med 'lastnim jazom' in 'drugim', s katerimi sestavljamo identiteto, nikoli statična ali ena sama, temveč v konstrukciji in ohranjanju identitete obstaja množica nakazanih mej (Campbell 1961/1998, 114; Praprotnik 1999, 73).

Moderna literatura o nastajanju naroda in nacije se kreše o tem, koliko je ta proces namenski. Kohli (2000, 117) pravi, da težko resno trdimo, da gre za prvobitne enote, kljub temu pa se po njegovem mnenju avtorji razlikujejo po tem, koliko obstoječe kulturne enotnosti je treba za uspešen nastanek naroda in nacije. Po mnenju Mola (2007, 12) je delo, ki je tlakovalo pot študiji narodne in nacionalne identitete kot subjektivnega zavedanja in dojemanja s fokusom na diskurzu, reprezentaciji in družbenih praksah, študija *Zamišljene skupnosti* Benedicta Andersona (1983). Imaginarna komponenta narodne identitete je od Andersonovega dela dalje vzeta kot nekaj samoumevnega v teorijah nacionalizma, razlikujejo pa se pogledi na to, ali gre za konstrukt ali integralen in identičen izraz kolektivne identitete (Delanty 1999, 373).

srednjega veka, vojn Škotov, Angležev in Francozov v 14. stoletju, Ivane Orleanske, španske združitve pod katoliškimi monarhi in elizabetinske dobe, čeprav do ameriške in francoske revolucije nacionalizem ni bil popolnoma razvita sekularna ideologija. Musek (1997, 177) je ugotovil, da sta šele pozno razsvetljenska in romantična miselnost prinesli novo pojmovanje naroda, narodne zavesti in identitete. Dotlej je narodna zavest obstajala le v 'prednacionalnih' oblikah: bodisi kot plemenska zavest pripadnosti nekemu ljudstvu, bodisi kot zavest regionalne pripadnosti, ali pa kot zavest pripadnosti neki državni tvorbi oziroma njenemu vladarju (*ibid.*). Po pravilu so narod istovetili z vladarjem in z vladajočimi sloji (za Ludvika XIV. je bil ves narod vsebovan v kraljevi osebi), patriotizem pa je pomenil zvestobo monarhu (*ibid.*). Nasproti temu se je v filozofiji romantike začelo uveljavljati novo, precej drugačno pojmovanje naroda. Francoska revolucija je razširila pojem naroda na celotno skupnost državljanov; narod in domovina sta postala moralna, zavezujoča pojma (*ibid.*).

¹⁵ S ponavljanjem ritualov bratstva v politični skupnosti v periodičnih intervalih državljani občutijo moč in toplino njihove kolektivne identifikacije, kar sproži povečano samozavedanje in družbeno refleksijo (Smith 1995/2000, 155). Posamezniki začnejo doživljati odvisnost od naroda, vključno s kolektivnimi potrebami, kot so ohranjanje nenadomestljivih kulturnih vrednot skupnosti, ponovno odkritje svojih zgodovinskih korenin, čaščenje primerov herojske kreposti, ponovno ustvarjanje občutkov bratstva in sorodstva ter mobilizacija državljanov za skupne cilje (*ibid.*). S pomočjo nacionalne identitete državljani sodelujejo v družbenih procesih kolektivnega in individualnega samoodločanja, tj. političnih institucijah, pri nastajanju vladne politike (Rizman 1998, 20).

Anderson (1983/2006, 6) je narod definiriral kot zamišljeno politično skupnost. Zamišljeno zato, ker se člani tudi najmanjše skupnosti ne bodo nikoli spoznali ali srečali z drugimi člani, niti zanje ne bodo slišali, še vedno pa bo v njihovih mislih živela podoba njihove skupnosti (*ibid.*).¹⁶ Narodi so vedno zamišljeni kot omejeni, ne glede na velikost, in vedno so zamišljeni kot skupnosti, saj so dojeti kot globoko horizontalno tovarištvo (*ibid.*, 7). Tradicija ter skupna usoda omogočata, da se pojavijo podobne kognitivne in emocionalne vsebine narodne identitete pri mnogih pripadnikih narodnostne skupnosti in tako lahko govorimo o pravi narodnostni samopodobi (Musek 1997, 175).

Konstrukcija nacionalnih držav s pomočjo ideologije nacionalizma je bila konec 18. stoletja in zlasti v 19. stoletju pomembno povezana z idejo narodne pripadnosti, ki je kmalu zavzela dominantno mesto med pozitivnimi vzorci kolektivne pripadnosti kot opozicije drugosti in drugačnosti. Moderne evropske nacionalne države so se oblikovale kot države titularnih narodov in s tem dobile svojo etnično dimenzijo (Žagar 2003, 131–2). Ključno vlogo pri oblikovanju teh identitet so odigrali zgodovinski miti, predvsem mit o skupnem izvoru, kulturi in zgodovini (*ibid.*).¹⁷ Nacionalnost in nacionalna kultura sta postali temeljito prepleteni z izkušnjo pripadnosti skupni identiteti, čeprav se je posameznik še vedno gibal med različnimi socialnimi okolji (Šabec 2006, 43). Narod in narodna identiteta sta postala edini priznani vir 'med-narodne' legitimnosti, vrednosti sistema držav, regij in celin ter končno sveta kot celote (Smith 1991, 144).

Anderson (1983/2006, 205) je opozoril, da narodi nimajo točno določenega rojstva, in njihove smrti, če do njih pride, niso nikoli naravne. Ker ni nekega ustvarjalca, tudi narodna biografija ne more biti napisana tako, kot se dogaja, temveč jo oblikujemo za nazaj, »kjerkoli posije žarek arheologije« (*ibid.*). Pri tem so bili skozi zgodovino različni označevalci identitete (religija, jezik, kultura) dojeti kot politično pomembni (Roter 2001, 237).¹⁸ Identiteta torej nikoli ne nastane iz

¹⁶ Američan ne bo nikoli spoznal ali poznal po imenu več kot peščice od njegovih 240 milijonov sonarodnjakov, kljub temu pa popolnoma zaupa v njihovo trdno, anonimno in simultano dejavnost (Anderson 1983/2006, 26).

¹⁷ Na začetku zgodovine stoji mit (Korun 1997, 75). Mit je os, okrog katere se vrtijo državotvorna dejanja, njegova ideja jih opravičuje in osmišlja (*ibid.*). Najpomembnejši miti v vsaki družbi so vedno tisti o njenem nastanku: odgovarjajo na temeljna vprašanja, kdaj in kako je nastala, kje so bili njeni pripadniki ipd. (Velikonja 2003, 10). Rojstvo neke skupine je namreč močan trenutek, ki 'žarči' iz pretekle zlate dobe in ima izreden razlagalni vpliv na prihodnost (*ibid.*). Velikonja (1996, 10) je prepričan, da imajo vsi bistveni segmenti družbe svoj mit, hkrati pa je posamezen mit tista oblika družbene predstave, ki je – posebej še, če je z drugimi miti povezan v koherenten mitološki sistem – sposoben predstaviti določene odločitve oziroma strategije kot nujne, izbrane družbene institucije ali skupine pa kot posebno pomembne. Družba prav z njim spreminja stalno začasnost vsega v večno sedanjost (*ibid.*).

¹⁸ P. Roter (2001; 2009) opozarja na dva različna modela konstrukcije naroda v Zahodni in Vzhodni Evropi. Zahodni model naroda ima v temelju zgodovinsko ozemlje, pravno-politično skupnost, pravno politično enakost članov skupnosti in skupno državljansko kulturo in ideologijo, medtem ko so nacionalne države Vzhodne Evrope nastale iz

nič, ampak gre za neke vrste novo interpretacijo oziroma za posodabljanje (Rizman 1998, 20). Ustvarja se potreba po naraciji identitete (Bially Mattern 2001, 364), pri čemer sta selektiven spomin in količina amnezije osnovi za preživetje narodov in nacij, ki iz preteklosti *izberejo* tisto, kar jim služi za ohranjanje skupnosti (Smith 1995/2000, 132; podobno Rizman 1998, 24).

Jedro narodne identitete se prenaša v vedno nove zgodovinske oblike, saj ima strukturo živega bitja in lahko obstaja le tako, da je v nenehni interakciji s spreminjajočim se zgodovinskim okoljem. Ta interakcija je dejavnost vseh njenih pripadnikov. Narodna identiteta se ohranja le, če njeni pripadniki odsevajo temeljne izzive časa in se nanje praktično odzivajo (Senegačnik 2003, 430). Narod je treba zgraditi, najlažje prek napora intelektualcev, politikov in aktivistov, ki z identifikacijo z 'zamišljeno politično skupnostjo' naroda ustvarijo močan vir čustvene in intelektualne pripadnosti (Suny 2006, 87). Po mnenju Kowerta in Legra (1996, 453) so identitete predpisane reprezentacije političnih akterjev samih in njihovih medsebojnih odnosov. Vsekakor identitete niso dane, ampak se oblikujejo, obdržijo ali spremenijo skozi interakcijo (Hopf 2000, 370; Fligsten 2009, 135).

Pri tem je treba upoštevati, da so identitete jezikovno konstruirane glede na občinstvo, okolje in temo (Wodak in Kovács 2004, 214). Obstaja proces vzajemnega vplivanja na obliko identitete, ki jo ponujajo politične elite in mediji ter na obliko vsakdanjega diskurza (*ibid.*). Argumenti so (semantično) spremenjeni in imajo svojo lastno dinamiko glede na različne žanre ter občinstva in to življenje argumentov simbolizira boj za moč znotraj politike: določeni pomeni postanejo bolj pomembni in zatrejo druge znotraj nove ideologije ali nove pripovedi (*ibid.*). To nas ponovno pripelje k dejstvu, da je nastajanje identitete proces in da se odgovori na vprašanja o identiteti ves čas spreminjajo (Smith 1995/2000, 31; Wendt 1999, 340; Nastran Ule 2000, 3; Žagar 2002, 12; Šabec 2006, 148).

Identiteta je vedno začasni in nestabilni učinek odnosov, ki ga določamo z zarisovanjem razlik, kar dela identitete krhke ter predmet nasprotovanj (Nastran Ule 2000, 188; Suny 2006, 86). Identiteta je rezultat družbenih pogajanj (Mole 2007a, 4, enako Suny 2006, 83) – je 'družbeni konstrukt' (Nastran Ule 2000, 187). »Nikoli ni končana in nikoli dokončna« (*ibid.*, 3; podobno Vignaux in drugi 1998, 62; Debeljak 2004; Šabec 2006, 148; Delanty 2008, 67). Zato lahko o identiteti govorimo kot o *začasni* stabilizaciji občutka o sebi ali skupini, ki se je oblikoval v

multinacionalnih imperijev, temelj pa je postala narodnost (kultura, jezik, pravo) in ne ozemlje oziroma državne meje (Roter 2001, 228–9; 2009, 26–38). V Zahodni Evropi so torej države oblikovale svoj narod, v Vzhodni Evropi pa so narodi oblikovali države (Roter 2009, 26–38). Na območju Jugovzhodne Evrope je imela podobno vlogo kot jezik v Vzhodni Evropi veroizpoved, v organizacijsko-institucionalnem smislu pa narodna cerkev (*ibid.*, 31).

trenutnem zgodovinskem času in prostoru, v razvijajočih se gospodarstvih, politikah in kulturah, kot nenehno iskanje nekaj trdnosti v tem nenehno spreminjajočem se svetu – toda brez zaprtja oziroma zaključka teh začasnih identitet (Suny 2006, 86). Tako dolgo kot obstaja razlika, tako dolgo obstaja tudi potencial za spremembo (Hopf 1998, 180). Identiteta (tako narodna oziroma nacionalna kot evropska) je torej odprto, gibljivo in izmuzljivo 'delo v nastajanju', kot pravi Debeljak (2004, 62).

2.1.3 Prepletanje identitet

Kolektivne identitete se pogosto med seboj razločujejo, vendar pa se redko med seboj izničujejo; lahko se prekrivajo, tičijo ena v drugi, so transverzalne, mešane ali pa soobstajajo (Delanty 2008, 67). Etnični procesi se odvijajo v svetu, ki je globalno (samo)skonstruiran glede na medsebojne odnose in odvisnost zaradi pretoka informacij, širjenja znanstvenih in kulturnih iznajdb, vpliva 'duha našega časa', ki ga delno uveljavljajo mednarodna sredstva in organizacije, ter zaradi kulturnih, ekonomskih in političnih omejitev, ki jih postavljajo prevladujoče države na svetu (Spajić Vrkaš 1996, 113). Družbene identitete se tako spreminjajo kot odgovor na globalizirajoče, transnacionalne sile, nove identitete pa vključujejo tako globalne kot lokalne elemente v bolj kompleksen strukturni vzorec.

V skladu s temi spremembami se razvija tudi odnos med nacionalnimi identitetami in evropsko identiteto. Nekateri avtorji (Brusis 2001; Lesaar 2001) opisujejo tri možne odnose. Prvič, nevtralen odnos, ko proces integracije ne vpliva na nacionalno identiteto; drugič, komplementaren odnos, ko se med integracijo nacionalna identiteta dopolnjuje z nastajajočo evropsko (prisotno predvsem pri zagovornikih integracije); in tretjič, gre za tekmovalen odnos, ko integracija ogroža nacionalno identiteto (prisotno predvsem pri kritikih integracije). Vsaka nacionalna identiteta seveda vzpostavi svoje razmerje do evropske, pri čemer je ključno dojemanje vloge in moči nacionalne države v družbi in mednarodnih odnosih.

Adam in Makarovič (2003, 218–20) sta bila prepričana, da bo nacionalna država dolgo funkcionalna oblika uravnavanja nekaterih družbenih in mednarodnih procesov, saj je zasidrana in trdoživa, po drugi strani pa tudi prilagodljiva institucija. Zaradi svojega ozemeljskega in identitetnega motivacijskega značaja ter zato, ker predstavlja glavni vir politične legitimnosti, je nacionalna država ohranila mesto v sicer kompleksnem sistemu moči, ki sega od lokalne do

transnacionalne ravni (Šabec 2006, 181). V tem sistemu je namreč sposobna nadzirati in mobilizirati lastno populacijo na lastnem ozemlju in podeljevati to legitimnost tudi drugim političnim akterjem (*ibid.*). Poleg tega ponuja nacija oziroma narod kot nosilec možnih identitet posameznikom 'optimalno razlikovanje' na način, ki ga druge skupine ne (Mole 2007a, 8). Ko postane posameznik del skupine, postane skupina del posameznika in s tem postanejo dosežki skupine tudi dosežki posameznika, kar so po mnenju Mola (*ibid.*) razlogi, zakaj se konstitutivni elementi narodne identitete ujamejo s člani narodne skupine.

Tudi Smith (1995/2000, 111) je videl malo dokazov za kakšno pravo erozijo popularnih nacionalnih identitet ali kakšen večji premik v smeri multikulturnih in 'pluralnih' konceptov naroda. Hkratno obstajanje države in naroda po Smithovem (1995/2000, 114–15) mnenju zagotavlja obstoj nacionalne države kot kulturne politične skupnosti in dokler bo tako, bodo nacionalne države ostale glavni politični akterji v sodobnem svetu.¹⁹ Tu se mu je pridružil tudi Kymlicka (2004, 108), ki je opozoril, da so ob pomanjkanju transnacionalne demokracije mednarodne organizacije še vedno in predvsem medvladne organizacije. Kar se dogaja z večino novih oblik 'postnacionalnega' državljanstva (migranti z dvojnimi državljanstvom, transnacionalne vojaške mreže ali mednarodno pravo človekovih pravic), pa ostaja model demokratičnega državljanstva in politične legitimnosti teh mobilizacij vezan na nacionalne politične skupnosti (*ibid.*, 112). Tudi po prepričanju Hribarja (2003, 285) ostaja nacionalna samozavest, oprta na nacionalno identiteto, bistvena komponenta, saj tudi iskanje 'postnacionalne identitete' ostaja brez orientacije, če se ne ozira k nacionalni identiteti.

Nacionalna država sicer nima več 'patronata' nad nacionalno identiteto, ki je v času globalizacije kot časovne in prostorske kompresije izpostavljena številnim izzivom in izbiram, ne pa tudi izginjanju (Šabec 2006, 17). Toda čeprav postaja po eni strani šibkejša zaradi globalizacijskih in transnacionalnih procesov, obenem prav zaradi njih pridobiva na svoji moči, saj nacionalna ideja krepi transnacionalno (Appadurai *ibid.*, 181). Tržna logika nenehnega prevzemanja in izmenjave različnih identitetnih slogov sicer lahko velja v okoliščinah blagovnega prisvajanja številnih potrošniških načinov življenja, ne more pa biti nekritično privzeta na področju etnične, narodne, nacionalne in nekaterih drugih identitet, pravi K. Šabec

¹⁹ V bran pluralnemu redu narodov in dejstvu, da se bodo narodi in nacionalizem še nekaj časa ohranili, Smith (1995/2000, 153) je navedel tri argumente: nacionalizem je politično potreben, nacionalna identiteta je družbeno funkcionalna in narodi so zgodovinsko vraščeni v svoje okolje.

(2006, 151). Ali preprosteje povedano, narodne identitete ni mogoče zavreči kot lanskoletnih oblek (*ibid.*), v kar je bil prepričan tudi Wendt (1992).²⁰

V nasprotju s tem je Bučar (2003, 183) opozoril, da je treba vlogo nacionalne države na novo opredeliti. Tudi po mnenju Rizmana (2003, 115) je dosedanja samoumevnost, da je naš svet v glavnem omejen na nacionalno družbo, močno načeta, z njo pa deli usodo tudi nacionalna in sploh vsakršna kolektivna identiteta, in sicer v smislu, da postaja dislocirana in decentralizirana. Za Muska (1997, 180) je bil to navidezni paradoks, ko se sočasno uveljavljajo tako nacionalna kot tudi nadnacionalna in celo večnacionalna identiteta.

Moč nacionalnih držav torej vpliva na transnacionalne in globalizacijske procese in obratno. Pri tem je predvsem pomembno, kako se nacionalne elite odzivajo na te procese, kako artikulirajo lastne razvojne obljube in interese ter kako jih predstavljajo in upravičujejo pred državljani, ki so jim odgovorne (Šabec 2006, 182). Radikalne spremembe namreč ustvarjajo nove elite ali pa silijo stare v novo legitimacijo (Wodak in Kovács 2004, 215), kar lahko povzroči konflikt med univerzalističnimi tendencami zgodovinskega spomina in partikularnostjo družbeno specifičnega kolektivnega spomina: razpadajoče paradigme, ki so bile splošno priznane kot veljavne, povečajo potrebo po novih interpretacijah dogodkov (Halbwachs v *ibid.*, 214). To sili elite k ustvarjanju novih univerzalnih zgodovinskih pripovedi, ki so skladne z najširšim možnim številom različic družbeno specifičnega spomina ali pa imajo največjo možno legitimacijo in orientacijski potencial (Wodak in Kovács 2004, 215). Preteklost ima namreč v politični retoriki dvojno vlogo: kot resničnost je transcendentna, kot spomin živi naprej (Ifversen 2007, 185). Tako želi 'zgodovinski spomin' ustvariti 'enotno' in 'veljavno' nacionalno zgodovino, čeprav je kolektivni spomin kot del identitete družbene skupine pluralističen, kot je sama družba (Wodak in Kovács 2004, 214). Notranja in zunanja razmerja (političnih) moči torej vplivajo na smer in intenzivnost sprememb kulturno-institucionalnega konteksta in na stopnjo konstrukcije identitete.

²⁰ Po mnenju Wendta (1992, 424) bodo na srednji rok suverene države ostale dominantni politični akterji v mednarodnem sistemu. Vsak prehod k novim političnim strukturam globalne politične avtoritete in identitete – k 'postmednarodni' politiki – bo potekal v odvisnosti od določenih institucionalnih rešitev napetosti med enotnostjo in različnostjo oziroma med partikularnostjo in univerzalnostjo, torej suvereno državo (*ibid.*).

2.2 Konstruktivističen pogled na kolektivno identiteto

2.2.1 Konstrukcija družbenega sveta

Konstruktivisti so zasnovali enega od možnih načinov oziroma razlag, kako se nacionalne identitete oblikujejo, spreminjajo ali ostajajo stalne, vendar si pri tem niso enotni. Razhajanja so že pri tem, ali gre za pristop ali teorijo. Po mnenju Wendta (1994, 385) je konstruktivizem strukturna teorija mednarodnega sistema, ki predpostavlja, da so države osnovne enote analize za mednarodno politično teorijo, ključne strukture v sistemu držav so medosebne, ne materialne, državne identitete in interesi pa delno konstruirani z družbenimi strukturami, ne pa dani sistemu naravno ali prek domače politike.

Kratochwil (v Hopf 1998, 196) je menil, da gre za pristop, Guzzini (2000, 156) pa, da gre za metateorijo, ki je pomembna tako z empiričnega kot s političnega vidika; konstruktivizem pa je del širše definicije mednarodne politične agende. Če je teorija, je to teorija procesa, ne pa rezultata, je zapisal Hopf (1998, 196). Tudi Fearon in Wendt (2002, 56) sta poudarila, da konstruktivizem ni teorija svetovne politike v pravem pomenu. Adler (2002, 111) pa, da je konstruktivizem v mednarodnih odnosih še v precej začetni fazi in ostaja še veliko dela, preden bo postal enakovreden ter samoumeven del teorije in raziskav mednarodnih odnosov.

Ne glede na zapisano sta Lustick in Miodownik (2002, 24) zapisala, da so konstruktivistični pristopi k pojavu in stabilnosti kolektivnih identitet sedaj splošno sprejeti. Dvig konstruktivističnih teorij v zadnjem času je namreč poudaril pomen identitete v razumevanju mednarodne politike (Thies 2002, 149), saj nudi vpogled v politike identitete (Hopf 1998, 192). Kako država zadovolji svoje korporativne interese, je odvisno od tega, kako definira sebe in odnos do drugih, kar je funkcija družbenih identitet tako na domačem kot na sistemskem nivoju analize (Wendt 1994, 385). Razumevanje načina konstrukcije identitet, katere norme in prakse spremljajo njihovo potrjevanje ter kako konstruirajo druga drugo, je glavni del konstruktivističnega raziskovalnega programa.²¹

²¹ Konstruktivizem seveda ni brez kritik. Primordialisti se na primer ne strinjajo z idejo o nacionalnih identitetah kot konstruktih, etnosimbolisti se sprašujejo o tem, do kod so identitete konstruirane, post-modernisti/post-strukturalisti pa kritizirajo konstruktivizem, da v raziskovanju konstrukcije ne gre dovolj daleč (Mole 2007a, 6). Ena od slabosti konstruktivizma je tudi, da meša diskusije in primere globalnih norm ter kulture z določenimi lokalnimi kulturami, kar sta po mnenju B. Shaffer (2006, 13) dva različna pojma. Poleg tega konstruktivizem ni odgovoril na vprašanje, kako države rešujejo konflikt med njihovimi kulturnimi cilji in grožnjami obstoja režima in državi, saj želijo slednje na vsak način preživeti (ohraniti fizično eksistenco in nadzor nad ozemljem) in ne zdi se logično, da bi bilo to odvisno od konteksta oziroma od določenih kulturnih kontekstov ali procesov konstrukcije identitete (Shaffer 2006,

Konstruktivizem se v temelju ukvarja s strukturo svetovne politike, učinki anarhije na obnašanje držav, definicijo državnih interesov, naravo moči in možnostjo sprememb (Hopf 1998, 181). Pri tem predvideva, da akterji in struktura vplivajo eden na drugega; da mora biti anarhija interpretirana prek svojega pomena; da so državni interesi del procesa konstrukcije identitete; da je moč tako materialna kot diskurzivna; in da je sprememba v svetovni politiki tako mogoča kot težavna (*ibid.*).

Identiteta je nujna tako v mednarodni politiki kot v domači družbi, da zagotovi vsaj minimalno raven predvidljivosti in reda (Hopf 1998, 174). Konstruktivizem predvideva, da so identitete potencialno del konstitutivnih praks države in zato vplivajo na njena dejanja doma in v tujini (*ibid.*, 193). Do podob, ki jih imajo države o sebi in drugih je prišlo z medsebojnim vplivanjem, to pa vpliva na nova razumevanja o primernem obnašanju, kar pogloblja ali spreminja strukturo odnosov med državami (Blum 2006, 65). Identitete nudijo vsaki državi razumevanje drugih držav, njihove narave, motivov, interesov, verjetnih dejanj, odnosov in vloge v danem političnem kontekstu (Hopf 1998, 193). Ista država je v resnici več različnih akterjev v svetovni politiki in različne države se različno obnašajo do drugih držav glede na njihove identitete (*ibid.*). Razumevanje druge države kot ene identitete ne pa kot druge ima posledice za možna dejanja obeh (*ibid.*). Identitete imajo namreč v družbi tri nujne funkcije: povedo tebi, kdo si, povedo drugim, kdo si ti, in povedo tebi, kdo so drugi (*ibid.*, 175). Ko ti povedo, kdo si, identitete močno nakazujejo določen skupek interesov ali preferenc glede na izbiro dejanj na določenih področjih in glede na določene akterje (*ibid.*).

Proces signalizacije, interpretacije in odzivanja zaokroža 'družbeno dejanje' in začenja proces ustvarjanja medosebnih pomenov (Wendt 1992, 405). Prvo družbeno dejanje ustvari pričakovanja na obeh straneh o prihodnjem obnašanju drug drugega (ta pričakovanja so lahko napačna, a so vendarle prisotna) (*ibid.*). Vzajemno delovanje je torej tisto, skozi katero ustvarjamo relativno trajne družbene strukture, v sklopu katerih definiramo svoje identitete in interese (*ibid.*, 406). Identitete so osnova za interese (*ibid.*, 398), zato konstruktivizem vidi politiko identitete kot

13). Konstruktivizem tudi ni odgovaril na vprašanje, kako države rešujejo konflikt med vitalnimi materialnimi in kulturnimi interesi (*ibid.*). In čeprav je argument konstruktivistov o tem, da elite konstruirajo nacionalno identiteto od zgoraj navzdol za določene namene prepričljiv, po mnenju Mola (2007a, 8) ni pojasnil, zakaj bi bile te identitete sprejete v celotni družbi. Nasprotno s tem je bil Praprotnik (1999, 21) prepričan, da izhaja potreba po občutenju identitete iz samih pogojev človeškega obstoja in t. i. 'umetne' identitete so neke vrste nadomestki za pravo individualno občutenje identitete, zato so nujne in celo konstitutivne za subjekt. Čeprav lahko elite 'uporabljajo' identitete za določene namene, pa slednje še vedno izpolnjujejo potrebo po pomenu in samospoštovanju populacije pod njimi, za kar je Mole (2007a, 8) poiskal razlago v družbeni psihologiji. Identifikacija s pozitivno drugačno, prestižno skupino je način vzpostavljanja visokega lastnega vrednotenja, saj pomeni klasifikacija lastne skupine kot prestižne dodeljevanje pozitivnih lastnosti, kar se pozitivno odraža tudi na osebi (*ibid.*).

nenehno tekmovanje za nadzor nad močjo, potrebno za ustvarjanje pomena v družbeni skupini (Hopf 1998, 180). Ker je moč tako materialna kot diskurzivna, bi morali vzročno obnašanje skozi čas razumeti kot rezultat materialne ali gospodarske moči, ki deluje skupaj z ideološkimi strukturami, družbenimi praksami, institucionaliziranimi normami in medosebnimi mrežami pomena (*ibid.*, 199).²²

Berger in Luckmann (1966, 60–1) sta navedla paradoks, da je človek sposoben ustvariti svet, vendar ga nato ne dojema kot človeški proizvod. Odnos med človekom – proizvajalcem – in družbenim svetom – proizvodom – je dialektičen; človek in družbeni svet vplivata drug na drugega, proizvod deluje nazaj na proizvajalca (*ibid.*). Družba je torej človeški proizvod, človek pa družbeni. Institucionalni svet je dojet kot objektivna resničnost, saj ima zgodovino, ki je predhodna rojstvu posameznika in ni dostopna njegovi biografski zbirki, hkrati pa zahteva legitimacijo, torej način, na kateri je lahko 'razložen' in utemeljen (*ibid.*).²³

Konstruktivizem ne zanika obstoja sveta zunaj misli, ne strinja pa se s tem, da bi imele stvari pomen same po sebi neodvisno od praks diskurza (Guzzini 2000, 159; podobno Shaffer 2006). Osnovni materialni pogoji, kot so biologija, geografija in tehnologija, imajo svojo vlogo, a njihov vpliv je odvisen od idej, ki jim dajejo pomen (Fearon in Wendt 2002, 57). Konstruktivizem vztraja, da morajo biti vsi podatki 'kontekstualizirani', da morajo biti torej povezani z družbenim okoljem, v katerem so bili zbrani, da bi razumeli njihov pomen (Hopf 1998, 176–82). Družbena dejstva so dejstva le zaradi človeškega dogovora in njihov obstoj je odvisen od človeške zavesti in jezika, torej so odvisna, glede na skupno razumevanje in jezik, od tega, kako je k fizični resničnosti pripeto kolektivno znanje, ki je družbeno konstruirano (Jackson in Sørensen 1999, 238; Guzzini 2000, 160; Adler 2002, 100).

Prav skupno znanje in ideje imajo konstitutivne učinke na družbeno resničnost in njen razvoj (Adler 2002, 102). Skupno znanje gradi identitete in interese akterjev oziroma definira kolektivno situacijo (Andolšek 2003, 715). Ko je kolektivno znanje ljudi institucionalizirano, postane gradbeni material za njihov razum in vir bodoče družbene akcije, s tem pa vir mednarodne prakse

²² Identifikacija, občutek, da so del skupine ali 'mi', je družbena ali kolektivna identiteta, ki ustvarja v akterjih interes za ohranjanje svoje kulture (Wendt 1999, 337). Kolektivni interesi pomenijo, da bodo akterji postavili dobrobit skupine kot cilj sam po sebi, kar jim bo posledično pomagalo premagati egoistične težnje (*ibid.*). Akterji so še vedno racionalni, a enota, na kateri preračunavajo korist in racionalno dejanje, je skupina (*ibid.*). Po Wendtovem (1999, 366–7) mnenju torej ni nobenega nasprotovanja med racionalističnim in konstruktivističnim modelom družbenega procesa. Vsak se osredotoča na drug vidik procesa, zato je izbira med njima predvsem odvisna od tega, katera vprašanja nas zanimajo (*ibid.*).

²³ Legitimacijo kot proces Berger in Luckmann (1966, 92) opišeta kot objektivizacijo pomena 'drugega reda'. Legitimacija tvori nove pomene, ki služijo integraciji že znanih pomenov, ki se že držijo institucionalnih procesov (*ibid.*).

(Adler 2002, 102–6). Epistemološko gledano gre za družbeno konstrukcijo znanja, ontološko pa za konstrukcijo družbene resničnosti (Guzzini 2000, 160).

Družbeni svet je tako po mnenju konstruktivistov (Jackson in Sørensen 1999, 238; Popper in Searle v Adler 2002, 100) sestavljen iz medosebnega razumevanja, subjektivnega znanja in fizičnih predmetov. Pri tem je pomembno poudariti, da konstruktivizem vidi svet kot projekt v izgradnji, bolj kot nekaj, kar nastaja, ne pa nekaj, kar je (Adler 2002, 95). Konstruktiviste zanima predvsem, *kako* so predmeti in prakse družbenega življenja *skonstruirani*, posebno tiste prakse, ki jih imajo družbe za samoumevne, dane, naravne. Želijo 'denaturalizirati' družbeni svet. Se pravi, empirično odkriti in pokazati, da so institucije, prakse in identitete, ki veljajo za naravne oziroma dane, v resnici proizvod človeškega delovanja in družbene konstrukcije (Hopf 1998, 182).

2.2.2 Za konstrukcijo identitete je ključen izbor

Načini, kako ustvarjalci politike vidijo svet, ima globoke posledice za njegovo konstrukcijo (Sunny 2006, 108). Vsaka identiteta je po naravi družbena definicija akterja, utemeljena v teorijah, ki jih imajo akterji o sebi in drug o drugem in ki ustvarjajo strukturo družbenega sveta (Wendt 1992, 398). Za konstruktiviste so narodi in narodne identitete konstrukt, ki ga elite ustvarijo za doseganje različnih družbeno-političnih in gospodarskih ciljev (Mole 2007a, 5).²⁴ 'Meje' in 'vsebina' specifične identitete odražajo zaznave, prioritete in želje ljudi, ki imajo moč, da konstruirajo kategorije in jih tudi promovirajo kot naravne ali boljše ali celo nujne (*ibid.*, 4). Specifični nosilci diskurza (lahko so umetniki, intelektualci, politiki, politični aktivisti) tako lahko spremenijo/zasukajo okvir določenega diskurza v smer, za katero se zdi, da prinaša več prednosti. Nekateri akterji imajo seveda večji vpliv na vzorce aktivacije oziroma utrditve določenih identitet, a ko več ljudi sprejme identiteto kot 'svojo', postane ta globoko in pomembno vgrajena v skupnost kot celoto (Lustick in Miodownik 2002, 25–31).

Znotraj obstoječih diskurzov obstajajo nabori identitet, ki jih skupine in posamezniki različno uporabljajo, kar tudi pomeni, da imajo na začetku procesa konstrukcije identitete elite več možnosti, kaj izberejo (Luthar 1996; Cederman 2001, 142; Lustick in Miodownik 2002, 25; Sunny

²⁴ Večina konstruktivistov se strinja z Wendtovo (1992, 403) predpostavko, da pomeni izhajajo iz interakcij, vendar se nekateri ne strinjajo s tem, da akterji identitete, ki jih izražajo, tudi zavestno prepoznavajo (Ross 2006, 210). Pomemben element konstruktivistične logike namreč namiguje, da ni nujno, da se akterji zavedajo družbenih identitet, da bi te imele diskurzivno resničnost (*ibid.*).

2006, 84). Za konstruktiviste imajo namreč države potencialno številne identitete, tako kot posamezniki ali družbene skupnosti (Suny 2006, 84). Skupinsko razumevanje omogoča akterjem, da *določijo* pomen stvarnosti (materialne resničnosti) oziroma ga *izberejo* iz 'niza možnosti' in na ta način prispevajo k institucionalizaciji praks ter posledično k nenamernemu preživetju družbenih struktur (Adler 2002, 102).

Sleherna kultura temelji na izboru iz velikega, čeprav ne poljubnega, kataloga pripovednih možnosti in zalog smisla (Debeljak 2004, 60). Zgodovinska dediščina se v družbah vedno znova interpretira in uporablja pri zagovarjanju sodobnih kolektivnih identitet in političnih ter družbenih strategij (Petrović 2009, 53). »Neko dejstvo skozi zgodovino stalno doživlja zaporedna preoblikovanja, pozabe ali povzdigovanja; različne generacije so ga že od samega začetka prilagajale svojim potrebam, ga zastrupljale, oživljale ali obnavljale«, je zapisal Velikonja (1996, 14). Pogosto ideološke predstave, ki jih ponuja vladajoča elita, konkretizirajo mitološke, ki so last vseh (*ibid.*, 29), lahko tudi z manipulacijo s kulturnimi simboli (Cederman 2001, 142).²⁵ V vsakem primeru pa so za mitološko konstitucijo družbe potrebni posamezniki, ki so »sposobni sanjati celoto«, ki bi ji lahko pripadali (Praprotnik 1999, 26).

Ti posamezniki pa vendar ne morejo poljubno izbirati. Identitete držav so spremenljivka, odvisna od zgodovinskega, kulturnega, političnega in družbenega konteksta (Hopf 1998, 176–82). Spreminjata se tako kulturno-institucionalni kontekst kot stopnja konstrukcije identitete (Katzenstein 1996a, 25; Lecours 2000, 517).²⁶ Kolektivni spomin je sicer nenehno izpostavljen reformiranju, selekcioniranju in preoblikovanju (Wendt 1992, 407; Fischer 2006, 31; Šabec 2006, 183), toda tvorec ne more popolnoma zanemariti zgodovinskih dejstev. Ali, kot je zapisal Velikonja (2002, 284): »Pri pojmovanju naroda gre torej upoštevati oboje: je zgodovinska resničnost in obenem ideološki konstrukt, kontinuiteta z etnično preteklostjo in obenem modernistična inovacija; dejstvo in najstvo«.

²⁵ Moderna evropska nacionalna gibanja so kulturne elemente (mite, simbole, spomine, vrednote in tradicije) zgolj ponovno odkrila in uporabila v procesih vzpostavljanja narodov in nacij (Šabec 2006, 147), zato je kolektivni spomin v evropskem prostoru danes kljub ekonomskim in političnim integracijskim procesom obremenjen s partikularnimi nacionalnimi spomini (*ibid.*, 191).

²⁶ Mednarodne organizacije imajo na primer sposobnost, da povečajo (ali zmanjšajo) medosebna pričakovanja in normativno stabilizirane pomene (Kratochwil in Ruggie 1986, 775). Proces ustvarjanja institucij je sicer proces ponotranjanja novih razumevanj sebe in drugih, sprejemanja novih vlog identitet, in ne samo ustvarjanja zunanjih omejitev obnašanja s strani zunanjih akterjev (Wendt 1992, 417). Ko so institucije vzpostavljene, živijo svoje življenje, ki lahko sproži procese, ki jih njihovi ustvarjalci niso nameravali, niti predvideli (Lecours 2000, 517). Institucionalizacija je proces ponotranjanja novih identitet in interesov, ne pa nekaj, kar se dogaja zunaj njih in kar vpliva samo na obnašanje (Wendt 1992, 399).

Poleg tega tvorec identitete ne more nadzorovati, kaj bo ta identiteta resnično pomenila drugim; medosebna struktura je končni arbiter pomena (Hopf 1998, 175). Z drugimi besedami, pomen ni omejen na tvorca, ampak mora vključevati smisel, ki mu ga dajejo drugi akterji in tudi opazovalci. Družbeni svet torej gradijo medsebojne in skupinske pomenske strukture ter procesi (Adler 2002, 100), ki niso neodvisni od naših interpretacij in jezika (*ibid.*, 95).

2.3 Jezik in diskurz

Narodi se po mnenju Andersona (1983/2006, 145) ne rojevajo v krvi, temveč v jeziku. Družbene identitete so vedno konstruirane znotraj sistema določenega jezika (Praprotnik 1999, 60; Pušnik 1999, 798; Torfing 1999, 3; Ellis 2007, 34; Delanty 2008, 67), ki je sredstvo družbene kohezije na eni in razločevanja na drugi strani (Nećak Lük 1997, 117; Mole 2007b, 158). Pri tem R. Wodak (2007, 82) poudarja, da vključitev in izključitev nista statični kategoriji: tisti, ki bo danes izključen, bo morda jutri vključen – in obratno.

2.3.1 Meje identitete določi jezik

Jezik ni samo ogledalo družbene resničnosti, ampak je samostojen medij, ki prispeva h *gradnji* družbene resničnosti, zato nam študij političnega diskurza pove veliko o družbenih strukturah in institucijah (Drulák 2006, 501). Z identiteto lahko določimo vizijo družbenega sveta, ki – ko je prenesena na celotno skupino – določa pomen in konsenz o pomenu, še posebej o identiteti ter enotnosti skupine, kar ustvarja resnično enotnost in identiteto skupine (Bourdieu 1997, 221). Identiteta namreč pomaga ljudem osmisliti njihovo okolje, tako da njim in drugim podeli mesto v družbenem svetu (Mole 2007a, 4).

Svet okrog nas ima le malo jasno začrtanih linij in meje med družbenimi entitetami so spremenljive ter zabrisane, zato družbena bitja instinktivno kategorizirajo svet okrog sebe, da lahko obdelajo ogromno količino informacij, ki jo dobijo (Mole 2007a, 3). S tem naredijo svet bolj predvidljiv ter razumljiv ter mu hkrati podelijo subjektivni pomen (*ibid.*). Jezikoslovni teoretiki trdijo, da morajo ljudje ne samo osmisliti svoj svet, temveč te mentalne reprezentacije tudi sporočiti drugim, in da je proces komunikacije proces osmišljanja sveta (Kowert in Legro

1996, 480). Jezik objektivizira skupne izkušnje in jih naredi dostopne vsem znotraj jezikovne skupnosti. Tako postane hkrati osnova in instrument kolektivne zaloge znanja ter omogoči, da se vanjo vključijo nove izkušnje (Berger in Luckmann 1966, 68).

Znaki in simboli, ki jih uporabljamo v jeziku, predstavljajo naše koncepte, ideje in občutke na način, ki ga drugi lahko 'berejo', dekodirajo oziroma interpretirajo njihov pomen na približno enak način kot mi (Hall 1997, 5). Pomen ni 'vsebovan' v besedah, niti ni stvar, ki bi jo bilo treba odkriti, temveč ga konstruira človeški razum na podlagi in z uporabo jezika skupaj z izdatnim predhodnim znanjem (Chilton 2004, 61; podobno Tokarz in Tokarz 2003, 174). Stvarem damo pomen glede na to, kako jih reprezentiramo – kakšne besede uporabljamo, kakšne zgodbe pripovedujemo o njih, kakšne podobe predstavljamo, kakšna čustva povezujemo z njimi, kakšne vrednote jim podelimo (Hall 1997, 3; podobno Calhoun 2001, 49).

Tudi identitete imajo pripovedno razsežnost: dojemamo jih kot zgodbe, ki jih ljudje pripovedujejo o sebi, da bi njihov obstoj dobil razsežnost kontinuitete (Delanty 2008, 67). Svoje izkušnje in svoj spomin namreč organiziramo pretežno v obliki naracije – zgodb, mitov, razlogov za to ali ono itd. (Bruner 1991, 4). Jezik je torej tisti medij, s katerim dajemo stvarem pomen, ga proizvajamo in izmenjujemo. Lahko ga razumemo kot rezultat procesa, s katerim so ljudje uspešno osmislili svet z opisovanjem novega na star način (Hülsee 2006, 403).

Reprezentacije ne odlikavajo sveta, pač pa ustvarjajo njegovo različico; reprezentacija je vključena v konstrukcijo sveta (Baldwin in drugi 1999, 43; Erjavec in Poler Kovačič 2007). Vsaka reprezentacija pa je v prvi vrsti interpretacija. Po Saidu (1981, 154–6) je interpretacija način 'izdelave'. Odvisna je od namenskega početja človeškega uma, ki oblikuje svoj predmet. To počne določeni posameznik z določenim ozadjem v določeni situaciji z določenimi nameni v določenem kraju in času (*ibid.*). Nobena interpretacija ne more zanemariti situacije in nobena interpretacija ni popolna brez interpretacije situacije (*ibid.*).

Poleg tega sta raba jezika in interpretacija slišanege oziroma prebranega v veliki meri pogojeni z našo vpetostjo v določeno kulturno okolje (Šabec 2000, 219). V njem si v procesu primarne in sekundarne socializacije ustvarimo določene predstave o svetu okrog sebe in osvojimo kulturne in družbene vrednote, ki močno vplivajo ne le na način naše jezikovne rabe, ampak tudi na različna pričakovanja in motivacije (*ibid.*). Kultura vpliva na človekova dejanja prek vrednot, ki jih usmerjajo v eno ali drugo smer, in z definiranjem človekovih želja – čeprav

nam želje včasih malo koristijo pri razlagi dejanj (Swidler 1986, 274).²⁷ Pri tem je zelo pomemben zgodovinski kontekst. Vsak govor o resničnosti bo vedno specifična konstrukcija resničnosti, kar pa ne zanika obstoja resničnosti same. Gre samo za to, da ne obstaja nekakšen nevtralen jezik za prenašanje pomenov. Jezik namreč ni nevtralnoma opisno orodje, pač pa vsebuje ocene in služi političnim namenom (Searle v Diez 1999, 601; Vezovnik 2007).

2.3.2 Diskurz je del sveta in svet je del diskurza

Družbena vez je zgrajena iz 'govornih potez' (Lyotard 1979/2002, 24). Jezik in govor sta medsebojno odvisna, prvi je hkrati orodje in proizvod drugega (Saussure v Fairclough 1995, 35). Družbena komunikacija je odvisna od jezika, ki je motor širjenja in institucionalizacije idej, nujen pogoj za vztrajanje v času institucionaliziranih praks in mehanizem konstrukcije družbene resničnosti (Adler 2002, 103; podobno Erjavec in Poler Kovačič 2007). Vsak naš opis sveta je del določenega diskurza (Diez 1999, 610).

Analize diskurza v mednarodnih odnosih so postale del sprejetega kanona pristopov, ki analizirajo mednarodno politiko (Diez 2001, 5). Te študije se v veliki meri ukvarjajo s spremembo nacionalne države znotraj EU, možnim razvojem transnacionalnih identitet ipd. Termin 'diskurz' se uporablja različno v različnih akademskih kulturah.²⁸ Lahko bi celo rekli, da je definicij diskurza skoraj toliko, kolikor je šol in pristopov, ki diskurz postavljajo v ospredje svojih teorij ter analiz. Do neke mere je vsem skupno konstruktivistično pojmovanje diskurza kot »specifičnega načina sporočanja o svetu ali razumevanja sveta oziroma enega izmed njegovih vidikov«, kot trdita Jørgensen in Phillips (v Vezovnik 2008, 87).

²⁷ Raziskovalci mednarodnih odnosov si niso enotni glede vloge kulture v zunanji politiki (Fischer 2006, 27). Nekateri konstruktivisti trdijo, da bi morali vso zunanjo politiko razumeti v luči kulture, saj predpostavljajo, da politiko gradijo skupni pomeni in da se interesi držav oblikujejo glede na njihove kulture (*ibid.*, 51; Shaffer 2006, 13). Kljub temu da v številnih primerih prevladujoča kultura in identiteta vplivata na nacionalne interese ter splošno orientacijo zunanje politike, pa je mogoče najti tudi primere, ko kultura *sledi* zunanji politiki (*ibid.*, 76). V takih primerih je vključen instrumentalizem, ko zunanji pritiski vplivajo na razvoj konstruktov nacionalne identitete obnašanja v zunanji politiki (*ibid.*). Po drugi strani sta Checkel in Katzenstein (2009, 9) prepričana, da teorije o evropski identiteti pogosto podcenjujejo pomen politike in proces politizacije. Včasih se to zgodi, ker se preveč osredotočajo na institucije, včasih zanemarjajo kompleksnost domače politike, včasih pa preprosto nimajo stika z evropsko in svetovno politiko (*ibid.*).

²⁸ V germanskem in srednjeevropskem prostoru obstaja razlika med 'besedilom' in 'diskurzom', medtem ko se v anglosaksonskem okolju 'diskurz' pogosto uporablja tako za pisna kot za ustna besedila (Weiss in Wodak 2003, 13). Nekateri ločitev med besedilom in diskurzom postavljajo zelo preprosto. Besedilo je pisno, diskurz pa ustni (Titscher in drugi 2007, 20). Fairclough (v Titscher in drugi 2007, 147) misli z besedilom tako na pisna besedila kot na transkripcije govornih interakcij, z diskurzom pa širše, na celoten proces družbene interakcije, kjer je besedilo le eden od njenih delov.

Moderne kapitalistične družbe označuje globoko zasidran proces 'marketinizacije', ki vodi k pojavu novih vzorcev diskurza (Fairclough v Billig 2003, 36), ne moremo pa govoriti o generalnem in homogenem diskurzu, temveč le o naboru različnih diskurzov, ki skupaj gradijo diskurzivno ureditev (Saussure v Torfing 1999, 3). Todorov (1978, 9) je jezik opredelil kot nekaj, kar obstaja v abstrakciji, kot začetni element, diskurz pa je konkretna manifestacija jezika, ki se nujno ustvarja v določenem kontekstu, pri čemer je treba upoštevati ne samo jezikovne elemente, temveč tudi okoliščine te tvorbe: odnos med udeleženci, kraj in čas, odnose med zunaj jezikovnimi elementi itd. Podobno tudi K. Erjavec in M. Poler Kovačič (2007, 17) menita, da se diskurz sicer lahko uporablja v splošnem pomenu za jezik, lahko pa tudi bolj določeno: različni diskurzi so različni načini reprezentacije vidikov sveta. Diskurz je način izražanja, ki daje pomen izkušnjam iz določene perspektive (*ibid.*). Diskurz je torej določen način razumevanja sveta in izražanja o njem, se pravi široka funkcionalna uporaba jezika v družbenem kontekstu.

Pomen besed je odvisen od njihovega diskurzivnega konteksta in ta kontekst je v nenehnem, čeprav počasnem spreminjanju (Diez 1999, 610). Edina stalnica diskurzov so spremembe, četudi so zelo počasne in prikrite (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 17). Čeprav smo 'mi' tisti, ki določamo pomen, pa ne delujemo kot avtonomi subjekti, ampak iz 'subjektivnega položaja', ki nam ga omogoča diskurzivni kontekst, v katerem smo (Foucault v Diez 1999, 603). Diskurz ima torej svoje lastno življenje (Diez 1999, 603). Je jezik, ki *odraža* družbeni red, in hkrati jezik, ki *oblikuje* družbeni red ter posameznikovo vzajemno delovanje z okoljem (Jaworski in Coupland v Vezovnik 2008, 87).

Osnovni namen diskurza je komunikacija ali proces uporabe jezika in različnih retoričnih pripomočkov za usmerjanje pomena poslušalca ali bralca (Ellis 2007, 39).²⁹ Skozi diskurz družbeni akterji gradijo znanje, situacije, družbene vloge, pa tudi identitete in medosebne odnose med različnimi družbenimi skupinami (De Cillia in drugi 1999, 157). Poleg tega so diskurzivna dejanja družbeno konstitutivna na različne načine. Diskurzi organizirajo tako načine, na katere nek fenomen mislimo, kot načine, na katere se z njim ukvarjamo. Neločljivo so povezani z interesi družbeno močnih posameznikov in družbenih skupin ter prek tega z odnosi moči in socialnimi, kulturnimi ter družbenoekonomskimi razmerami, saj so diskurzi tisti, ki določajo, kdo

²⁹ Ko se diskurz razvija, vzpostavi tako govorec kot poslušalec mentalne reprezentacije, mentalne ontologije, v katerih so določena bistva postavljena (eksplicitno ali implicitno) kot obstoječa (Chilton 2004, 61). Ta so lahko govorniku in poslušalcu v določenem okolju, kjer poteka interakcija, jasna ali pa tudi ne (*ibid.*). Če niso, mora govorec opraviti veliko diskurzivnega dela, da poslušalca pripelje do mentalno vzpostavljenih reprezentacij (*ibid.*).

je pooblaščen za izrekanje sodb ali mnenj o določenem pojavu (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 17).

Odnos med jezikom oziroma diskurzom in družbo je dialektičen, kar pomeni, da so diskurzivni fenomeni hkrati tudi družbeni fenomeni in da so družbeni fenomeni v določenem smislu diskurzivni fenomeni (Praprotnik 1999, 53). Diskurz ustvarja ljudi in hkrati ljudje ustvarjajo diskurz (Fairclough 1995, 39). Podobno lahko rečemo, da družbene oblike določajo družbene institucije, te pa družbeno akcijo. Družbena institucija je med drugim neke vrste 'aparatus besedne interakcije ali 'red diskurza', neke vrste 'govorna skupnost' (*speech community*) s svojim značilnim izborom govornih dogodkov oziroma sestavin, kot so na primer okolje, sodelujoči (njihove identitete in odnosi), cilji, teme itd. (Fairclough 1995, 38).

Nacionalna identiteta je vozlišče, okrog katerega poteka diskurzivni boj za hegemonizacijo njenega pomena, kjer si različni javni diskurzi prizadevajo za utrjevanje pomena, torej vsaj za začasen prevzem hegemonске pozicije (Vezovnik 2007, 471).³⁰ Tako na primer igrajo odločilno vlogo v genezi in konstrukciji določenih družbenih pogojev in lahko služijo za konstrukcijo nacionalnih identitet (De Cillia in drugi 1999, 157). Ko diskurz ustvarja občutek nacionalnosti, ne opisuje neke že prej obstoječe družbene resničnosti, temveč je medij, s katerim se resničnost ustvarja in materialni svet dobiva pomen (Wennerstein v Mole 2007a, 14). Pogosti so zapleteni diskurzivni konstrukti z nekaj skupnimi elementi, a tudi polni protislovij (Brown 2006, 735). Kolektivne identitete so torej diskurzivne.

Če gledamo na nacionalne identitete kot na diskurzivne konstrukte, moramo seveda pojasniti, zakaj bi jih nekdo reproduciral. Odgovor ponuja Martin (v De Cillia in drugi 1999, 156), ki pravi, da opisovanje identitete usmerja politična čustva, ki lahko spodbudijo napore za spremembo ravnotežja moči; spreminja dožemanje preteklosti in sedanjosti; spreminja organizacijo človekovih skupin in ustvarja nove ter spreminja kulture s poudarjanjem določenih potez in nesimetričnosti njihovih pomenov ter logik. Opisovanje identitete torej prinaša v ospredje novo interpretacijo sveta in ga na ta način spreminja. Diskurz je v moderni družbi prevzel glavno vlogo v družbeno-kulturnem potrjevanju ali spremembah (Fairclough 1995, 2), pri čemer je treba

³⁰ Diez (2001, 6) je celo menil, da v primeru EU glavni boj ni več med interesi v ozkem gospodarskem ali nacionalnem pomenu, temveč med tekmujočimi se diskurzi o evropskem vladanju. Evropa tako postaja diskurzivno bojišče, ki nudi možnost za širše politične razprave (*ibid.*). Bitka za določanje pomena takim izrazom kot na primer 'Evropa' ni samo bitka med politikami, ampak tudi med različnimi diskurzi, ki omogočajo akterjem, da ubesedijo svoje položaje (Larsen v Diez 1999, 603).

poudariti, da je tudi vloga diskurza znotraj družbe ali kulture zgodovinsko spremenljiva. Temu se še posebej intenzivno posveča KDA.

2.3.3 Kritična diskurzivna analiza

Za analizo diskurza obstajajo različni pristopi, ki se osredotočajo na medosebno komuniciranje in širše na uporabo jezika.³¹ Skupna jim je kritična drža do neproblematičnega sprejemanja vednosti in večinoma so si enotni v predpostavki, da jezik ni odsev vnaprej določene *resničnosti*, ampak z njim ustvarjamo njene reprezentacije. KDA združuje različne teorije, posebej družbene in jezikoslovne, ter se pogosto ukvarja z diskurzivno konstrukcijo (nacionalne) identitete ter kompleksno organizacijo EU.³² Tovrstna analiza je ustrezna prav pri preverjanju sprememb v diskurzih, njihovemu zaznavanju in prepoznavanju. KDA se je namreč razvila kot odgovor na tradicionalno ločitev disciplin med jezikoslovjem, ki se osredotoča na mikro analizo besedila in interakcije, in drugimi družboslovnimi vedami, ki analizirajo družbene probleme na makro ravni (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 41). Z empirično jezikovno analizo tako skuša prispevati k razreševanju družboslovnih vprašanj, saj v nasprotju z jezikoslovci ta obravnava s širšega vidika in ugotavlja, kako se družbene spremembe kažejo na mikro ravni besedila in interaktivnih dogodkov (*ibid.*).

Ena od glavnih raziskovalk KDA R. Wodak (2007) ugotavlja, da sta družba in kultura dialektično povezani z diskurzom: družbo in kulturo oblikuje diskurz, hkrati pa ga oblikujeta tudi sami; vsaka uporaba jezika reproducira ali spreminja družbo in kulturo, vključno z odnosi moči, hkrati pa je tudi jezik družbeno določen (podobno Fairclough 1995; De Cillia in drugi 1999). Jezik vedno hkrati določa družbene identitete, družbene odnose in sisteme znanja ter verovanja (Fairclough v Titscher in drugi 2007, 149). Strukturiran je skozi različne vzorce diskurzov, kar pomeni, da ne obstaja en sam generalni sistem podeljevanja pomenov, temveč imamo opraviti s serijo sistemov oziroma diskurzov, pri čemer je spreminjanje pomena odvisno od diskurza (Vezovnik 2008, 83–5). Pri tem je diskurz definiran kot oblika družbenega delovanja in družbene

³¹ Diskurzivne analize so hkrati stara in nova disciplina. Izvirajo iz študij jezika, javnega govora in literature, ki so nastajale že v 4. stoletju pr. n. št. (Vezovnik 2008, 81).

³² Za KDA se je najbolj uveljavil izraz 'šola' (Weiss in Wodak 2003, 12; Vezovnik 2008, 84) – van Dijk (1993 131) celo pravi, da gre le za skupni pogled na to, kako se izvajajo jezikovna, semiotska in diskurzivna analiza – in se je formalno vzpostavila leta 1992 na simpoziju v Amsterdamu, na katerem so sodelovali nekateri utemeljitelji posameznih pristopov KDA (Teun van Dijk, Norman Fairclough, Gunther Kress, Theo van Leeuwen in Ruth Wodak).

prakse, ki je v dialektičnem odnosu z drugimi družbenimi dimenzijami (*ibid.*). Diskurzivni vzorci se vzdržujejo in spreminjajo v diskurzivnih praksah, njihovo vzdrževanje in spreminjanje pa je treba analizirati glede na specifični kontekst, v katerem jezik deluje (*ibid.*).

Diskurz pa ni samo vraščen v določeno kulturo, ampak je tudi povezan z drugimi diskurzi (Titscher in drugi 2007, 146). Analiza diskurza torej pomeni analizo odnosa med konkretno uporabo jezika in širšimi družbenimi ter kulturnimi strukturami. Analiza diskurza je interpretativna in razlagalna, interpretacije pa so vedno dinamične in odprte za nove kontekste in nove informacije (Titscher in drugi 2007, 146). To pomeni, da raba jezika igra pomembno vlogo pri reproduciranju ali spreminjanju družbeno-kulturnih razmerij oblasti (*ibid.*).

Za KDA jezik sam po sebi nima moči – moč mu dajo vplivni ljudje. Moč ne izhaja iz jezika samega, lahko pa jo z njim izzovemo, obrnemo ali (dolgoročno oziroma kratkoročno) spremenimo razporeditev moči (Weiss in Wodak 2003, 15). Vsako besedilo ima torej svojo 'ideološko' funkcijo skozi reprezentacijo izkušenj in reprezentacijo sveta (Titscher in drugi 2007, 148).

Fairclough (1995) razvije obširen model, ki omogoča tako analizo intertekstualnih kot tudi interdiskurzivnih elementov besedil in diskurzov, kar nam omogoča empirično preverjanje ter analiziranje konstrukcije, artikulacije in reartikulacije določenega diskurza. Ker je diskurz uporaba jezika, dojeta kot družbena praksa, gre pri analizi diskurza za to, kako besedila delujejo znotraj družbeno kulturnih praks. Takšna analiza zahteva pozornost oblike besedila, strukture in organizacije na vseh nivojih, fonološkem, slovničnem, leksičnem (besednjak) in višjih nivojih besedilne organizacije ter pogojih izmenjave sistemov (govorni pogoji), strukture argumentacije in genetskih struktur. Enotne analize so lahko stavki, teme, besede, znaki itd. Pomembni so tako dobesečni pomen kot tudi predpostavke, nakazovanja, metafore itd. ter vsi drugi vidiki pomena. Jezikovna analiza mora vključevati (poleg tradicionalnih nivojev, kot so fonologija, slovnica, besedni zaklad in semantika) tudi analizo besedilne organizacije nad nivojem stavka, vključno s pomeni med povedmi in različnimi vidiki strukture besedila (na primer lastnosti dialoga in menjavanja vlog).

Diskurz je sestavljen iz treh elementov: besedila (opis), družbene prakse (situacijska, institucionalna, družbena pojasnitev oziroma družbena analiza) in diskurzivne prakse (proizvodnja besedila, širjenje in potrošnja oziroma proces interpretacije); analiza specifičnega diskurza je analiza vseh treh dimenzij in njihovih medsebojnih povezav (Fairclough 1995, 74). Gre torej za opis, interpretacijo in razlago: jezikovne značilnosti so opisane, odnos med

ustvarjalnimi in interpretativnimi procesi diskurzivnih praks ter besedil je interpretiran, odnos med diskurzivnimi in družbenimi praksami je razložen. Obstajajo pomembne povezave med lastnostmi besedila, načini, na katere je besedilo sestavljeno in interpretirano, ter naravo družbenih praks (*ibid.*). Fairclough (1995, 9) poudarja, da analiza besedila ne sme biti umetno ločena od analize institucionalnih in diskurzivnih praks, v katere so besedila vgrajena.³³ Kajti šele jezikovna oziroma besedilna analiza pokaže, ali se diskurzi sploh spremenijo ali pa ostanejo nespremenljivi ter se vedno znova artikulirajo v različnih družbenih okoliščinah (*ibid.*). Ker intertekstualna analiza tudi posreduje med jezikom in družbenim oziroma diskurzivnim kontekstom, s tem zapolnjuje vrzel med besedilom in kontekstom, kar je eden ključnih pogojev za veljavnost analize (*ibid.*).

Besedilo sicer leži v središču KDA, a kontekst je ključen (Weiss in Wodak 2003, 13). Govorna situacija, status udeležencev, čas in kraj, skupaj z družbenimi spremenljivkami (članstvo skupine, starost, poklic), in psihološke determinante igrajo pomembno vlogo pri ustvarjanju besedila, zato je zelo pomembno natančno določiti ozadje in kontekst diskurza, ga soočiti z zgodovinskimi dogodki in trenutnimi poročili, uporabiti interdisciplinaren pristop in opisati vse mogoče jezikovne nivoje besedila (Titscher in drugi 2007). Z interdisciplinarnostjo dobimo razumevanje delovanja jezika v osnovanju in prenašanju znanja, v organiziranju družbenih institucij ali izvajanju moči (Weiss in Wodak 2003, 14). Posebej je pomemben za nove kompleksne probleme, kot je raziskovanje identitete, ki zahtevajo ekspertizo več kot ene posamezne discipline (*ibid.*, 18).

Tudi KDA se srečuje s kritikami. Ena od njih je na primer raznolikost pristopov, ki pa jo lahko v prvi vrsti pripišemo interdisciplinarni naravnosti, in naj bi bila po mnenju zagovornikov hkrati ena od njenih raziskovalnih prednosti (Vezovnik 2008, 84). Težava je tudi v togem pojmovanju in določanju konteksta (*ibid.*, 90). Relevantnost konteksta namreč določi raziskovalec, ne da bi ta uokvirjeni kontekst pri tem postal objekt analize (*ibid.*). Tyrwhitt-Drake (v *ibid.*) je zato opozoril, da uporabniki KDA s tem vzpostavljajo lastno hegemonijo, saj želijo postati vratarji za dostop do resnice, Stubbs in Widdowson (v *ibid.*) pa na dejstvo, da je raziskovalec omejen s svojim védenjem, zato besedilu že vnaprej pripisuje določen pomen in KDA lahko postane ideološka interpretacija, ne pa analiza.

³³ Fairclough (1995, 2) razume besedilo kot pisni ali govorni jezik, analizo besedila pa kot analizo tekture besedil, njihove oblike in organizacije in ne samo kot komentarje na 'vsebino' besedil. Besedila so družbeni prostori, kjer se istočasno dogajata dva temeljna družbena procesa: reprezentacija sveta in družbena interakcija (*ibid.*, 6).

Philo (v *Vezovnik* 2008, 86) je KDA očital, da v ospredje postavlja le analizo besedila, pri čemer pozablja na pomembne vplive, ki jih imata nanj njegovo ustvarjanje in sprejemanje s strani občinstva. KDA zato težko pokaže, od kod izvirajo posamezni konkurenčni diskurzi in kako so povezani z različnimi družbenimi interesi, težko razpozna različne zunanje, predvsem ideološke dejavnike reprezentacije, sooča pa se tudi s pomanjkanjem analiz, ki bi pokazale, kako različna občinstva interpretirajo posamezna besedila. Temu v zagovor je Fairclough (v *Titscher in drugi* 2007, 164) dejal, da je KDA za razliko od drugih pristopov vedno eksplicitna glede svojih načel in pripadnosti, poleg tega niso njeni rezultati nikoli absolutni in nespremenljivi, temveč vedno odprti novim kontekstom in informacijam, ki lahko povzročijo spremembo rezultata. KDA je po mnenju Billiga (2003, 38) kritična, ker je utemeljena v radikalni kritiki družbenih odnosov, po prepričanju Fairclougha (v *Billig* 2003, 38) pa ti kritični pristopi kažejo, kako diskurz oblikujejo odnosi moči in ideologij.

Slabosti Faircloughovega modela sta tudi ločevanje diskurzivnih in nediskurzivnih družbenih praks. Težko je namreč dokazati, da je neka diskurzivna praksa vplivala na nediskurzivno in obratno, predvsem pa je težko določiti mejo med njima in dokazati, da so na primer razprave vplivale na odločitve poslancev pri glasovanju.³⁴ To lahko rešimo s tem, da ne ločimo več med analizo diskurzivnega dogodka kot diskurzivne ali družbene prakse, saj so vse družbene prakse diskurzivne, in s tem povežemo drugo in tretjo raven KDA. Slabost KDA je tudi pomanjkljiva obravnava procesa oblikovanja identitet, zato sem se pri analizi tega procesa oprla na druge avtorje. Ob tem velja poudariti, da sta za odgovor na raziskovalno vprašanje v tem magistrskem delu ključni predvsem prvi dve ravni – besedilna in diskurzivna – in bosta, kljub temu da se slednja prepleta z družbeno, deležni največ pozornosti.

³⁴ Je na primer glasovanje v parlamentu diskurzivna praksa? Za Fairclougha (1995) ni, ker ni govorno dejanje.

3 Razvoj slovenske in evropske identitete

3.1 Definicija 'EUrope'³⁵ ali različni koncepti konstrukcije evropske identitete

Diskurz o ideji o Evropi (ne identiteti) obstaja že od 15. stoletja (Šabec 2006, 197), sam pojem 'Evropa' pa je precej starejši. Najprej se je pojavil v antični Grčiji kot ime mitološke princese, žrtve boga Zeusa, ki jo je v podobi belega bika na morskem obrežju ugrabil in zapeljal (zlorabil) (Mastnak 1996, 12; Šabec 2006, 204). Kasneje je Evropa postala ime neznane celine, v naslednjih stoletjih pa se je začela oblikovati kot ideja, ki je združevala majhen del sveta, ljudi in njihov način življenja (Mastnak 1996, 13). Ko se je iztekal srednji vek, je Evropa postala politična skupnost; takrat je izraz 'Evropa' začel delovati kot »nosilec politične skupne zavesti Zahoda« (ibid.).

R. Guerrina (2002, 78) je prepričana, da je ideja Evrope vedno temeljila na prepoznavanju, kaj in kdo ni evropski. Izvira še iz grško-rimske konstrukcije barbarov in čeprav je bila ta delitev na 'civilizirane' *Nas* in na 'necivilizirane/barbarske' *Druge* večkrat spremenjena, da se je prilagala vsakokratnim kulturnim perspektivam, ostaja jedro ideje Evrope (ibid.). Temu je pritrnil tudi Vattimo (2003, 255), da so namreč Evropejci drugačni od ostalih in da je ta *drugačnost* tudi bolj temeljna od *pripadnosti* EU.³⁶

Evropa je bila že tradicionalno razdeljena na različne imperije in interesne cone, različne (sub)regionalne celote z bolj ali manj izrazitimi specifičnimi evropskimi identitetami (Žagar 2003, 135).³⁷ Te verske delitve in meje, obstoj velikih evropskih imperijev v različnih

³⁵ Prirejeno po R. Wodak (2007) Defining 'EUrope'/Europe?

³⁶ Unija sicer priznava in poudarja obstoj različnosti ter razvija multikulturalizem in interkulturalizem kot skupno konceptualno podlago za sožitje v Evropi in tudi za nove evropske identitete, še vedno pa ostaja pretežno izključujoča do tistih, ki ostajajo zunaj meja te integracije (Žagar 2003, 135). Tudi Kohli je leta 2000 (128) opozarjal, da se lahko pojavi nov 'evropski nacionalizem' proti tistim, ki so zunaj, torej migrantom in priseljencem. Evropa namreč ostaja referenčna točka in deluje kot magnetna sila, ki nehote privlači druge (Ifversen 2007, 184). Dihotomija 'mi' – 'oni' se v Evropi po mnenju Kohlija (2000, 128) ne odvija več med posameznimi evropskimi državami temveč med 'nami' in tujimi etničnimi skupnostmi priseljencev. Tako priseljenci sprejemajo vlogo 'njih', hkrati pa tudi silijo pripradnike dominantne populacije v soočanje z vprašanji večplastne identitete in vključenosti (ibid., 129). Vsekakor ostaja tipiziran Drugi točka definiranja ali, kot trdi Rex (v Guerrina 2002, 187): »Evropska identiteta se poskuša definirati z nasprotjem z zunajevropskimi entitetami in poudarja skupne elemente evropskih držav. To najpogosteje pomeni razlikovanje Evropejcev na podlagi barve kože in vere. Unija deluje, kot da je sestavljena iz belih krščanskih narodov.«

³⁷ Žagar (2002, 19–20) navaja primer delitve rimskega imperija, ki pomeni opredelitev meja na ozemlju današnje Bosne in Hercegovine in je po shizmi v krščanstvu določala tudi tradicionalno delitev na zahodno (katoliško in

zgodovinskih obdobjih, stalne spremembe mej, oblikovanje novih držav, vojne, različen socialni, gospodarski in politični razvoj, so samo nekateri dejavniki, ki prispevajo k oblikovanju in preoblikovanju različnih lokalnih, regionalnih, nacionalnih in evropskih identitet. Specifične evropske identitete so (bile) povezane z različnimi političnimi in strateškimi koncepti: s kolonializmom in z njim povezanim 'evropocentrizmom' v času odkrivanja 'novega sveta' in njegovo kolonizacijo; s specifično evropsko mednarodno skupnostjo, oblikovano z vestfalskimi (mirovnimi) sporazumi (1648); z Napoleonovimi načrti, da združi Evropo (Žagar 2003, 135).

Pojav modernih evropskih narodov ter zlasti 'pomlad narodov' v 19. stoletju in nadaljnji razvoj v 20. stoletju so prinesli delitev Evrope na nacionalne države; za to obdobje je bilo značilno, da so nacionalistična gibanja in ideologije, ki so poudarjali načelo samoodločbe narodov, pogosto zavračali evropske identitete in ideologije, če te niso služile njihovi ekspanziji in hegemonskim konceptom (Žagar 2003, 135). Ta »dota trudoma izbojevanih in temu ustrezno močno poudarjenih nacionalnih identitet, ki jih 'nova' Evropa prinaša v 'staro', je v navzkrižju z njenimi zgodovinskimi dosežki in tudi v njej sproža kali nacionalno-konservativnega razdora«, je zapisal Muschg (2003, 272). Prav zato je Smith (1992, 70) ugotavljal, da na vprašanje, kaj je skupnega vsem Evropejcem, nikoli ne bomo dobili zadovoljivega odgovora, saj se Evropejci med seboj razlikujejo toliko kot z Neevropejci, posebej glede jezika, ozemlja, zakonov, religije, gospodarskih in političnih sistemov ter etnije in kulture, obstajajo pa skupne (pravne in politične) tradicije in skupna (verska in kulturna) dediščina. Vsi Evropejci si niso delili vseh, toda tu ali tam so vse evropske skupnosti vsaj do neke mere sodelovale pri vsaj nekaterih od teh tradicij in dediščin (*ibid.*). Gre torej za zavest o širši pripadnosti, kar Južnič (1993, 344) poimenuje 'nadidentiteta', ki presega, sublimira ali celo nadomešča skupinsko, tudi etnično, narodno in nacionalno. In na čem lahko to 'širše pripadanje' pravzaprav temelji?

3.1.1 Enotnost Evrope je sestavljena iz nasprotij

Zgodovinsko-kulturni dediščini Evrope pripisujejo različni avtorji različne temelje. Za Debeljaka (2004, 5–6) se je Evropa rodila iz treh katastrof, in sicer iz propada grškega polisa, zrušitve jeruzalemskega templja in padca rimskega cesarstva: »Nastala je iz ruševin; njena

protestantsko) in vzhodno (pravoslavno) krščanstvo. Pomembni zgodovinski mejniki so tudi otomanska osvajanja in oblikovanje otomanske države, ki so opredelili islamski kulturni in verski krog v Evropi.

kultura je tako kot njene cerkve in gradovi narejena iz starega gradiva«. Po Rizmanovem (1998, 22) mnenju je evropska zgodovina bolj pozitivna: Evropa se lahko opre na take skupne tradicije, kot so rimsko pravo, politična demokracija, parlamentarne ustanove, judovsko-krščanska etika, humanizem in renesansa, reformacija in protireformacija, racionalizem in empirizem, romanticizem ter klasicizem in še marsikaj.

Wilterdink (v Mikkeli 1998, 196) povzema podobne ključne 'sestavine' evropske identitete: grška antika z vrednotami individualnega dostojanstva in kritične misli, rimska civilizacija s pravom in tradicija krščanstva z duhom skupnosti, pa tudi tradicija renesanse in razsvetljenstva, ko so se razvile ideje racionalizma in humanistike. Kaelble (v Mikkeli 1998, 239) identificira štiri dejavnike, ki prispevajo k evropski identiteti in s katerimi naj bi se strinjali Evropejci: demokracija, ohranitev miru, gospodarsko blagostanje in družbena varnost ter solidarnost.

Tarschys (v Guerrina 2002, 175) (nekdanji generalni sekretar Organizacije severnoatlantskega sporazuma – NATO) se je takole pridružil razpravi o evropski identiteti: »Močna pripadnost posamezniku, pripadnost družbeni koheziji in solidarnosti, država, ki ni niti premočna niti prešibka, spoštovanje človekovih pravic, strpnost, to je nekaj osnovnih načel. Seveda pa tudi vladavina prava, ideja, da mora biti vlada vezana na pravne temelje in da morajo biti ljudje obravnavani enakopravno«. Medtem ko je bila za Delorsa (v Guerrina 2002, 130) (nekdanjega predsednika EK) Evropa »združba (*grouping*), ki je unikatna v gostoti in količini trgovske menjave, relativna oaza denarnega reda ter celo finančnega ravnotežja in precejšnja rezerva notranje rasti. Ima demografsko, zgodovinsko in kulturno bogastvo, homogena je celo v ekstremni različnosti, na katero se brez dvoma ne more sklicevati nobena druga regija sveta«. Muschg (2003, 275) je zaključil, da je Evropa »skupnost usode«, vsekakor pa ni »nekaj monolitnega in nespremenljivega«, ampak je, kot je dodal Novak (2003, 399): »v svojem najbolj plemenitem izročilu utemeljena na razlikah«.

Bipolarna delitev sveta in Evrope na kapitalistični in demokratični Zahod ter na komunistični Vzhod po drugi svetovni vojni je najbolj vplivala na razvoj različnih evropskih identitet (Žagar 2002, 19–20). Simbol te delitve v Evropi je bila 'železna zavesa', ki je v marsičem opredelila tudi dojemanje Evrope v glavah ljudi. Zahod se je bal Vzhoda; hkrati so na Zahodu kar nekako pozabili, da je tradicionalno tudi evropski Vzhod pomemben del Evrope (*ibid.*). In čeprav so se ljudje na Vzhodu Evrope še vedno opredeljevali kot Evropejci, jih na Zahodu nekako niso sprejemali kot enakopravne (*ibid.*).

Ekonomski in politični koncepti evropske integracije po drugi svetovni vojni so nastajali na Zahodu in so večinoma vključevali le Zahodno Evropo. Politične zamisli in projekti o skupnem evropskem prostoru, ki bi vključeval tako Zahodno kot Vzhodno Evropo, skorajda niso obstajali vse do osemdesetih let 20. stoletja, ko je zlasti Gorbačov začel spet govoriti o 'skupni evropski hiši'. Šele po padcu komunizma v Vzhodni Evropi so skoraj vse vzhodnoevropske države izrazile željo, da bi se vključile v EU. Takrat se je formalno začel tudi proces vzhodne širitve EU, ki v marsičem opredeljuje razvoj v Evropi v zadnjem desetletju 20. stoletja in na začetku 21. stoletja.

Širitev EU na vzhod sicer počasi prispeva k zmanjšanju bipolarnosti, a Debeljak (2004, 27) je opozoril, da si je Zahodna Evropa s pomočjo političnih ustanov hladne vojne in kulturnih mehanizmov pri ustvarjanju smisla v zadnjih petdesetih letih postopoma uspela prilastiti zgodovinsko idejo Evrope kot celote. Model EU predpostavlja, da se mora Vzhodna Evropa spraviti na zahodni nivo ne samo v smislu prihodkov in gospodarske moči, temveč tudi v kulturnih terminih identitete (Kuus 2007, 154). Učijo jo evropskih norm, da postaja bolj evropska (*ibid.*). Proces širitve EU je posledično opisan kot proces njene socializacije z mednarodno skupnostjo (*ibid.*).

Ta del Evrope je tako po eni strani diskurzivno pomaknjen bliže k 'pravi' Evropi, po drugi strani pa vpisan z nadaljnjimi stopnjami vzhodnosti (Kuus 2007, 155). Deluje kot nekakšna vmesna postaja med Vzhodom in Evropo. Individualnim prostorom omogoča, da postopoma 'zbežijo' negotovemu Vzhodu, če se uspejo diskurzivno premakniti bliže k Evropi (Kuus 2007, 156). Toda biti vmesna postaja k Evropi ni nikoli tako dobro kot biti Evropa (*ibid.*, 157). H. Case (2009) prikazuje težnje Vzhodno evropskih držav (od katerih večina samo sebe opisuje kot Srednje evropsko državo), ki hočejo vedno znova dokazati, da so vedno bile del Evrope ter da so se celo žrtvovale za udobje Zahodne Evrope, saj so jo štitele pred nevarnostmi z Vzhoda in ohranjale ter predstavljale evropsko kulturo in evropske vrednote. Zahodna Evropa namreč pozablja, da imajo 'nove države članice' EU svojo lastno vizijo, svoje programe in politike ter ne nazadnje svojo zgodovino, kar pomeni, da imajo različne izkušnje in spomine.

V Evropi je bilo sicer vložene veliko energije v odkrivanje ali ustvarjanje tradicij enotnosti, kar pa je težko, saj se večina evropskih tradicij težko opredeljuje kot model demokratične in vključujoče skupnosti (Kohli 2000, 128). Poleg tega modernizacija s svojo refleksivnostjo in kritičnostjo ne služi politični agendi, zato je malo verjetno, da bodo družbene vede sodelovale pri takšni skupinski samohvali ali ustvarjanju mitov, kot se je to dogajalo v 19. stoletju (*ibid.*).

Vprašanje torej ostaja, ali Evropa kot celota dejansko ima skupni kolektivni spomin oziroma ali pogoji zanj sploh obstajajo (Šabec 2006, 212).

3.1.2 Evropska unija o evropski identiteti

EU na nek način prevzema idejo in identiteto Evrope, ki se sicer kaže na različnih kulturnih in političnih ravneh in je še vedno predmet nasprotovanj, kar je razvidno tudi iz definicij 'evropske identitete' v temeljnih dokumentih EU. Tu ponovno opozarjam na problematično uporabo pridevnika 'evropski', ki se uporablja v pogodbah, čeprav je z Evropo mišljena EU. Sicer pa so uradna stališča o evropski identiteti redka.

Prva omemba evropske identitete je v dokumentu, ki so ga leta 1973 sprejeli zunanji ministri takratnih devetih članic Evropskih skupnosti v Kopenhavnu z naslovom Dokument o evropski identiteti.³⁸ Takratni voditelji so se odločili, da je »napočil čas za oblikovanje dokumenta o evropski identiteti«, v katerega so med drugim zapisali: »Raznolikost kultur v okviru skupne evropske civilizacije, navezanost na skupne vrednote in načela, naraščajoče zблиževanje načinov življenja, zavest o skupnih specifičnih interesih in odločenost za sodelovanje pri oblikovanju združene Evrope, vse to daje evropski identiteti njeno izvirnost in lastno dinamiko« (3. člen). Sicer pa so temeljne elemente evropske identitete videli v obrambi načel predstavniške demokracije, vladavini prava, družbeni pravičnosti in spoštovanju človekovih pravic (1. člen). Deveterica je v omenjenem dokumentu tudi poudarila, da ima politično voljo, da uspe v konstrukciji enotne Evrope (2. člen).

Takšne politične volje očitno v nadaljevanju procesa evropske integracije ni bilo več, vsaj ne v smeri, da je treba evropsko identiteto opredeliti. Ko pregledamo temeljne pogodbe, najprej ugotovimo, da Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti evropske identitete eksplicitno ne omenja,³⁹ se pa ta pojavi v Enotnem evropskem aktu⁴⁰, ki omenja evropsko identiteto v 30. členu pod naslovom Pogodbene določbe o evropskem sodelovanju v zunanji politiki: »V/isoke pogodbenice menijo, da bi tesnejše sodelovanje pri vprašanih evropske

³⁸ *Dokument o evropski identiteti*, podpisan v Kopenhavnu 14. decembra 1973. Objavljen v Bulletin of the European Communities. 1973, št. 12 (Bull. EC 12-1973:131.134). Dostopno prek: <http://www.ena.lu/> (5. april 2009).

³⁹ *Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti*, podpisana v Rimu 25. marca 1957 in v veljavi od 1. januarja 1958. Dostopno prek <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/rimski-pogodbi.pdf> (28. marec 2009).

⁴⁰ *Enotni evropski akt*, podpisan 28. februarja 1986 v Haagu in v veljavi od 1. julija 1987. Dostopno prek <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/enotni-evropski-akt.pdf> (28. marec 2009).

varnosti bistveno pripomoglo k razvoju evropske identitete v zunanjepolitičnih zadevah. Svoja stališča o političnih in gospodarskih vidikih varnosti so pripravljene še bolj uskladiti«.

Tudi Maastrichtska pogodba (Pogodba o Evropski uniji)⁴¹ se na evropsko identiteto navezuje, a je nikjer ne definira. V uvod so pogodbenice tako zapisale, da so »trdno odločene, da izvajajo skupno zunanjo in varnostno politiko, vključno z dolgoročnim oblikovanjem skupne obrambne politike, ki bi sčasoma lahko privedla do skupne obrambe, ter tako krepijo evropsko identiteto in neodvisnost, zato da bi pospeševali mir, varnost in napredek v Evropi in po svetu«. Maastrichtska pogodba v poglavju o skupnih določbah opredeljuje cilje Unije, med katerimi je tudi cilj »uveljaviti svojo identiteto na mednarodnem prizorišču, zlasti z izvajanjem skupne zunanje in varnostne politike, vključno z dolgoročnim oblikovanjem skupne obrambne politike, ki bi sčasoma lahko privedla do skupne obrambe«. V 128. členu (151. v kasneje sprejetih spremembah v Amsterdamski pogodbi) pa je zapisano: »Skupnost prispeva k razcvetu kultur držav članic, pri čemer upošteva njihovo nacionalno in regionalno raznolikost ter hkrati postavlja v ospredje skupno kulturno dediščino«. Tudi 8. člen, ki govori o državljanstvu Unije, ni nič bolj konkreten glede evropske identitete, prav tako pa v končnih določbah, v katerih je zapisano, da lahko vsaka evropska država zaprosi za članstvo v Uniji, evropske države niso definirane. Omenjeno pa je, da »Unija spoštuje nacionalno identiteto svojih držav članic« (6. člen). Enake formulacije glede evropske identitete ter spoštovanja nacionalne identitete so zapisane tudi v uvodu in pri določitvi ciljev Unije v Amsterdamski pogodbi.⁴²

Pogodba iz Nice⁴³ omenja evropsko identiteto v 27a. členu: »Okrepljeno sodelovanje na katerem koli področju iz tega naslova je namenjeno zaščititi vrednot in podpora interesov Unije kot celote z uveljavljanjem njene identitete kot koherentne sile na mednarodnem prizorišču«. Nasprotno pa v Lizbonski pogodbi⁴⁴ evropska identiteta ni več omenjena, zapisano je le, da »Unija temelji na vrednotah spoštovanja človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin. Te vrednote so skupne vsem državam članicam v družbi, ki jo označujejo pluralizem, nediskriminacija, strpnost, pravičnost, solidarnost ter enakost žensk in moških« (1.a člen) ter da

⁴¹ *Pogodba o Evropski uniji*, podpisana v Maastrichtu 7. februarja 1992 in v veljavi od 1. novembra 1993. Dostopno prek <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/maastricht.pdf> (30. marec 2009).

⁴² *Amsterdamska pogodba*, podpisana 2. oktobra 1997 v Amsterdamu in v veljavi od 1. maja 1999. Dostopno prek <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/amsterdam.pdf> (30. marec 2009).

⁴³ *Pogodba iz Nice*, podpisana 26. februarja 2001 v Nici in v veljavi od 1. februarja 2003. Dostopno prek <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/nica.pdf> (3. marec 2009).

⁴⁴ *Lizbonska pogodba*, podpisana 13. decembra 2007 v Lizboni in v veljavi od 1. decembra 2009. Dostopno prek <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:SL:HTML> (1. april 2009).

»Unija spoštuje enakost držav članic pred Pogodbama kot tudi njihovo nacionalno identiteto, ki je neločljivo povezana z njihovimi temeljnimi političnimi in ustavnimi strukturami, vključno z regionalno in lokalno samoupravo« (3.a člen).⁴⁵

3.1.3 Evropska identiteta v zavesti Evropejcev

Številni avtorji (na primer Žagar 2003; Katzenstein in Checkel 2009) ugotavljajo, da ne obstaja ena sama evropska identiteta (tako kot ne obstaja ena sama Evropa), temveč evropske identitete obstajajo v množini. Te identitete so tako družbeni proces kot politični projekt (Katzenstein in Checkel 2009, 213–14). Če nanje gledamo kot na proces, se identitete pretakajo skozi številna mreženja in ustvarjajo nove vzorce identifikacije; če nanje gledamo kot na projekt, je konstrukcija identitet skrb političnih, gospodarskih in akademskih elit in delov srednjega razreda, ki evropski konstrukt predstavljajo kot dopolnilo prvenstvu nacionalne identitete (*ibid.*). Potencialno uspešna konstrukcija evropske identitete bi tako v prihodnosti pomenila še eno izmed mnogih oblik pripadnosti posameznika (Šabec 2006, 201), kar že lahko potrdimo z rezultati nekaterih javnomnenjskih raziskav.

Pinterič (2005, 78–9), ki proučuje tovrstne raziskave, je ugotovil, da lahko govorimo o delnem oblikovanju skupne evropske identitete, ki pa še ni dovolj razvita in zasidrana v glavah prebivalcev EU, da bi bilo na podlagi tega že mogoče prepoznavati skupno evropsko identiteto. Ta obstaja bistveno manj kot posamezne nacionalne identitete (*ibid.*). Ideja o evropski identiteti torej živi, dokler živijo posamezne nacionalne identitete ali kot je zapisala K. Šabec (2004, 82): »Evropskih identitet je toliko, kolikor je nacionalnih identitet« (podobno Lesaar 2001; Snoj 2003, 410).

⁴⁵ Na tem mestu lahko omenim še en poskus konkretne opredelitve evropske identitete s strani Europa-Union Deutschland (nemška sekcija evropskih federalistov), kjer so prevzeli in konkretizirali idejo takratnega češkega predsednika Vaclava Havla. Havel je v svojem nagovoru Evropskemu parlamentu marca 1994 namreč dejal, da EU potrebuje nekakšno listino o EU. V omenjeni organizaciji so nato pripravili in leta 1995 na svojem kongresu tudi sprejeli Listino o evropski identiteti – *A Charter of European Identity* (Europa-Union Deutschland 1995). Listina opredeljuje usodo, vrednote, življenjski standard, gospodarske in družbene politike in odgovornost Evrope ter želi, po besedah piscev, predvsem spodbuditi široko razpravo o teh vprašanjih, da bi »morda dosegli Unijo, ki bi bila bližje njenim državljanom in bolj predana skupnim politikam, osnovanim na solidarnosti in kredibilnosti, ter sposobna v svojih državljanih zbuditi ponos, da so Evropejci« (*ibid.*). V tem primeru sicer ne gre za poskus identifikacije evropske identitete s strani institucij EU, vendar nam ta primer kaže, da je bila ideja o nekakšni institucionalizaciji oziroma formalizaciji evropske identitete v devetdesetih letih očitno že ali še vedno živa.

Tudi drugi raziskovalci, ki so analizirali študije Eurobarometra glede identitete, so ugotovili, da razvoja evropske identitete ne spremlja zmanjševanje nacionalne identitete (Duchesne in Frogner v Kohli 2000, 123). Fligstein (2009, 154), ki je analiziral rezultate Eurobarometra iz leta 2004, povzema, da se samo 12,7 odstotkov zahodnih Evropejcev dejansko čuti Evropejce. In čeprav se 56 odstotkov ljudi *včasih* čuti Evropejce, jih 44 odstotkov še vedno čuti samo nacionalno identiteto (*ibid.*).

V Mednarodni raziskavi o družini in narodni identiteti – Slovensko javno mnenje 2003/2 je na vprašanje, 'kako se čutite navezani na ...', možni pa so bili odgovori 'kraj ali mesto, regija, Slovenija in Evropa', 47,8 odstotkov vprašanih odgovorilo, da so zelo navezani (najvišja kategorija) na svoj kraj ali mesto, 46,6 odstotkov na Slovenijo, 36 odstotkov na svojo regijo in 20,5 odstotkov na Evropo (Toš in skupina 2003). Če upoštevamo kategoriji 'zelo navezan' in 'navezan', pa ugotovimo, da je skupaj 94,4 odstotkov vprašanih vsaj navezanih na Slovenijo, na Evropo pa 64,6 odstotkov (*ibid.*). Ob upoštevanju teh dveh kategorij je navezanost na Slovenijo največja in presega tudi tisto na svoj kraj ali mesto (skupaj 88,3 odstotkov) (*ibid.*). V isti raziskavi je 73,6 odstotkov vprašanih menilo, da bi Sloveniji članstvo v EU koristilo, 12,6 odstotkov pa, da ji ne bi (*ibid.*). Tudi R. Nared (1996, 49) je v svoji analizi 35 intervjujev o nacionalni/državni identiteti ugotovila, da večina dopušča možnost oziroma ne nasprotuje širšemu evropskemu povezovanju, hkrati pa so oblikovanje posebnih političnih zvez z balkanskimi državami zavrnilo vsi, ki so se o tem opredelili.

Tudi v raziskavi Eurobarometra spomladi 2009 so se Slovenci med različnimi kategorijami identitete v največji meri počutili Slovence (96 odstotkov), visok delež (80 odstotkov) pa se jih je čutilo tudi Evropejce, pri čemer je bil delež teh odgovorov v Sloveniji pomembno višji kot v povprečju na ravni EU 27 (Evropska komisija 2009). Da evropska identiteta ne obstaja, je menilo 6 odstotkov vprašanih Slovencev (*ibid.*). Čeprav rezultate raziskav, ki niso bile izvedene na enak način, težko med seboj primerjamo, pa je povečanje deleža Slovencev, ki se čutijo tudi Evropejci, po vstopu Slovenije v EU očitno.

Če torej identiteto jemljemo kot večnivojski skupek pripadnosti, je Evropa del tega skupka za večino slovenskih državljanov, če pa vidimo identiteto kot nekaj ekskluzivnega, je navezanost na Evropo med njimi zelo manjšinska. Večina ljudi meni, da je EU koristna, ne da bi bili preveč navezani nanjo. Celo najbolj 'zagnani Evropejci' namreč ne čutijo tiste intimnosti občutka, naklonjenosti ali celo ljubezni, ki ga tako pogosto navdihuje etnija ali narod (Smith 1995/2000, 131–2). Tudi slikarji ali pesniki ali pisci romanov ne govorijo o 'evropski pokrajini' na splošno,

temveč izbirajo posamezne vasi, mesta in države Evrope (*ibid.*). Multikulturne konstrukcije, ki želijo preseči nacionalno državo, torej (še) nimajo zgodovinske globine in posledično ne uspejo zbuditi množičnih čustev, ki bi vodila k politični zvestobi (Cederman 2001, 146). Poleg tega občutek biti Evropejec/Evropeljka oziroma biti navezan na Evropo ne sovпада s prepričanjem o obstoju skupne evropske kulturne identitete (Šabec 2006, 203).

Glavne ovire, da bi se ljudje bolj identificirali z EU kot institucionalizirano obliko Evrope, predstavljajo pretežna identifikacija evropskih državljanov z nacionalno identiteto, razhajanja v pristopih o načinu vzpostavljanja skupne evropske identitete, čustvena brezbriznost ljudi do Unije in njena pomanjkljiva simbolna geografija, pomanjkanje politične volje institucij EU in njenih članic, demokratični primanjkljaj, nesposobnost evropskih institucij za mobilizacijo široke javne pozornosti, pa tudi pomanjkanje kakršne koli 'strategije' oziroma politike oblikovanja skupne evropske identitete (Šabec 2006, 252). Če želi to spremeniti, mora »uradna Evropa /.../ najti novo pripoved, novo perspektivo, vizijo, morda skupno ideologijo, ali utopijo, v katero bodo lahko verjeli evropski državljani in s katero se bodo lahko identificirali«, je prepričana R. Wodak (2007, 72).

A za enkrat je bilo narejenih le nekaj skromnih korakov k zavestni konstrukciji skupne evropske identitete, ki vključujejo predvsem evropsko himno, zastavo in evro bankovce (pa še nekateri od teh – na primer himna in zastava – so bili umaknjeni iz Lizbonske pogodbe, medtem ko jih je Pogodba o Ustavi za Evropo izrecno omenjala). Tudi razmišljanja o evropskem državljanstvu, ki temelji na nacionalnem, dokazujejo, da je oblikovanje evropske identitete pravzaprav nadaljevanje nacionalne tradicije, čeprav bi Unija sicer lahko nudila institucionalni in politični okvir, potreben za oblikovanje identitete.

Da bi bilo dojetje zgodovine evropske ideje poglobljeno in obenem kritično, bi moral predvsem obstajati diskurz o bistvu Evrope, njenih mejah in identitetah, čemur pa sodobna Evropa ne posveča dovolj pozornosti in tako ostaja nastajajoče 'evropejstvo' prepuščeno ideološkim obremenitvam in zlorabam (Šabec 2006, 213). »Nikakršna evropska identiteta namreč ne bo nastala sama od sebe. Za oblikovanje evropske identitete so evropska himna, zastava, potni list in denar odločno premalo, saj so kot simbolni znaki v marsičem le plod voluntarističnih *odločitev od zgoraj*, brez širokega dialoga v različnih plasteh evropskih javnosti. Kot taki, se pravi, kot votli in brez sposobnosti za spodbujanje državljske zavzetosti, so namreč tudi dojeti«, je prepričan Debeljak (2004, 44). Kljub vsem pomislekom glede evropskega državljanstva je Mikkeli (1998, 217) izpostavil, da je zdaj ta koncept veliko lažje

konceptualizirati kot pred sto leti, saj večina ljudi v državah članicah ve, da pripadajo EU – medtem ko kaj podobnega za Italijo ob njenem osnovanju ni bilo mogoče trditi.⁴⁶

Zavest o evropejstvu, značilna za identiteto mnogih posameznikov, in vse močnejša evropeizacija družbenih odnosov je sicer povečala obseg individualnih evropskih identitet, a Delanty (2008, 71) je opozoril, da to še ne pripelje nujno do nastanka evropske kolektivne identitete. Ob tem se je vprašal, ali bo razširjena EU sploh zmožna izraziti kolektivno identiteto, ki bi jo bilo moč primerjati z nacionalnimi identitetami; bolj verjetno se zdi, da bo Unija vplivala na individualne identitete, saj bo vse več ljudi, ki se bodo poistovetili z Evropo (*ibid.*).

3.1.4 Identitete v koncentričnih krogih

Empirično imajo posamezniki številne in situacijske identitete, zato sta Medrano in P. Gutiérrez (2001, 757) zanikala, da so različne identitete nezdružljive. Ko pa priznamo soobstoj več identitet, lahko hitro sklepamo, da med njimi obstaja nekakšna hierarhija, pri čemer imajo prednost identitete, ki jih je posameznik privzel hitreje in so navadno vezane najprej na lokalno, nacionalno ter šele nato na širše okolje na nadnacionalni ravni.

Delanty (2008, 67) je zapisal, da so te identitete med seboj v različnih stopnjah napetosti, Hopf (2000, 374) pa opozoril, da je težko vedeti, kdaj in zakaj ena družbena identiteta prevlada nad drugo. Lesaar (2001, 192) je nasprotno trdil, da dejanska oblika identitete ni odvisna od neke hierarhije identitet, ampak je odvisna od vsakokratnega konteksta. Ljudje so navezani tako na svojo državo kot na EU, a ne na enak način (*ibid.*). Ko gre za stvari nacionalnega interesa, pride bolj do izraza prva, ko gre za stvari, vezane na evropski interes (zaščita okolja, potrošnikov itd.), pa druga (*ibid.*). V skladu s takšnim načinom gledanja ni potrebe, da bi prihajalo do konflikta med identitetami. Če so te namreč odvisne od političnega konteksta, ostajajo skladne, dokler se različni konteksti ne mešajo (*ibid.*, 194).⁴⁷

Podobno je Wendt (1999, 338) razmišljal o 'koncentričnih krogih' identifikacije, kjer so narava in učinki kolektivne identitete odvisni od primera do primera. Akterji se, ko poskušajo zadovoljiti

⁴⁶ Za konstrukcijo enotne evropske identitete so težava tudi številni jeziki, za katere ne moremo trditi, da so vsaj deloma skupni, če predpostavljamo, da večina 'Evropejcev' na ozemlju celotne EU ne more uporabljati svojega maternega jezika kot jezika sporazumevanja. Po Bavčarjevem (2005, 128) mnenju pa obstaja vsaj sistem kulturne enotnosti. Gre za reference na preteklost, na izvirne jezike Evrope – grščino in latinščino – in s to skupno, klasično zgodovino je po njegovem mnenju lažje biti Evropejec.

⁴⁷ Za natančnejšo razlago, od česa je odvisno, s katero identiteto se bo posameznik bolj poistovetil in kako se razvija odnos med različnimi identitetami, glej Medrano in P. Gutiérrez (2001).

svoje lastne potrebe, z drugimi identificirajo do različne mere glede na to, kdo so in kaj je v igri (*ibid.*, 364). Takšno razmišljanje je prevzel tudi Debeljak (2004, 3): »Človek vendar nikoli ne pripada eni sami skupnosti: v slehernem posamezniku se prepletajo silnice mnogoterih identifikacij in usedline raznovrstnih skupinskih izkušenj. Evropska 'človeška usoda' jih pravzaprav le najbolj očitno dramatizira, ko ponuja možnosti za koncentrične kroge identitet, v katerih smo doma sočasno, čeprav z različno mero čustvene intenzivnosti in eksistencialne prepričljivosti.« Tako morajo tudi poskusi oblikovanja nove evropske identitete kot kompleksne in hibridne *izumljene tradicije* vzeti v zakup spoznanje o neizogibnosti mnogoterih identitet (*ibid.*, 39).

Teorija koncentričnih krogov lahko po mnenju K. Šabec (2006, 196) predstavlja pomembno izhodišče razmišljanja o konstruktivnem vzpostavljanju skupne evropske identitete, čeprav lahko to hkrati pomeni stalno prednost nacionalne identitete pred evropsko. Ob tem je tudi opozorila (2004, 52), da se zdi ideja o koncentričnosti različnih identitet, ki se med seboj ne izključujejo, pač pa dopolnjujejo in nalagajo druga na drugo, sicer povsem sprejemljiva, pa vendar preprosti prevzem druge, širše identitete starih travm ne presega, kaj šele rešuje.

3.1.5 Prihodnost evropske identitete

Razmišljanje o evropski identiteti nas nujno vodi v prihodnost, saj je za evropsko identiteto (v primerjavi z nacionalnimi) še toliko bolj značilno, da je 'delo v nastajanju'. To dokazuje tudi množica del avtorjev, ki se ukvarjajo z njeno definicijo oziroma sploh z njenim obstojem. Upravičeno se namreč zastavlja vprašanje, ali Evropa oziroma njeno združevanje sploh zahteva in predpostavlja skupno (evropsko) identiteto? O tem obstajajo zelo deljena mnenja. Medtem ko nekateri trdijo, da je njena vloga pri ustvarjanju družbene kohezije minimalna, ji drugi pripisujejo pomembno motivacijsko vlogo (Rizman 2003, 120). Nekateri so prepričani, da je treba skupno evropsko identiteto nujno vzpostaviti, če hočemo uspešno evropsko integracijo in premagovanje razlik, drugi pa, da ima Evropa smisel samo z nacionalnimi državami (Guerrina 2002, 194).⁴⁸

⁴⁸ Nekateri avtorji se v primeru evropske identitete spogledujejo z postnacionalno identiteto. Schimmelfennig (2001, 166) je tako menil, da EU temelji na 'tanki' postnacionalni kolektivni identiteti, definirani z liberalnimi vrednotami in normami o domačem in mednarodnem obnašanju (liberalna identiteta je univerzalna, liberalne vrednote in norme so univerzalno uporabne ter hkrati edina legitimna načela političnega reda in obnašanja, ki se jih lahko vsakdo nauči, jih sprejme in zavrne). Tudi Delanty (2008, 73) je z njim delil prepričanje, da je evropska identiteta kot svetovljanska družbena identiteta oblika postnacionalnega samorazumevanja, ki se izraža tako znotraj kot tudi onkraj nacionalnih

Žagar (1998, 27–8) je pred leti razmišljal, da lahko ob krepitevi evropskih integracij pričakujemo postopno oblikovanje novih skupnih evropskih identitet: »Takšna evropska identiteta bo sprva verjetno pretežno državljanska in institucionalna, vsaj do določene mere pa bo tudi kulturna identiteta. Verjetno se bodo hkrati z nastajanjem novih evropskih identitet ohranjale, razvijale in preobrazale tudi tradicionalne etnične – narodne – identitete«. Nasprotno je Shore (v Mikkeli 1998, 213) menil, da definiranje identitete nima svojega lastnega funkcionalnega pomena v EU, ampak je orodje za promocijo politične legitimnosti EK (podobno Delanty 2008, 71).⁴⁹

Konstrukcija evropske identitete bi morala potekati na način, ki bo njej lasten in ki ne bo zgolj imitacija načina, na katerega so bile vzpostavljene nacionalne identitete (Šabec 2006, 197). Toda na ravni družbe pomeni 'evropski' pogosto le malo več kot geografsko širitev specifične nacionalne identitete na evropske plaže in evropske nogometne stadione (Katzenstein in Checkel 2009, 214), zato si je da si je brez jasnih meja in procesa potrjevanja identitete nacionalne države težko predstavljati vzpostavitev evropske identitete (Cederman 2001, 152).

Pri tem evropska identiteta empirično ne nasprotuje nacionalnim in mora biti dojeta kot večplastna, vključujoč tudi globalno in nacionalno navezanost (Kohli 2000, 126). Različne družbene ravni in različne identitete niso v protislovju, ampak se dopolnjujejo (Rupel 2003, 214). Če torej sprejmemo pluralen koncept in odnos do naroda kot racionalne združbe skupnih zakonov in kulture znotraj določenega ozemlja, potem je nasprotovanje med nacionalno in evropsko identiteto minimalno (Smith 1992, 56). Konflikt med zahtevami naroda in bolj ohlapne evropske identitete postane bolj situacijski in pragmatičen, čeprav ga v politični krizi nikoli ne moremo popolnoma odpraviti (*ibid.*).⁵⁰

identitet. Ferry (2004, 92) je dodal, da mora z arhitekturnega vidika postnacionalna identiteta imeti moč združiti enotnost politično-sodnega ustavnega okvirja s pluralnostjo nacionalnih kultur. Nasprotno pa sta Dieckhoff in Jaffrelot (2004, 135) menila, da Evropa še ni vstopila v fazo postnacionalizma, saj je združevanje celine posledica nacionalnih gospodarskih koristi, zmanjšanje nacionalizma pa posledica razširitve individualističnih vrednot.

⁴⁹ Da je EU projekt elit, posebej v gospodarsko manj razvitih državah, so prepričani številni avtorji (Smith 1995/2000; Kohli 2000; Debeljak 2004). Evropski projekt je nastal funkcionalno skozi dejanja in programe gospodarskih, administrativnih in intelektualnih elit, katerih potrebe niso mogle biti več zadovoljene v nacionalnem kontekstu in ki so želele zgraditi gospodarsko infrastrukturo in politični okvir širše EU (Smith 1995/2000, 127). Težava tega funkcionalnega pristopa je preveliko zanašanja na elite in vodstva, na kar je opozaril tudi Ferry (2004, 88), ko je dejal, da narašča prepad med moralno in legitimno skupnostjo (z moralno skupnostjo misli na skupnost enakih vrednot, odnosov, shem mišljenja itd., z legitimno skupnostjo pa na uporabnost ukrepov javnih politik v nasprotju z nacionalno skupnostjo; če skupna množica med tema dvema definicijama ni največja možna, se začnejo državljani spraševati o legitimnosti politične skupnosti, v kateri živijo).

⁵⁰ Ali bo evropska identiteta videna kot grožnja nacionalni, pa je odvisno predvsem od načina, na katerega je bila evropska identiteta v posamezni naciji zgrajena (Medrano in Gutiérrez 2001, 760).

Prav evropska kot post-nacionalna identiteta lahko ponudi fokus za nasprotujoče si navezanosti, čeprav lahko te do določene mere ostanejo konfliktno – z različnimi ravnmi in dimenzijami, ki postanejo pomembne v različnih situacijah (Kohli 2000, 131).⁵¹ Pogoji za izogibanje takšnim situacijam pa so omogočanje ekonomske varnosti in spoštovanje, kar po Kohlijevem (2000, 134) mnenju pomeni, da ostaja za novo agendo evropeizacije ključna stara agenda vključenosti in dobrobiti. Konstrukcija vseobsegajoče evropske identitete tako ne more biti utemeljena zgolj na podlagi razglašanja zahodnoevropskih vrednot po njenih severnih, južnih in vzhodnih obrobjih (Šabec 2006, 212), pač pa se mora opreti na celoten prostor kulturnih in etničnih tradicij, in ne več črpati le iz največjih, najbolj prepoznavnih in najbolj zgodovinsko legitimiranih tradicij, kot so francoska, nemška, britanska (Debeljak 2004, 45). Koncentrični krogi mnogoterih identitet v zasnovi evropske identitete morajo potemtakem izhajati iz medsebojnega spoštovanja, ne pa iz vrednostno-hierarhične razvrstitve (*ibid.*, 52).

Evropsko identiteto mora torej sestavljati priznavanje razlik in raznolikosti (Moritsch 1997, 40; Guerrina 2002, 195). Ker so Evropejci kompleksna skupina etnij, narodov in nacij in jih ne moremo kategorizirati v enotne kulturne kategorije, osnovane na skupni kulturni dediščini in skupni zgodovinski izkušnji, je rešitev premik v diskurzu: namesto da ustvarjamo evropsko identiteto, ki temelji na domnevnih podobnostih in homogenosti evropske kulture in dediščine, bi vrednote raznolikosti in pluralnosti predstavljale boljše začetno točko za konstrukcijo ideje Evrope (Jones in Street-Porter v Guerrina 2002, 177).

Da bi se evropska identiteta povzpela do nekakšne kozmopolitske, ko bi njeni prebivalci izgubili specifični nacionalni občutek ali identiteto, je v tem hipu malo verjetno in najbrž niti ni zaželeno. Kohli (2000, 119) je ugotavljal, da v primeru EU popolna kolektivna identiteta niti ni potrebna, saj v modernih demokracijah državljani ne doživljajo svoje zvestobe domovini kot naravne in neomejene, temveč kot nekaj preišljenega in pogojnega. Poleg tega po Rizmanovem (1998, 23) mnenju za nastanek 'evropske' ali celo 'globalne' identitete nista izpolnjena dva ključna pogoja, da bi se taka identiteta tudi 'prijela': relativno dolgo časovno trajanje in njeno razločevanje od drugih identitet. Evropska identiteta je torej lahko le del mešane identitete, ki je povezana z nacionalnimi (ali drugimi ozemeljskimi) identitetami, ali pa je del specifičnega

⁵¹ Usoda modernih družb je po Kohlijevem (2000, 126–33) mnenju morda odvisna od tega, kako uspejo upravljati s potencialno eksplozivnimi konflikti znotraj njihovih centrov, torej konflikti, ki se po navadi oblikujejo v okvirju politike identitete in imajo lahko tudi ozemeljsko osnovo (majhna ozemlja, kot so ulice ali predmestja).

hibridnega vzorca z ostrimi nasprotji med identitetami (Kohli 2000, 131).⁵² Čustveni naboj prvotnih /nacionalnih/ identifikacij, ki so hkrati tudi zidaki v zgradbi 'evropejstva' *in status nascendi*, je namreč izrazito močan (Debeljak 2004, 36).

Tako lahko pričakujemo, da se bodo pod vplivom evropske ideje in njenega uresničevanja v praksi tudi bodoča (kolektivna) identiteta oziroma evropske identitete oblikovale kot kombinacije evropske institucionalne in politične identitete na eni strani ter različnih kulturnih, narodnih (etničnih) in nacionalnih identitet na drugi strani (Žagar 1998, 31). Morda se bo evropska identiteta res razvila kot »svetovljanska identiteta, ki se prej udejanja v kulturnih modelih družbene ali civilizacijske identitete kot pa v obliki nadnacionalne identitete ali uradne identitete EU, ki je v napetem razmerju z nacionalnimi identitetami«, kot je zapisal Delanty (2008, 73). Vsekakor pa ta identiteta v morebitnem izumljanju nečesa novega ne sme pozabiti na ohranjanje demokratičnih dosežkov evropske nacionalne države (Šabec 2006, 246; podobno Muschg 2003, 275).

Evropa se je lahko politično in gospodarsko ponovno zgradila samo tako, da je pozabila na preteklost, hkrati pa se je lahko moralno in kulturno definirala samo tako, da se je spomnila (Judt v Case 2009, 126). Izziv, s katerim se danes sooča EU, zato ni toliko v zasidranju njenega ustavnega reda v temeljni identiteti ali krovni kolektivni identiteti, ampak je v ustvarjanju prostorov za komuniciranje (Delanty 2008, 88). Muschg (2003, 275) je zapisal: »Ta Evropa se za svojo identiteto ne sme bati že samo zato, ker jo je mogoče navznoter misliti le kot proizvod politične ekologije in ker se lahko odreče – vselej lenobnemu – propagiranju identitete. Evropa se sme zadovoljiti z dejanskim dokazovanjem svoje civilne eksistence – in tudi to je prvovrstna zgodovinska novost«.

Evropske identitete danes tako ostajajo plastične in odprte številne interpretacijam (Katzenstein in Checkel 2009, 226). Niso niti temeljno definirane od znotraj, niti preprosto politično določene od zunaj, ampak se pojavljajo s spajanjem in mešanjem različnih projektov ter procesov (*ibid.*). Odnos med diskurzom, politiko in identiteto/identitetami je zaznamovan z novimi in pogosto hibridnimi oblikami (Wodak 2007, 75). Sleherno evropsko identiteto namreč lahko hkrati opredelimo kot proces, saj se v času in spremenjenih okoliščinah nenehno spreminja

⁵² Najbolj očitni nosilci hibridnih identitet so tisti z nasprotujočimi se ozemeljskimi navezanostmi: obmejne populacije, priseljenci, ljudje z dvojnimi državljanstvi, ljudje, ki živijo v diaspori, ali tisti v nacionalno ali etnično mešanih zakonskih zvezah (Kohli 2000, 131). V takih situacijah, ki so danes zelo pogoste, lahko govorimo o transnacionalnih skupnostih, trans-lokalnih kulturah ali etno-pokrajinah, torej skupinskih identitetah, ki nimajo več določenega specifičnega ozemlja (*ibid.*, 132).

(Smith 1995/2000, 143; Žagar 2003, 136). Evropa je torej delo v nastajanju (Debeljak 2004, 113; Šabec 2006, 144).

Zgodovina je bila vedno priča nihanju tekmujočih vrst družbenih in političnih enot z večjimi enotami, ki so bile izločene iz tekmovanja, uniji manjših enot ali razpadajočih v tvorne enote (Smith 1995/2000, 143–4). Vsekakor so evropske identitete, kljub svoji šibkosti in ohlapnosti – ali mogoče prav zaradi njiju – očitno trdožive in vztrajajo že dolgo časa (Žagar 2003, 135). Globalni konsenz o identiteti je torej mogoč, a je vedno krhek (Brown 2006, 742). Vse to dokazuje, da 'Evropa' ni nevtralna resničnost, ampak pogosto izpodbijan koncept, čigar pomen (še) ni določen (Connolly v Diez 1999, 602). Ima pa prav ta izpodbijana politika evropske identitete potencial, da se v naslednjih letih prelije na različna politična področja (Katzenstein in Checkel 2009, 215).

3.2 Slovenska nacionalna identiteta v odnosu do evropske

Nacionalna identiteta je po Južničevem (1993, 306) mnenju ena izmed najbolj zapletenih in protislovnih, iz raznovrstnih drugih 'sestavljena' identiteta, zato je razprava o njej nujno brez zaključkov, saj je celo nacijo težko definirati v njeni raznovrstnosti in zgodovinski premakljivosti.

3.2.1 Razvoj slovenske nacionalne zavesti

V konstrukciji nacionalne identitete je vedno najprej referenca na zgodovino (Neumann 2001, 152), pri čemer se nacionalna zavest oblikuje skozi daljša zgodovinska obdobja (Južnič 1993, 309). Nacionalna identiteta je posebej trdna, če je proces tekel sukcesivno in v stopnjevanju od etnične prek narodne zavesti k jasnemu pripadanju nacionalni državi (*ibid.*). Govorimo o bazični skupinski identiteti, ki je rezultat daljše (zgodovinske) homogenizacije države (*ibid.*, 320).

Pri tem ima zelo pomembno vlogo tudi prostor. Fizično ločenost od drugih določa ozemlje, ki postane kritičen dejavnik v določanju skupinske identitete, relevanten tako v primeru slovenske kot evropske identitete in njuni povezavi. Gre namreč za to, da ozemeljske meje določajo in uokvirjajo družbeni prostor, v katerem se odvijajo skupinski stiki in na katerem se odvija

skupinska dinamika (Južnič 1993, 146). Prostor mora biti na nek način posebljen; posameznik si ga prilasti, da bi se v njem počutil lagodno in varno (*ibid.*, 147). Ali, kot pravi Pavlović (2004, 67):

Moč molka prostora nas straši, zato ga skušamo zapolniti z našimi imeni, glasovi in ječanjem ter znotraj njega zasidrati naša telesa, kot bi vsak od nas podzavestno skušal določiti lastne misli in ideje o nas samih. Kakor mravlje hitimo, da bi dosegli vrh majave piramide iz trave in umazanije, v upanju, da bo naš trud pri debeljenju njenih sten zagotovil varnost in stabilnost našim negotovim identitetam. Medtem ko se bojujemo, da bi določili nas same z obliko, velikostjo, višino in debelino sten, ki nas obdajajo, hranimo goljufivo pošast, imenovano pojem skupnosti (plemenska, etnična, nacionalna). Vsaj za kratek čas postanemo prostor in prostor postane mi, vendar je vse, kar počnemo, to, da v nedogled imenujemo in poimenujemo sebe ter naš pojem pripadnosti in doma sidramo globoko v namišljeno pokrajino, ker neradi priznamo, da se naše vsakdanje življenje vrsti okrog vprašanj heterogenosti in razlik.

Simbolična teritorialnost je za konstrukcijo identitete izredno pomembna, seveda skupaj s simboli, z miti, legendami, rituali in s ceremonijami (Južnič 1993, 230). I. Šumi (2000, 121, poudarek je dodan) pokaže, kako se konstruirajo velike »mitološke monade«:

Nepregledno množico raznovrstnih in močno različnih, lokaliziranih kulturnih in jezikovnih praks je na primer mogoče inkluzivno in *za nazaj* interpretirati in poenotiti kot znake take entitete, vso zgodovinsko faktografijo pa nanizati in predstaviti tako, kot da je bilo 'zavedno slovenstvo' ali pa, denimo, 'slovenska država' od vedno notranji smisel in cilj zgodovinskega procesa, katerega akter je mitično in dramatično sinhronizirana kolektiviteta: 'mi'. Slednja je skupnost živečih Slovencev hkrati z vsemi krvnimi predniškimi linijami tja do pradavnine. Prizorišče tega dogajanja je ozemlje 'zgodovinske slovenske poselitve' oziroma univerzalizirano za vsako kontekstualizacijo skozi čas, 'slovenskega etničnega ozemlja'. Obrobja tega ozemlja so iz tega procesa na nesrečen način izvzeta tako, da jim je bil odrečen prav ta 'naravni' razvoj, kar je položaj, ki ga je treba venomer dejavno korigirati.

Identifikacijo s 'Slovenstvom' so Slovenci po mnenju M. Ule (1996, 168–9) ohranili že iz rimskega obdobja, močno osnovo slovenski narodni identiteti pa so dale v kasnejših obdobjih skupine kmetov in malega meščanstva, ki so se upirale 'potujčevanju', posebej poskusom germanizacije. Še posebej močno se je to izrazilo v času reformacije, ko se je prvič pojavilo tudi narodovo ime. Primož Trubar uporablja sintagme, kot so *Lubi muji Slovenci, slovenska dežela, slovenski jezik* in *Slovenska marka* (Velikonja 1996, 172).⁵³

Prva jasna opredelitev slovenskega naroda kot posebnega slovanskega etničnega organizma sega v konec 18. stoletja v čas razsvetljenstva (Velikonja 1996, 172). Ime *Slovenija* se je pojavilo leta 1844 v godovnici cesarju Ferdinandu, ki jo je spisal Jovan Vesel Koseski, štiri leta kasneje se je izoblikoval politični program *Zedinjene Slovenije* (*ibid.*). To je pomemben mejnik, saj je v

⁵³ Med Slovence je štel Kranjce, Spodnještajerce, Korošce, Kraševce, Istrane, Dolenjce in Bezjake (prebivalce med Savo in Dravo) (Velikonja 1996, 172).

konstrukciji identitete ime ključno, ker gre za opis z zgodovinskimi konotacijami, osebnimi pomeni in kulturno sozvočje, ki izvira iz našega zavednega okolja, vendar pa odseva naš podzavestni jaz (Pavlović 2004, 65). Gre za specifičnost skupinske identitete, ki se pridobi tako z rojstvom v določeno skupnost, z imenom in jezikom take skupnosti, s posebnostmi naravnega okolja in načina življenja, posebnostmi družinskega in sorodniškega odnosa kot tudi z vrednostnim sistemom in še posebej občutenjem ločenosti od drugih držav (Južnič 1993, 320–1).

Z že omenjenim prvim narodnopolitičnim programom *Zedinjena Slovenija* iz leta 1848 se je po mnenju Nećaka (1997, 20) izoblikovala popolna slovenska identiteta. Nastala je v času hudih nacionalnih bojev, ko se je slovenskemu narodnemu programu postavil po robu vsenemški nacionalni program (*ibid.*). To je bil tako čas iskanja individualne slovenske narodne identitete, kot tudi čas nacionalne diferenciacije med prebivalstvom na Slovenskem (*ibid.*). Taborsko gibanje v letih 1868–1871, ki ga je sprožil program Zedinjene Slovenije, je bilo zato nekakšen plebiscit za Zedinjeno Slovenijo, dvigalo je samozavest Slovencev in jih predstavljajo zunanjemu svetu (*ibid.*, 21). Slovenci so se začeli oblikovati v moderen politični narod in slovenska narodna identifikacija je odslej vselej vsebovala tudi jasno oblikovane državnopolitične cilje (*ibid.*). Vsaj od 19. stoletja (pogosto pa – čeprav le fragmentirano – že prej) so bili torej slovensko narodno vprašanje, slovenski jezik in kultura, narodna ter nacionalna identiteta Slovencev tradicionalno pomembne teme političnega, kulturn(išk)ega ter tudi strokovnega diskurza v Sloveniji (Žagar 1998).

To je na sploh značilno za narodne skupnosti na območju Srednje Evrope oziroma nekdanje Habsburške monarhije, kjer je bila kultura temeljni etnični kazalnik njihove posebne identitete (Roter 2009, 33). Ta je pogosto izhajala iz lastnega jezika; narodna gibanja pa so se velikokrat pojavljala v obliki literarnega oživljanja, ki so ga spodbujali različni literarni krožki in pisateljska združenja (*ibid.*, 31). Takšna narodnobuditeljska gibanja so postala tudi politično pomembna, saj so 'poudarjala občutek drugačnosti' (Carr in drugi v Roter 2009, 31). »Šlo je torej za načrtno oblikovanje zavesti, da je ena skupnost povezana na osnovi skupne etnične narodne identitete njenih pripadnikov in da prav ta identiteta to skupnost ločuje od vseh drugih okoliških skupnosti«, še ugotavlja P. Roter (2009, 31).

Prva Jugoslavija je po mnenju Nećaka (1997, 22) Slovincem prinesla boljši položaj, kot so ga imeli kdajkoli prej, še posebej na področju razvoja slovenske znanosti in kulture, kar je pomembno vplivalo na trdnost slovenske narodne identitete, zato so se Slovenci v tej državi dokončno osnovali kot političen narod, tj. narod z lastnim državno-političnim konceptom. V 20.

stoletju so se Slovenci tako razvili od etnične skupnosti, ki jo je najbolj zaznamovala raba slovenskega jezika, v moderno etnično skupnost s specifično nacionalno identiteto in razvitim zgodovinskim spominom (Jerman 1996, 133; Ule 1996, 167).

3.2.2 Vloga kulture in sobivanja z drugimi narodi pri konstrukciji slovenske identitete

Koncept pojmovanja slovenskega naroda in narodne identitete je bil večinoma dokaj tradicionalen – praviloma vezan na slovenski jezik, kulturo in zgodovino oziroma zgodovinske mite (Musek 1997; Žagar 1998, 29). Novak (2003, 401; podobno Tokarz in Tokarz 2003, 173) je celo trdil, da je edino, kar Slovence loči od drugih narodov, kultura, izrazito utemeljena na jeziku, se pravi na književnosti: »V nasprotju z nekaterimi drugimi narodi je prav jezik osnova samoutemeljitve Slovencev«. ⁵⁴ Kultura je po mnenju A. Vezovnik (2007, 471) izhodišče za pojasnjevanje odnosa med Slovenijo in Evropo. Kot primer navaja Cankarjevo idejo hlapčevstva ali krščanski socializem J. E. Kreka, pri katerem je osnovni nosilec slovenstva priden, varčen in bogaboječ kmet, izguba kmetske zakoreninjenosti v proletarizaciji, ki jo je prinesel razvoj kapitalizma, pa ogroža razvoj naroda (*ibid.*).

Nasprotno je Velikonja (1996, 188) opozoril, da razlika z drugimi južnoslovanskimi narodi ni 'notranja', Slovenci niso kulturni narod *po-sebi*, ampak zaradi tega, ker je v narodnem mitotvorju prihajalo do uspešnega mitiziranja kulturne zgodovine naroda. S tem se je strinjal tudi Debeljak (2004, 61), da namreč ni nobene slovenske kulture 'kot take', pač pa obstaja v slovenskem kulturnem prostoru nek snop različnih tradicij s svojskimi pokrajinskimi, družbenimi in simbolnimi posebnostmi. Drži pa, da se politična ideja nacionalne države nujno napaja iz *kulturnih virov*, pri katerih se javnost preskrbuje z gradivom za kolektivno oblikovanje samoidentifikacije in mehanizmov, s katerimi jih ščiti (*ibid.*, 117).

Konstrukcija slovenske nacionalne identitete je seveda vezana na nekatere posebnosti in značilnosti slovenske zgodovine. Po mnenju A. Vezovnik (2007, 471) so to zavedanje o majhnem geografskem območju Slovenije, podjarmljenost Slovenije s strani močnejših in razvitejših politično-gospodarskih centrov, močna kulturna zavest, spodletela modernizacija in vloga

⁵⁴ Jerman (1996), ki je raziskoval vpliv slovenske filozofije na slovensko narodno identiteto, pa je poudaril, da celotna znanost, pisana v narodovem jeziku, sooblikuje narodovo identiteto in da je tudi filozofija eden izmed pomembnih dejavnikov zavesti o slovenski narodni identiteti.

krščanskega socializma. Pri tem je majhnost ozemlja že od nekdaj del slovenskega imaginarija, od koder izhaja tudi konsenz, da je majhno ozemlje vzrok za različne vrste dominacije, ki so jo nad Slovenijo imele druge nacije (*ibid.*).

Slovenska nacionalna identiteta se je po mnenju M. Ule (1996, 179) nedvomno razvila kot manjšinska identiteta, kot nasprotovanje in tekmovanje z različnimi večinskimi skupinami ter njihovimi identitetami. Oblikovanje manjšinske etnične identitete in zorenje te podrejene socialne identitete v dominantno socialno identiteto ljudi, živečih v Sloveniji, je bila osnovna sestavina, vključena v oblikovanje slovenske nacionalne identitete (*ibid.*). To, da so Slovenci kot tako majhen narod na križišču različnih političnih interesov, ustvarili in ohranili nacionalno identiteto, ocenjuje kot velik dosežek (*ibid.*, 167).⁵⁵

Pred obdobjem socializma je oblikovanje narodne identitete potekalo predvsem v odnosu do Avstro-Ogrske monarhije, ki je predstavljala močan politični, vojaški, kulturni, gospodarski in strateški center (Vezovnik 2007, 470). Slovenci so reševali problem identitete z iskanjem zatočišča v južnoslovanskih povezavah, nazadnje pa z izstopom iz Jugoslavije (Rupel 2003, 210). V obdobju Avstro-Ogrske in kasneje jugoslovanske vladavine se je slovenska narodna identiteta oblikovala predvsem prek obrambne države do ekonomskih, kulturnih in političnih pritiskov dominantnih narodov (Ule 1996, 168). Slovenija je bila namreč tudi v Jugoslaviji obrobna pokrajina z nadpovprečno visokim družbeno-gospodarskim razvojem, kar je vodilo narodna gibanja k oblikovanju narodnih interesov in ciljev v smeri gospodarske superiornosti ter civilnega samozavedanja (Brusis 2001, 201).

Eksistencialne grožnje so oblikovale kolektivne zgodovinske izkušnje in prispevale k temu, da je bila narodna samo-opredelitev razumljena predvsem kot nasprotovanje velikim sosednjim silam in ne kot sodelovanje ali delitev moči (*ibid.*, 200). Ta obramba je poudarjala evropsko usmerjenost in primerjala slovenske dosežke z dosežki drugih evropskih narodov.

⁵⁵ Predstave o značilnostih pripadnikov narodnostne skupnosti so pomemben del nacionalne zavesti, identitete in samopodobe. Za širšo analizo slovenskih značajskih stereotipov glej Musek (1997).

3.2.3 Odmikanje od Balkana

Balkan igra pomembno vlogo pri konstrukciji slovenske nacionalne identitete. N. Lindstrom (2003, 316) je ugotovila, da se Slovenci opisujejo kot napredne, delovne, strpne in demokratične Evropejce, ki so drugačni od primitivnih, nestrpnih in zaostalih 'Balkancev'.⁵⁶ Slovenci želijo po njenem mnenju slovensko nacionalno identiteto prikazati kot popolnoma drugačno od jugoslovanske dediščine in drugih jugoslovanskih narodov, s čimer so politične elite utemeljile svojo željo po neodvisnosti kot nujno osvoboditev od Balkana in hkrati pravico po pridružitvi evropskim institucijam (*ibid.*, 317). 'Povratak v Evropo' je bil namreč pomembno sredstvo, s katerim so želeli slovenski voditelji zagotoviti mednarodno priznanje države, doseči razlikovanje nacionalne identitete od jugoslovanske oziroma balkanske in legitimirati vstop v EU in NATO (*ibid.*, 313–14).⁵⁷

Po mnenju K. Šabec (2004, 63) je izolacija slovenske države, predvsem njenega političnega vodstva, od nekdanjih jugoslovanskih partneric takoj po osamosvojitvi Slovenije do neke mere razumljiva, vendar sta »negacija in pilatovsko umivanje rok nad dogajanja na Balkanu proti koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja in še danes dokaz kategoričnega odmikanja od nezaželenega juga«. To pa je lahko za nacionalno identiteto celo nevarno po mnenju Novaka (2003, 399): »Morali bomo sprejeti sami sebe. Morali bomo nase vzeti tudi lastno zgodovino. Brezplodno in psihološko nevarno je, da poskušamo zanikati sedemdeset let jugoslovanske zgodovine, kakor da z nami ni imela nobene zveze, kakor da nam je bila od zunaj vsiljena in da nikoli ni zaznamovala naše nacionalne identitete.«

Pri tem je 'Balkan' velikokrat lebdeči označevalec, ki ga je mogoče poljubno premeščati, kot je ugotovil Debeljak (2004, 94).⁵⁸ Definicij balkanizma je sicer veliko, v javnem diskurzu pa se je

⁵⁶ Enako je ugotovila za Hrvate, pri čemer je po njenem mnenju Slovincem ta reprezentacija uspela veliko bolj kot Hrvatom, saj so bili v času njene raziskave Slovenci tik pred vstopom v EU in NATO, poleg tega pa jih je, v nasprotju s Hrvati, redko kdo povezoval z Balkanom (Lindstrom 2003, 316).

⁵⁷ Tovrsten diskurz je bil prisoten že v Jugoslaviji, ko so nekateri jugoslovanski narodi sebe predstavljali kot zahodnjaške, evropske, superiorne, druge pa kot vzhodnjaške, orientalske, inferiorne (M. Bakić-Hayden v Petrović 2009, 23). Podobno se je tudi velik del politične retorike v nekdanji Jugoslaviji ob koncu osemdesetih let oblikoval okoli konstruktov, ki so pripisovali privilegiran 'evropski' status določenim skupinam v državi in pri tem druge skupine zaničevali kot 'balkanske' ali 'bizantinske', torej kot neevropske Druge (M. Bakić-Hayden in Hayden v *ibid.*).

⁵⁸ Podobno je M. Kuus (2007, 160) ugotavljala za pojma 'vzhod' ali 'vzhodnost', ki nista bila nikoli jasno določeni ali monolični kategoriji. Po njenem Vzhod ne označuje več ozemeljsko definirane antagonistične sovjetske sfere, ampak se bolj nedorečeno nanaša na negotovo obrobje Evrope (*ibid.*). Odvzeta mu je bila vsakršna specifična referenčna točka in sedaj deluje kot plavajoč označevalec, ki ga lahko nalepimo različnim prostorom in situacijam

izraz 'balkanizacija' uveljavil predvsem v prenesenem pomenu kot oznaka posebnega načina fragmentacije, kjer so si posamezni deli med sabo nenehno sovražni ali tekmovalni (Šabec 2006, 130).

Pojem 'Balkanski polotok' ali preprosteje 'Balkan' se je že na prelomu iz 19. v 20. stoletje uveljavil bolj v političnem kot pa v geografskem pomenu in ima malo skupnega z natančno geografijo (Todorova 1994, 463–4; Petrović 2009, 27). Čeprav je bil geografsko del Evrope, je bil kulturno konstruiran kot 'Drugi'. M. Todorova (*ibid.*, 461) je poiskala na svoje vprašanje, kako lahko geografska enota postane ena najmočnejših slabšalnih oznak v zgodovini, mednarodnih odnosih, politični znanosti in splošnem intelektualnem diskurzu, tri odgovore: prvič, nedolžna površnost, ki ji je botrovalo nepopolno geografsko znanje, ki se je tradicionalno prenašalo; drugič, ta izključno geografska poimenovanja so bila kasneje nasičena s političnimi, družbenimi, kulturnimi in ideološkimi prizvoki, ki so povzročili, da je imel 'Balkan' ob prelomu stoletja /iz 19. v 20./ slabšalne posledice; in tretjič, prišlo je do popolne ločitve od predmeta poimenovanja, kar je še stopnjevalo slabšalno rabo pojma. Ta se je dokončno uveljavila po balkanskih vojnah in prvi svetovni vojni, ko se je oznaki 'Balkan' dodalo še nasilje (*ibid.*, 474–5). Takrat je Balkan iz pokrajinske oznake postal metafora necivilizirane, divjaške mentalitete Vzhoda; sinonim za vrnitev k plemenskemu, zaostalemu, primitivnemu in barbarskemu ter sinonim njegove 'barbarogenijske' kulture, ki se je še danes otepajo vse tiste nacije, ki sumljivo mejijo na ta prostor ali so mu nekdaj celo pripadale (*ibid.*, 453; Šabec 2006, 122).

Balkan je sčasoma postal predmet številnih izraženih političnih, ideoloških in kulturnih frustracij in začel služiti kot 'odlagališče' negativnih lastnosti, v nasprotju s katerimi sta se gradili pozitivna in samovšečna podoba 'Evrope' in 'Zahoda' (Todorova 1994, 455) ter svetla stran 'zahodne civilizacije' (*ibid.*, 482). Ob tem je K. Šabec (2004, 49) dodala: »Model okcidentalizma tako s pozitivnimi podobami Evrope med balkanskimi narodi teži po osvoboditvi od zlasti z jugoslovanskimi vojnami izrazito stigmatizirane identitete 'temnega Balkana' in te težnje utemeljuje na zgodovinski kontinuiteti vključenosti balkanskih ljudstev v evropske tokove, obenem pa s svojo lastno eksistenco ohranja Balkan na obrobju Evrope«.

V zgodovini utemeljeno predstavo o Balkanu kot obrobju, ki ga je treba nadzorovati, upravljati in ki nenehno potrebuje pomoč evropskih centrov moči, je ponovno postavil v ospredje

(*ibid.*). Ne obstaja Vzhod kot prostor, ki bi ga lahko jasno določili; obstaja samo 'vzhodnost' (*Eastness*) v smislu biti kot Vzhod (*ibid.*, 151). Prostori niso v Evropi ali na Vzhodu, ampak so *kot* Evropa ali Vzhod (*ibid.*).

proces širitve EU na vzhod in jugovzhod evropske celine. Pridruževanje držav *Zahodnega Balkana* se v političnem diskurzu ne predstavlja samo kot pot, ki jo morajo te države prehoditi in se na njej zelo spremeniti: za to spremembo potrebujejo *pomoč* in na poti potrebujejo *vodenje* (Petrović 2009, 50).⁵⁹

Del tega diskurza je tudi Slovenija. V času osamosvajanja (ob koncu osemdesetih let) se je 'evropska' zavest pri Slovencih oblikovala predvsem v civilizacijskem smislu kot negacija jugoslovanske (balkanske) identitete in oblikovanja nove (srednje)-evropske identitete (Hafner-Fink (2000, 808). Aktualna podoba Slovenije naj bi bila takrat 'branik Evrope' pred nedefiniranim, barbarskim Balkanom in veliko bolj definiranim, neevropskim komunizmom (Petrović 2009, 43). Slovenija naj bi varovala *kulturno Evropo* pred *divjimi Turki* in bila hkrati meja med civilizacijo in divjino, med Evropo in Neevropo, kjer so tisti, ki so divji, necivilizirani, orientalski – torej tisti, ki ne sodijo v Evropo (*ibid.*, 42). Kot nekaj bistveno neevropskega je bil dojet tudi socializem, ki je v vzhodno Evropo prišel iz Azije, ji bil vsiljen in tako ogrozil njeno sicer *globoko evropsko* identiteto (*ibid.*, 59). Socializem, ki se obravnava izključno kot eden izmed totalitarnih režimov v Evropi, tako ohranja eno najstabilnejših podob Drugega, v odnosu do katerega se oblikuje evropska identiteta (*ibid.*).

Na vprašanje, kaj je Balkan, dobimo odgovor samo, če ga preobrnemo z negacijo in vprašamo, kaj ni – ni Evropska unija. (Petrović 2009, 29). Balkan je še en 'kulturni Drugi', v nasprotju s katerim se Evropa lahko predstavlja kot kulturna ('civilizacijska') celota (*ibid.*, 20). Balkan je nekakšen 'notranji Drugi', 'napol Drugi'; kot 'evropska Neevropa', ki je v izrazitem nasprotju z 'evropsko Evropo' (*ibid.*). Balkanske države kandidatke so namreč geografsko gledano *seveda del Evrope* in vanjo *zgodovinsko in civilizacijsko sodijo* (ideološke konstante, ki jih poudarjajo tako evropski politiki kot lokalni politiki v balkanskih državah), vendar pa morajo še veliko narediti, da bodo postale *evropske* oziroma del Evrope (*ibid.*, 24). Hkrati z intenzivnim zanikanjem

⁵⁹ Termin *Zahodni Balkan* je postal predvsem po letu 1998, ko se je oblikoval na sestanku Evropskega sveta na Dunaju, eden izmed ključnih izrazov v diskurzu o procesih, vezanih na pridruževanje držav jugovzhodne Evrope EU, o zunanji politiki EU in njenih članic, varnosti na evropskem območju itd. (Petrović 2009, 27). Ta termin je danes zelo prisoten v javnem diskurzu, njegova raba pa ima pomembne razsežnosti, ki presegajo področje izključno politične ali administrativne komunikacije, saj se ne glede na odkrito politično konotacijo in ideološkost (ali prav zaradi njiju) počasi seli tudi na druga diskurzivna področja (*ibid.*, 31). Imena (od Balkan do Jugovzhodna Evropa in Zahodni Balkan) za območje na evropskem jugovzhodu so se v političnem diskurzu torej spreminjala tako, da je bilo vsako naslednje nekakšen evfemizem prejšnjega in je bilo izbrano zato, da bi odpravili negativne posledice stereotipizacije in ideološke obremenjenosti (*ibid.*, 28). Pri tem so jih menjali zahodnjaki, ki so bili tudi njihovi avtorji, ne da bi bili pri tem pomislili, da morda niso problem imena, temveč prakse in diskurzi – spet njihovi – ki ta imena negativno bremenijo in jih delajo 'neustrezna', 'politično nekorektna' in za prebivalce balkanskih družb nezaželena (*ibid.*).

'balkanskosti' je pred vstopom Slovenije in drugih 'novih' članic EU, nekdanjih socialističnih držav, v EU torej potekalo (in še vedno poteka) intenzivno dokazovanje 'evropskosti'.

3.2.4 Dokazovanje 'evropskosti'

Konec komunističnih režimov, vsaj deklarativna menjava oblasti, bolj ali manj svobodne volitve in bolj prosto prehajanje nacionalnih meja v nekdanjih komunističnih državah so povzročili družbeno-politični in idejni vakuum, v katerem so si narodi v strahu pred brezimnostjo še več let pozneje iskali svoj (novi) *axis mundi* (Šabec 2004, 49). Slovencem se je *areal Mitteleurope* po revolucijah 1989 kazal kot idealno bivališče, zavetišče pred balkanskimi igrami brez meja (Velikonja 1996, 187; Novak 2000, 71). Nastopal je kot mitološka tvorba, h kateri so se nagibali, in imel zgolj kot tak učinke v dejanskosti (občutek pripadnosti, skupna usoda itd.), približno tako kot pred tem z drugimi južnoslovanskimi narodi, kamor naj bi sodili zaradi skupnega kulturnega izročila. V iskanju nove, postkomunistične identitete in osmišljanju lastne eksistence ter eksistence širše nacionalne skupnosti si je večina vzhodnoevropskih držav izbrala evropske integracije in prizadevanje za pridružitve EU, pri čemer je 'evropsko' postalo sinonim novega smisla, rdeča zvezda pa je s podobno gorečnostjo kot takoj po drugi svetovni vojni dobila svojo naslednico v rumenih soimenjakih (Šabec 2004, 50).

Tudi Slovenci dojemajo proces evropskega združevanja kot nov državotvorni mit. Evropa za Slovence ni samo zemljepisni pojem, ampak mit o stalnem napredku, varnosti, urejenosti, pravni državi, demokratičnosti, človekovih pravicah, kulturi, skratka državotvorni mit, ki jim tako manjka (Korun 1997, 82). Po mnenju Velikonje (2003, 41) gre »za iskanje tistega 'nekaj več', česar naj bi mi 'zamudniki' ne bi poznali ali imeli, kar nam lahko da le 'Evropa'. Kot vsak mit tudi 'Evropa' deluje kot popolna, zaokrožena tvorba, kot posvečeno občestvo, novi *sacrum*, s tem, da posameznikom, vanjo namenjenim državam ali regijam ustvarja in generira izvorni manko, 'nedovršenost, neevropskost, neomikanost, orientalskost, balkanizem'«. Hkrati s tem pa je evropska identiteta predstavljena, kot da leži v srcu slovenske narodne zgodovine in Slovenci se dojemajo kot evropski narod.

Oblikovanje 'evropske' zavesti je bilo povezano s krepitvijo slovenske nacionalne (samo)zavesti, ključni dejavniki pri tem pa so bila predvsem konfliktna dogajanja ob razpadu Jugoslavije (Hafner-Fink 2000, 808). Zato je Hafner-Fink (*ibid.*) poiskal izhodišče za

razumevanje aktualne 'evropske' zavesti Slovencev prav v tem času, ko se je hkrati z redefiniranjem nacionalne zavesti in identitete (pre)oblikoval tudi odnos do Evrope: »Tako je na primer (Zahodna) Evropa za Slovence pomenila vzor sodobne družbe s parlamentarno demokracijo, tržno ekonomijo in vladavino prava, hkrati pa jim je ideja združene Evrope pomenila tudi preseganje koncepta sodobne (politične) avtoritete, utelešene v nacionalni državi«.

V naciji s tako mlado državno tradicijo, kot je slovenska, lahko opazujemo mešanico uporabe evropske identitete za rekonstrukcijo nacionalne identitete, osnovane na različnih slovenskih kulturnih potezah in skupni vrednostni vsebini znotraj evropske civilizacijske sfere (kulturna identiteta) in želji, da se nova slovenska država ponovno vzpostavi s pridružitvijo skupnemu evropskemu okviru (politična identiteta) (Plavšak 2001, 80). Pri slednjem je nacionalna identiteta ponovno definirana samo v kontekstu EU in v odnosu/nasprotju z obstoječo evropsko identiteto (*ibid.*). Podobno je bil prepričan tudi Hribar (2004, 427), ki je govoril o 'Evroslovenstvu': »Evroslovenstvo je Evropo in njeno novo preroditev, njeno drugo renesanso soustvarjajoče Slovenstvo«. Ob tem je hkrati opozarjal (*ibid.*, 363): »Slovenstvo pričujočega stoletja lahko obstane le kot Evroslovenstvo, vendar mora kljub evropskosti ohraniti svojo identiteto. Evroslovenstvo je slovenstvo s polno nacionalno, obenem pa polno evropsko samozavestjo, toda prva ima prednost. Kljub sobivanju se samobitnosti ne odpovedujemo«.

Tudi Bibič (1996) je ocenil, da je bila v Sloveniji tranzicija k političnemu pluralizmu vezana na oživitev evropske ideje, ki so jo podpirale vse stranke. Z Evropo povezana so bila tudi predvolilna gesla in programi novih ter preoblikovanih političnih strank, kjer je Evropa svetlo sijala kot standard in cilj, za katerega se mora potegovati Slovenija (*ibid.*, 150).⁶⁰ Ta podoba Evrope v obdobju osamosvajanja je bila precej idealistična, saj v programih strank ni bilo sledu o resnejših ocenah težav, ki so čakale Slovenijo v njenih prizadevanjih pridružiti se Evropi (*ibid.*).

V političnih programih v letih 1994–1995 je ostala Evropa ključna tema, vendar je Bibič (1996, 150) opazil nekaj sprememb v odnosu do nje, kar je razložil z dejstvom, da je Slovenija že postala samostojna država in se je 'pot do Evrope' izkazala za veliko bolj trnovo, kot je kazalo v evforiji osamosvajanja. Med drugim se je že pojavila skrb za ohranitev nacionalne identitete in suverenosti, navkljub splošnemu strinjanju o pridružitvi Evropi (*ibid.*, 152). Slovenci so nihali med občutkom ogroženosti in zaupanjem v sposobnosti preživetja kot nacija in narod. Kljub temu

⁶⁰ Tako so na primer Slovenski krščanski demokrati poudarjali 'Slovenijo z evropskimi standardi', ZSMS Liberalna stranka (Zveza socialistične mladine Slovenije) pa, da hočejo biti znotraj združene Evrope in se pridružiti Evropski gospodarski skupnosti (Bibič 1996, 149–50).

je bil cilj tako vladnih kot opozicijskih strank integracija v EU in usmeritev proti Evropi je kljub takratnim problemom in gibanjem ostala dolgoročna politika glavnih političnih sil ter strank (*ibid.*, 153).

Hafner-Fink (2000, 808) je kot pomembno dejstvo izpostavil, da je bil vstop Slovenije v EU osrednji projekt vladajoče koalicije in nasploh celotnega političnega razreda v Sloveniji. Tako je na primer Jambrek (2003, 195) trdil: »Slovenija in njeni državljani se s pridružitvijo Evropski uniji ničemur ne odpovedujejo, nimajo se česa braniti ali pred čim varovati, prej nasprotno«. Pri tem dokazovanju svoje povezanosti z Evropo so slovenski politiki najpogosteje obujali spomin na kraljevino Karantanijo, ki je vključevala ozemlje današnje Slovenije, in s tem poudarjali, da niso zgolj uvoznik evropskih demokratičnih tradicij, temveč predstavljajo celo njihov temelj (Lindstrom 2003, 318).

Tri leta pred posvetovalnim referendumom o pristopu Republike Slovenije k EU in NATU je Hafner-Fink (2000, 809) ugotovil, da je v primerjavi z obdobjem osamosvajanja oblikovanje 'evropske' zavesti Slovencev tudi rezultat intenzivnega ideološkega delovanja. Ideološka kampanja naj bi imela za končni cilj prepričati državljane, da projekt vstopa Slovenije v EU podprejo na referendumu (*ibid.*). Pri tem je poudaril, da je obseg proevropske naravnosti prebivalstva skozi daljše časovno obdobje nihal, in sicer v povezavi z dogajanjem v političnem prostoru (*ibid.*). Podpora EU je tudi danes pogosto odvisna od notranjega dogajanja v državi (tako na primer razlagajo tudi francoski 'ne' na referendumu o Ustavi za Evropo). Hafner-Fink (*ibid.*), ki je glede na opravljena opazovanja in meritve javnega mnenja ugotovil padec podpore 'evropskemu projektu', je sklepal, da je bil ta povezan z mednarodnimi neuspehi slovenske politike in konflikti na domači politični sceni.

Slovenska nacionalna identiteta gotovo ni dokončana, saj se odpira popolnoma nova razsežnost razmerja med nacionalno identiteto in trendi evropske integracije. Novak (2003, 404) je pred nekaj leti trdil, da imajo Slovenci še vedno problem identitete, točneje identifikacije: »Muči nas lastna anonimnost v mednarodnem prostoru, boli nas pomanjkanje lastnega obraza v galeriji bolj prepoznavnih nacionalnih značajev«. To 'identitetno oprijemanje' po mnenju K. Šabec (2004, 49) potrjuje sledeče dejstvo: šele v obdobjih tako velikih zgodovinskih sprememb, kot je bil zlom komunistično-socialističnih režimov, se pokaže človekova skorajda patološka odvisnost od drugega, od širše skupnosti oziroma kolektivitete, ki ji po jezikovnih, vedenjskih ali kulturnih značilnostih pripada.

Slovenski bajeslovni imaginarij ima torej značilnosti tako južnoslovanskega kot srednjeevropskega 'mitološkega obnebjja', kot se je izrazil Velikonja (1996, 171–5), čeprav so ostali Slovenci skoraj brez neposrednih pričevanj o starodavni mitologiji prednikov, o kateri pa je mogoče sklepati iz bogate folklorne dediščine. Ta zgodovinski, psiho-socialni in kulturni izvor slovenskega naroda je moral biti dovolj močan za oblikovanje in ohranitev slovenske narodne identitete in zavesti kljub dejstvu, da Slovenci niso imeli svoje države in neodvisnosti. Vsekakor slovenska nacionalna identiteta sloni na občutku pripadnosti enemu narodu, spoštovanju in ubeseditvi te pripadnosti ter njenemu simbolnemu sistemu in idejam – ne glede na to, v katerem delu Evrope išče svoje korenine.

4 Evropska identiteta v Državnem zboru Republike Slovenije – analiza parlamentarnega diskurza

4.1 Metodologija raziskave

Analizo parlamentarnega diskurza bom naredila na podlagi magnetogramov rednih in izrednih sej DZ RS, ki so dostopni na spletni strani DZ RS. Sej, ki nimajo magnetogramov, ne bom obravnavala, saj gre za javnosti zaprte seje, prav tako ne njihovih morebitnih zapisnikov, objavljenih sklepov, stališč ali samih sklicev sej (zaprte seje so v primeru plenarnih zasedanj redke, pogostejše so v odborih, ki jih omenjam v nadaljevanju), ker iz njih ni razvidna razprava oziroma ni mogoče analizirati parlamentarnega diskurza. Kjer so seje samo delno odprte za javnost, bom obravnavala samo za javnost odprti del.

Analiza bo zajemala dve časovni obdobji: prvo, od 10. junija 1996, ko je Vlada RS uradno zaprosila za članstvo v EU, do vstopa Slovenije v EU 1. maja 2004, in drugo, od 1. maja 2004, ko je Slovenija že polnopravna članica EU, do konca slovenskega predsedovanja Svetu EU (30. junij 2008) in parlamentarnih volitev 2008 (21. september 2008). V obeh izbranih časovnih obdobjih bom analizirala po 11 sej DZ RS (sedem v obdobju 1996–2000 in štiri v obdobju 2000–2004).

Osredotočila se bom na seje, ki neposredno obravnavajo teme, povezane z EU, in za katere sem ocenila, da bi se lahko razprava dotaknila evropske ali slovenske identitete (na primer obravnava pripravljenosti RS na vstop v EU maja 1997, obravnava strategije RS za vključevanje v EU februarja 1998, obravnava predloga zakona o ratifikaciji pogodbe med članicami EU in Slovenijo januarja 2004, obravnava predloga zakona o ratifikaciji Pogodbe o ustavi za Evropo februarja 2005, seznanitev s poročilom o predsedovanju Slovenije Svetu EU julija 2008 ipd.) Poleg tega bom analizirala 22 sej Odbora DZ RS za zunanjo politiko (in pet sej Odbora DZ RS za mednarodne odnose) in 31 sej Odbora DZ RS za zadeve Evropske unije, ki se neposredno nanašajo na tematiko EU, od tega je sedem sej skupnih.^{61 62}

⁶¹ Odbor za zadeve Evropske unije je prvič redno zasedal 11. junija 2004. V mandatnem obdobju 2000–2004 je zasedal šestkrat, vendar so bile te seje zaprte za javnost, zato o teh zasedanjih ni dostopnih magnetogramov. Analizirane razprave tega odbora so torej iz mandatnega obdobja 2004–2008. Kot njegovega predhodnika bi lahko šteli Slovenski del Pridružitvenega parlamentarnega odbora (PPO) DZ RS, ki je prvič zasedal 1. decembra 1998, ko je potrdil sestavo delegacije za prvi ustanovitveni sestanek PPO EU – Slovenija 16. in 17. decembra 1998 v Strasbourgu. Magnetogramov sej, ki so dostopni na spletni strani Državnega zbora RS, ne bom analizirala, saj vključujejo le seznanitev članov z dnevnikom PPO EU – Slovenija, določenimi deklaracijami ipd. O drugih zasedanjih tega odbora pa ni dostopnih magnetogramov, obstajajo samo zapisniki. V mandatnem obdobju 1996–2000 prav tako še ni deloval Odbor DZ RS za zunanjo politiko (analizirane seje so tako iz obdobja 2000–2008),

Osnovna metoda analize bo KDA, po kateri je mogoče vsak diskurzivni dogodek analizirati kot besedilo, diskurzivno prakso in družbeno prakso (Fairclough 1995). Diskurzivni dogodek v tej nalogi sestavljajo vsi govori poslancev v parlamentarnih razpravah, ki se dotikajo identitete in so del političnega reda diskurza, ki ga sestavljajo politične institucije, politični akterji in odnosi med njimi. Odnos med diskurzivnim dogodkom in redom diskurza je dialektičen, kar pomeni, da red diskurza določa diskurzivni dogodek (se pravi specifično rabo jezika), obenem pa diskurzivni dogodek vpliva na red diskurza, ki med drugim določa, kaj je v določenem kontekstu mogoče reči in kaj ne (s sposojanjem iz drugih diskurzov lahko ustvarjalci diskurzivnih dogodkov spreminjajo prvotni red diskurza). Analiza na ravni besedila je jezikoslovna analiza besedišča, slovnice, skladnje ipd. Analiza na ravni diskurzivne prakse je analiza diskurzov in žanrov v procesih ustvarjanja in potrošnje besedila. Pri analizi na ravni družbenih praks pa gre za iskanje odgovorov na vprašanja, kako diskurzivni dogodki in prakse reproducirajo ali spreminjajo obstoječ red diskurza ter kakšne so posledice v družbi.

Če to prevedem v pričujočo analizo: v parlamentarnih razpravah (parlamentarni diskurz – diskurzivne prakse) nastajajo govori (besedila), na katere vplivajo različni konteksti (moč in vloga parlamenta v družbi, pripadnost stranki in njen položaj, zgodovinski kontekst itd.) ter različne družbene prakse (morebitne družbene spremembe kot posledica sprememb v diskurzih). Na govor poslanca se na primer odzovejo drugi poslanci, vse skupaj pa lahko povzamejo mediji (nastanejo nova besedila), posledica te javne razprave (diskurzivnih praks) je lahko sprejetje ali sprememba nekega zakona, ki ureja določeno družbeno prakso.

Fairclough (1995) pravi, da jezik in besedilo istočasno delujeta pomensko v reprezentaciji izkušenj in sveta, v osnovanju družbene interakcije med udeleženci diskurza in besedila, v povezovanju delov besedila v koherentno celoto ter povezovanju besedila s kontekstom. Vsak del besedila, vsaka poved torej, zadeva pomensko funkcijo, ki določa sistem vednosti, pa tudi medosebno funkcijo, ki utemeljuje družbeno identiteto. Pri parlamentarnem diskurzu predpostavljam, da poslanci svoje govore oblikujejo premišljeno, *izbirajo* določene argumente, primerjave, metafore, dogodke, osebe, drugih pa se (načrtno) izogibajo. Način, na katerega so stavki skupaj povezani v pripoved, napeljuje na določeno 'resničnost', kot pravi J. Bially Mattern

temveč je bil njegov predhodnik Odbor za mednarodne odnose. Večina njegovih zasedanj je zaupne narave, obravnavala pa bom pet sej, ki se neposredno nanašajo na EU.

⁶² V seznamu virov na koncu magistrskega dela je sicer navedenih 34 sej odborov in plenarnih zasedanj DZ RS, ki sem jih navajala v analizi.

(2001, 364): »Pripovedi, s stavki in povezavami, naslavljaajo 'resničnosti', ki postajajo strukture, te pa oblikujejo pričakovanje, preračunavanje in obnašanje«.

Prva dimenzija analize bo tako jezikovna analiza, ki bo vključevala fonologijo, slovnico, besedišče, semantiko, pa tudi kohezivnost (nadstavčni vidik). Posebno pozornost bom namenila tropom, posebej metaforam. Analizirala bom samo tiste, ki se bodo pojavile več kot enkrat, saj menim, da so te ključne za konstrukcijo evropske identitete, razen v primeru, ko bom z več različnimi metaforami ponazorila enak diskurz.

Druga dimenzija je analiza diskurza kot diskurzivne prakse. To vključuje procese ustvarjanja, širjenja in interpretacije, ki temelji na vzajemnem odnosu med viri, kar vpliva tako na ustvarjanje kot na 'uporabo' besedila (Fairclough 1995). Tu se upošteva, kaj je značilno za določeno besedilo, kar vpliva na njegovo ustvarjanje in potrošnjo oziroma tvorbo ter sprejem. Pomembno je tudi predhodno znanje, ki ga imajo bralci oziroma potrošniki in razmerja med tvorci (njihova pripadnost stranki, položaj v vladi itd. – kar se sicer lahko prepleta že z analizo družbene prakse, glej tabelo 4.1). Na naše razumevanje besedila namreč vpliva dejstvo, kdo je govorec, koliko mu zaupamo oziroma verjamemo, in kontekst, ki ga nudi institucija. Te stvari pa vplivajo tudi na tvorca besedila, v tem magistrskem delu poslanca, ki se – ali pa vsaj naj bi se – dobro zavedal, kdo je njegovo občinstvo in komu govori. Od njegovega dobrega poznavanja občinstva je namreč odvisen njegov uspeh pri posredovanju sporočila.

Tabela 4.1: V analizi omenjene poslanke in poslanci DZ RS v posameznih mandatnih obdobjih s pripadnostjo poslanski skupini in njenim položajem v Vladi RS.

Mandat	Poslanka/ec	Poslanska skupina ⁶³	Položaj v vladi
1996 – 2000	Alojz Peterle	SLS, do 15. aprila 2000 SKD ⁶⁴	opozicija/vlada
	Anton Partljič	LDS	vlada/opozicija ⁶⁵
	Benjamin Henigman	SLS+SKD, do 15. aprila 2000 poslanska skupina SKD	opozicija/vlada
	Bogomir Špiletič	SDS	opozicija/vlada
	Boris Sovič	ZLSD	opozicija
	Borut Pahor	ZLSD	opozicija
	Franc Pukšič	SDS	opozicija/vlada
	Helena Hren-Vencelj	SLS+SKD, do 15. aprila 2000 poslanska skupina SKD	opozicija/vlada
	Igor Bavčar	LDS	vlada/opozicija
	Ivo Hvalica	SDS	opozicija/vlada
	Izidor Rejc	SLS+SKD, do 15. aprila 2000 poslanska skupina SKD	opozicija/vlada
	Janez Janša	SDS	opozicija/vlada
	Jelko Kacin	LDS	vlada/opozicija
	Jože Zagožen	SDS	opozicija/vlada
	Maria Pozsonec	Poslanica madžarske narodne skupnosti	
	Miroslav Mozetič	SLS+SKD, do 15. aprila 2000 poslanska skupina SKD	opozicija/vlada
	Pavel Rupar	SDS	opozicija/vlada
	Roman Jakič	LDS	vlada/opozicija
	Rudolf Petan	SDS	opozicija/vlada
	Samo Bevk	ZLSD	opozicija
	Vincencij Demšar	SLS+SKD, do 15. aprila 2000 poslanska skupina SKD	opozicija/vlada
	Vladimir Čeligoj	SDS	opozicija/vlada
	Zmago Jelinčič	SNS	opozicija

⁶³ DeSUS – Demokratična stranka upokojenecv Slovenije

KDS – Krščanska demokratska stranka

LDS – Liberalna demokracija Slovenije

NSi – Nova Slovenija, krščanska ljudska stranka

SD – Slovenski demokrati

SDS – Slovenska demokratska stranka (do 19. septembra 2003 Socialdemokratska stranka Slovenije)

SKD – Slovenski krščanski demokrati

SLS – Slovenska ljudska stranka

SMS – Stranka mladih Slovenije

SNS – Slovenska nacionalna stranka

ZLSD – Združena lista socialnih demokratov

⁶⁴ SLS in SKD sta se 15. aprila 2000 na združitvenem kongresu združili v SLS+SKD. Nova stranka je imela v DZ RS skupaj 29 poslancev, s čimer je dosegla relativno večino. Ob združitvi je bila SLS članica koalicije, SKD pa opozicijska stranka. Po združitvi so iz vlade izstopili ministri SLS, s čimer je vlada Janeza Drnovška padla. Mesto mandatarja je pripadlo najmočnejši stranki, to pa je bila novoustanovljena SLS+SKD, ki je za ta položaj predlagala Andreja Bajuka. Zaradi konflikta ob glasovanju za ustavni zakon, ki naj bi uveljavil proporcionalni volilni sistem, so vsi strankini poslanci glasovali za, čeprav je bil dogovor ob združitvi strank drugačen. V tednu po glasovanju sta Lojze Peterle in Andrej Bajuk izstopila iz SLS+SKD in ustanovila stranko z imenom Nova Slovenija – Krščanska ljudska stranka, stranka SLS+SKD pa se je leta 2001 spet preimenovala v SLS.

⁶⁵ Državni zbor je 8. aprila 2000 vladi, ki so jo sestavljale stranke LDS, SLS in DeSUS, izglasoval nezaupnico. Novi mandatar je postal Andrej Bajuk. Nova vladna koalicija je bila sestavljena 7. junija 2000 iz strank SLS+SKD in SDS.

	Zoran Lešnik	DeSUS	vlada/opozicija	
	Zoran Thaler	LDS	vlada/opozicija	
2000-2004	Alojz Peterle	NSi	opozicija	
	Andrej Bajuk	NSi	opozicija	
	Bogdan Barovič	SNS	opozicija	
	Borut Pahor	ZLSD	vlada	
	Ciril Pucko	LDS	vlada	
	Franc (Feri) Horvat	ZLSD	vlada	
	France Cukjati	SDS	opozicija	
	Igor Štemberger	SMS	opozicija	
	Janez Drobnič	NSi	opozicija	
	Janez Podobnik	SLS	vlada /opozicija ⁶⁶	
	Jelko Kacin	LDS	vlada	
	Jožef Jerovšek	SDS	opozicija	
	Miha Brejc	SDS	opozicija	
	Roberto Battelli	Poslanec italijanske narodne skupnosti		
	Sašo Peče	SNS	opozicija	
	Valentin Pohorec	DeSUS	vlada	
	Zmago Jelinčič Plemeniti ⁶⁷	SNS	opozicija	
	2004-2008	Anton Kokalj	NSi	vlada
		Anton Rop	SD, do 20. marca 2007 LDS	opozicija
		Barbara Žgajner Tavš	Lipa, do 6. januarja 2008 SNS ⁶⁸	opozicija
Bogdan Barovič		SNS	opozicija	
Branko Grims		SDS	vlada	
Drago Koren		NSi	vlada	
Franc Capuder		NSi, do 1. decembra 2006, ko mu je prenehal mandat poslanca zaradi vrnitve Janeza Drobniča v DZ	vlada	
Franc Kangler		SLS	vlada	
Franc Žnidaršič		DeSUS	vlada	
Jakob Presečnik		SLS	vlada	
Janez Drobnič		NSi, med 3. decembrom 2004 in 1. decembrom 2006 je bil minister za delo, družino in socialne zadeve RS; avgusta 2008 je vstopil v novo politično stranko KDS	vlada	
Janko Veber		SD	opozicija	
Jožef Horvat		NSi	vlada	
Jožef Jerovšek		SDS	vlada	
Jožef Školč		LDS	opozicija	
Maria Pozsonec		Poslanica madžarske narodne skupnosti	opozicija	
Marko Pavliha		SD, do 20. marca 2007 LDS	opozicija	
Milan M. Cvikl		SD	opozicija	
Mitja Slavinec		LDS	opozicija	

⁶⁶ Poslanska skupina SLS je aprila 2004 po odstopu njenih ministrov prenehala delovati kot koalicijska poslanska skupina.

⁶⁷ Zmago Jelinčič je konec leta 2000 svojemu imenu dodal Plemeniti (kot so mi sporočili iz Poslanske skupine SNS), zato je v magnetogramih pred tem naveden kot Zmago Jelinčič, po tem pa kot Zmago Jelinčič Plemeniti, čemur sem sledila tudi sama.

⁶⁸ Politična stranka Lipa je nastala po sporu znotraj poslanske skupine SNS, ki so jo 7. januarja 2008 zapustili poslanci Sašo Peče, Barbara Žgajner Tavš in Boštjan Zagorac. Omenjeni poslanci so najprej nastopali kot nepovezani poslanci, nato pa 1. marca 2008 ustanovili politično stranko Lipa. Iz poslanke skupine SNS je sprva izstopil tudi Bogdan Barovič, ki pa si je naslednji dan premislil in se vrnil v poslansko skupino SNS.

Rudi Veršnik	SDS	vlada
Rudolf Petan	SDS	vlada
Sašo Peče	Lipa, do 6. januarja 2008 SNS	opozicija
Srečko Prijatelj	SNS	opozicija
Stane Pajk	SDS	vlada
Tomaž Štebe	SDS	vlada
Vili Rezman	DeSUS	vlada
Zmago Jelinčič Plemeniti	SNS	opozicija

Vir: Državna volilna komisija in UKOM (2010).

Pri tretji dimenziji analize diskurza gre za analizo družbene prakse, ki povezuje različne ravni družbene organizacije: situacijo, institucionalni kontekst, širši skupinski ali družbeni kontekst (glej tabelo 4.2). Pri tem avtorji KDA (Fairclough 1995; De Cillia in drugi 1999; Wodak 2003; Titscher in drugi 2007) poudarjajo, da gre za medsebojni vpliv – družba in kultura sta dialektično povezani z diskurzom: družbo in kulturo oblikuje diskurz, hkrati pa ga oblikujeta tudi sami; vsaka uporaba jezika reproducira ali spreminja družbo in kulturo, vključno z odnosi moči, hkrati pa je tudi jezik družbeno določen. Med diskurzivnimi in nediskurzivnimi družbenimi praksami je težko postaviti mejo, zato tega ne bom poskušala, saj so vse družbene prakse diskurzivne. Njun preplet bom v svoji analizi upoštevala, največ pozornosti pa bo deležna besedilna raven, ki je ključna za odgovor na raziskovalno vprašanje.

Tabela 4.2: Kontekst parlamentarnih razprav s ključnimi dogodki vključevanja Slovenije v EU.

Mandatno obdobje	Obravnavane teme v DZ RS	Ključni dogodki vključevanja Slovenije v EU
1996–2000	Predlog ustavnega zakona o spremembi 68. člena Ustave RS	10. junij 1996 - RS in EU sta podpisali Evropski sporazum in RS je uradno zaprosila za članstvo v EU.
	Strategija za vključevanje RS v EU	1. januar 1997 - Začasni sporazum o trgovini med RS in EU je stopil v veljavo (podpisan 11. novembra 1996).
		Maj 1997 - RS je sprejela izhodišča strategije vključevanja v EU, v katerih je potrdila željo postati polnopravna članica.
		16. julij 1997 - EK je predstavila mnenje o državah kandidatkah za vstop v EU (Agenda 2000) in podala ugodno mnenje za RS.
		13. december 1997 - Luksemburški vrh, na katerem je bila RS uvrščena v prvi krog držav za začetek pogajanj.
		8. januar 1998 - Vlada RS je sprejela Strategijo za vključevanje RS v EU.
		26. marec 1998 - Vlada RS je sprejela Državni program za prevzem pravnega reda EU za 1998.
		31. marec 1998 - Medvladna pogajalska konferenca: uradni začetek pogajanj med EU in državami prvega kroga.
		27. april 1998 - Začetek pregleda usklajenosti slovenske zakonodaje s pravnim redom EU (screening).
		10. november 1998 - Pogajalska konferenca: uradni začetek

		vsebinskih pogajanj.
	Predlog zakona o ratifikaciji Evropskega sporazuma	1. februar 1999 - Evropski sporazum o pridružitvi med RS in EU je stopil v veljavo.
	Državni program za prevzem pravnega reda EU	19. maj 1999 - Pogajalska konferenca: odprtje 8 novih poglavij - 8 poglavij zaprto (mala in srednja podjetja, znanost, šolstvo, industrijska politika, statistika, telekomunikacije, varstvo potrošnikov ter ribištvo).
	Pripravljenost RS na vstop v EU	31. maj 1999 - Vlada RS je sprejela Državni program za prevzem pravnega reda EU do konca leta 2000.
	Poročila EK o napredku RS pri vključevanju v EU	26. junij 1999 - Poročilo Vlade RS o uresničevanju Državnega programa za prevzem pravnega reda EU in Partnerstvo za pristop 1999: EU je določila nove prednostne naloge.
		7. december 1999 - Pogajalska konferenca: odprtje še osmih novih poglavij, zaprlo se je poglavje ekonomske in monetarne unije.
		10. december 1999 - Helsinški vrh: uvedba pogajanj z vsemi kandidatkami.
		26. maj 2000 - Pogajalska konferenca: odprlo se je še zadnjih šest novih poglavij, zaprli sta se poglavji o skupni zunanji in varnostni politiki in pravu družb.
		30. junij 2000 - Poročilo Vlade RS o napredku RS za leto 2000.
2000–2004	Poročila EK o napredku RS pri vključevanju v EU	8. november 2000 - Poročilo Komisije o napredku RS za leto 2000.
		14. november 2000 - Pogajalska konferenca: dve poglavji sta se zaprli (prost pretok storitev, finančni nadzor).
		1. decembra 2000 - zaprlo se je poglavje Socialna politika in zaposlovanje.
		29. marec 2001 - Pogajalska konferenca: zaprli so se še štiri poglavja: okolje, energetika, prost pretok blaga in prost pretok kapitala. 1. junija sta se zaprli še dve poglavji: kultura in avdiovizualna politika ter zunanji ekonomski odnosi. Skupno je bilo zaprtih 20 poglavij.
		29. junij 2001 - Poročilo Vlade RS o napredku RS za leto 2001.
		13. november 2001 - Letno poročilo EK o napredku RS za leto 2001.
		Pogajalska konferenca: obravnavanje zadnjih poglavij: promet, kmetijstvo, regionalna politika ter financiranje in proračun.
		27. julij–21. december 2001 - Pogajalske konference: šest zaključenih poglavij (carinska unija, konkurenca in državna pomoč, prost pretok oseb, obdavčitev ter pravosodje in notranje zadeve, transport).
		22. april 2002 - Pogajalska konferenca in 12. decembra 2002 je RS končala pristopna pogajanja z EU.
	Predlog za razpis posvetovalnega referenduma o vstopu RS v EU	23. marec 2003 - Referendum o vstopu RS v EU. Vstop države v EU so državljani podprli s skoraj 90 odstotki.
	Ratifikacija pogodbe o pristopu novih članic k EU	16. april 2003 - Podpis pristopne pogodbe (Pogodbe o pristopu) v Atenah. Pogodbo je 28. januarja 2004 ratificiral DZ RS in s tem opravil še zadnji korak, ki ga je morala storiti RS za vstop v EU.
	Informacija pred zaključkom medvladne konference in sprejetjem pogodbe o Ustavi za Evropo	1. maj 2004 - Vstop RS v EU.
2004–2008	Predlog zakona o ratifikaciji Pogodbe o Ustavi za Evropo	29. oktober 2004 - Podpisana Pogodba o Ustavi za Evropo.
		1. februarja 2005 - Ratifikacija Pogodbe o Ustavi za Evropo v DZ RS.
		2005 - Po tem ko je deset držav članic že ratificiralo Pogodbo o

	Ustavi za Evropo, so jo državljani Francije in Nizozemske na referendumu zavrnili.
Deklaracije o usmeritvah za delovanje RS v EU	1. januar 2007 - Vstop RS v Schengensko območje. 1. januar 2007 - RS je prevzela skupno evropsko valuto - evro.
Pristop Bolgarije in Romunije k EU	1. januar 2007 - Vstop Bolgarije in Romunije v EU.
Lizbonska pogodba	13. december 2007 - Podpis Lizbonske pogodbe (1. decembra 2009 je stopila v veljavo). 29. januar 2008 - DZ RS ratificira Lizbonsko pogodbo.
Predlogi stališč o predsedovanju RS Svetu EU, poročila po zaključenem predsedovanju	1. januar - 30. junij 2008 - Predsedovanje RS Svetu EU

Vir: Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji 2010.

4.2 Prvo časovno obdobje od formalne prošnje za članstvo do vključitve Slovenije v Evropsko unijo

4.2.1 Nacionalna identiteta in nacionalni interesi

Poslanci v DZ RS v tem prvem obdobju pogosto govorijo o slovenski nacionalni identiteti, ki pa je redko natančno definirana. Izjema je na primer trditev Igorja Bavčarja: »*Utrditev mednarodne identitete Slovenije kot miroljubne in v integracijske procese usmerjene države*« (v DZ RS, 18. februar 1998, poudarek je dodan).⁶⁹ Pogosteje se govori o ogroženosti slovenske identitete oziroma o njeni morebitni izgubi. Pri tem nekateri, posebej poslanci opozicijske SNS, opozarjajo, da se bo to zgodilo v EU (Sašo Peče v DZ RS, 30. januar 2003, poudarek je dodan): »/.../ ob vstopu v tako močno integracijo, ki *nam bo vzela ozemlje, denar in vse ostalo, kar je lastno lastni identiteti* /.../«, drugi, predvsem poslanci vladnih strank, pa, da se bo to zgodilo ravno brez EU (Valentin Pohorec v DZ RS, 28. januar 2004):

Le posamezniki se sprašujejo, kaj Evropa nudi in pomeni za Slovenijo, in izražajo bojazen ob njeni prisotnosti, namreč, da se bo Slovenija izgubila v množici držav, da ne bo imela vpliva na odločanje, da bomo Slovenci izgubili svojo identiteto. Taki dvomi so neupravičeni, kajti zaupamo vase in se zavedamo, da preraščanje nacionalnih interesov ni potrebno, potreben je le uvid, da je široka evropska družina nekaj, kar nam bo pomagalo ohraniti identiteto, in da uresničevanje nadvladanih interesov vodi k večji uresnitvi nacionalnih interesov, kot bi jih Slovenija imela zunaj te skupnosti.

⁶⁹ V poševnem tisku navajam izjave, pojme in citate, ki so še posebej pomembni za analizo diskurza.

Vsi uporabljajo retoriko, ki poudarja samozadostnost, čustvenost ali viktimizacijo: »Naj zaključim s pričakovanjem, da bo Slovenija enako uspešno, kot se je pripravljala za članstvo, uresničevala svoje interese v razširjeni Uniji, in skozi bolj uspešno unijo v globalnem svetu, vključno s krepitvijo svoje identitete« (Franc (Feri) Horvat v DZ RS, 28. januar 2004). Ali: »Evropska unija ne sme biti predmet strahu, ki kot neka mora leži pred našo prihodnostjo, kot neka mora, ki naj bi se zajedala v našo nacionalno identiteto, je predvsem ena velikanska priložnost, ki jo bomo verjetno izkoristili zgolj v tolikšni meri, kolikor se bomo nanjo z vso svojo pametjo in seveda tudi marljivostjo ter pedantnostjo pripravili. Je torej priložnost in ne strah in s tem obetom velja oblikovati ta nacionalni konsenz« (Borut Pahor v DZ RS, 18. februar 1998). Sicer pa z izjemo SNS poslanci vseh strank delijo stališče, da slovenska identiteta v EU ne bo ogrožena (France Cukjati v DZ RS, 30. januar 2003):

Kajti, nekoč so se meje rušile le z vojno in krvjo, če omenjamo samo rimsko cesarstvo in podobno, in so se narodi na silo združevali, s tem da so izgubljali svojo identiteto, smo pravzaprav na pragu, da tudi sami doživimo ta unikum zgodovine, da pravzaprav lahko ostanemo prijatelji z drugimi narodi na tak način, da pravzaprav z dogovorom in s sodelovanjem uspemo zrušiti meje, ki jih je zgodovina postavila, in ob tem tudi ohranimo svojo identiteto.

Ali: »Jaz mislim, da je ustavna pogodba dober kompromis. Seveda bi si sami želeli, da bi bili manjši v boljšem položaju, ko gre za komisijo, ko gre za svet, ko gre za marsikatero drugo ureditev, ampak vendarle s to ustavno pogodbo se oblikujejo trdni temelji za ustvarjanje skupne identitete, pri čemer pa identiteta držav članic ne bo in ni ogrožena« (Miha Brejc v DZ RS, 9. december 2003).

Čuti se torej pretežno navdušenje nad EU, čeprav se pojavljajo tudi dvomi in kritičnost glede evropske ideje ter slovenskega vstopa v EU, saj izkušnje kažejo, da je tudi EU sestavljena iz nacionalnih držav in nacionalnih interesov. Nekateri ob tem opozarjajo, da bo morala Slovenija za vključitev v EU plačati določeno (previsoko) ceno: »Slovenija je danes *dolžna plačati višjo ceno*, kot to velja za druge države« (Borut Pahor v DZ RS, 14. julij 1997, poudarek je dodan). Ali: »/.../ kaj bomo morali za to *plačati in kdo bo to plačal*« (Rudolf Petan v DZ RS, 18. februar 1998, poudarek je dodan).

Nekateri tudi poudarjajo, da bo ohranitev ali izguba slovenske nacionalne identitete odvisna predvsem od nas samih: »V Evropi o naši identiteti, ohranitvi kulture, mislim, da se moramo vprašati predvsem sami, če bo karkoli narobe v zvezi s tem, bo zaradi naše lastne malomarnosti ali pa nezainteresiranosti. Evropski okvir nudi dobro pozicijo, da se uveljavi jezik, da se naš jezik

sliši povsem enakovredno v Bruslju, da soodločamo o tej evropski zgradbi« (Janez Drobnič v DZ RS, 30. januar 2003). Ali (Ciril Pucko v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 10. oktober 2002):

/.../ me kot bodočega državljana Evropske unije skrbi predvsem, kako bomo Slovenci v tej skupnosti oziroma v tej družbi enakopravni. Na formalni ravni bomo najbrž od prvega trenutka po vstopu res enakopravni. Skrbi pa me tista dejanska enakopravnost, kajti menim namreč, da bomo še dolga leta nekdanje komunistične države ali pa nekdanji nasledniki komunističnih držav. In zato predvsem apeliram, kaj je možno narediti za našo dejansko enakopravnost. Najbrž bomo, kot je gospod veleposlanik v zaključku malo prej povedal, največ lahko storili za to enakopravnost ravno sami. In dobro bi bilo, da bi se tega čim prej tudi vsi zavedali, tako kot se zavedamo že dolgo v Sloveniji, da v Evropski uniji se med ne cedi, mleka je pa preveč.

Značilne teme, ki se pojavljajo pri konstrukciji nacionalne identitete, so nacionalne vezi in nacionalni ponos, nekakšna geneza nacije, ki govori o kraju in času njenega rojstva. To je zelo značilno za konstrukcijo slovenske nacionalne identitete (poslanci se najpogosteje vračajo k osamosvojitvi Slovenije,⁷⁰ pa tudi v čase Karantanije,⁷¹ Avstro-Ogrske in drugih tvorb, v katere je bilo vključeno prebivalstvo na tem ozemlju), ne pa za konstrukcijo evropske identitete. Tej temi se pogosto pridružujejo miti o izvoru Slovencev, vendar se slovenski poslanci bolj kot na dogodke slave in zmagoslavja vračajo na poraze in obdobja krize (v smislu podjarmljenja in trpljenja Slovencev). Posredno gre tudi za govor o nacionalnem ozemlju, ki je običajno eden najbolj prisotnih pri konstrukciji nacionalne identitete.

Navezovanje na skupno kulturo je gotovo eno najbolj pogostih orodij za konstrukcijo identitete. Slovenski poslanci omenjajo predvsem slovenski jezik in slovensko kulturo: »Bojim pa se za Slovenijo in Slovenstvo zaradi tega /.../, ker se mi zdi, da vse te dni ni bila spregovorjena niti ena beseda o slovenski kulturi, ki je gotovo močnejše identifikacijsko sredstvo kot zemlja sama. /.../ Ta mora ostati drugačna, ker je naša edina identifikacija. Kako bomo sredi te kompatibilnosti z Evropo razvijali, bogatili in ne le ohranjali ta enkratni slovenski jezik. To je zame vprašanje« (Anton Partljič v DZ RS, 23. maj 1997). Predvsem ko je govora o kulturi in

⁷⁰ »Smo pred sklepnim dejanjem slovenskega parlamenta, ki bo skupaj z drugimi odločitvami *umestilo Republiko Slovenijo sredi Združene Evrope*, to bo pika na 'i' izjemno zahtevnemu procesu, ki se je začel s slovensko osamosvojitvijo /.../« (Borut Pahor v DZ RS, 28. januar 2004, poudarek je dodan).

⁷¹ »Mi vemo, da Slovenija sama ne more bistveno prosperirati, zato se obračamo in iščemo možnosti. Zopet smo se odločili, da jo poiščemo na Zahodu. S tem se absolutno strinjam in verjetno se strinjajo tudi moji kolegi. Obstaja ravno takšna bojazen, da se nam zgodovina ne ponovi. Namreč, brez zaščitne zakonodaje se nam lahko čez nekaj stoletij, če ne zelo hitro, v kar sem bolj prepričan, dogodi ravno to, kar se je dogodilo *našim* prednikom Karantancem, torej da nas bodo enostavno zbrisali. /.../ Ta strategija je mene osebno prepričala, da nas bolj vodi k Balkanu kot pa k Evropi. /.../ Mi bomo izgubili svojo identiteto, čast, tako kot se je naredilo s Karantanci, ki sem jih že omenil. /.../ ker smo bili ogroženi od tiste Jugoslavije in ogroženi ravno na tak način, kot nam sedaj sledi tudi v Evropi« (Pavel Rupar v DZ RS, 23. maj 1997).

jeziku, se pojavljajo strahovi o njuni ogroženosti tudi v EU: »Kako bomo zmanjšali ogroženost naše kulturno-zgodovinske identitete. /.../ Ali bo slovenščina samo še blago doneče narečje prebivalcev na sončni strani Alp?« (Jože Zagožen v DZ RS, 18. februar 1998). Ali: »Predvsem opozarjam na ohranitev slovenske narodne identitete in pomen narodne kulture kot temeljnega nosilca identitete. Kaj pa slovenski jezik in ohranitev slovenske pisane besede?« (Vladimir Čeligoj v *ibid.*).

Bolj pogosto kot eksplicitna omemba identitete je sklicevanje na nacionalne interese. Pri tem nacionalni interesi niso konkretno definirani. Diskurz se odvija podobno kot pri identiteti, ko se omenja ogroženost slovenskih nacionalnih interesov: »Ko gre za strateške, nacionalne, kulturne in politične interese, se jim, seveda, za nobeno ceno ne bo odpovedala niti Slovenija« (Roman Jakič v DZ RS, 23. maj 1997). Ali: »Mi moramo zaščititi naš nacionalni interes, tega pa najboljšo lahko skozi to, da omogočimo razvoj« (Boris Sovič v DZ RS, 19. februar 1998). Ali: »Skratka, mi se bomo samo absolutno prilagodili Evropski uniji. Mi bomo povzeli vse, kar Evropa od nas zahteva. Kdaj bomo pa rekli: ne, to za Slovenijo ni primerno, to ogroža slovenski nacionalni interes oziroma v čem bomo skušali nadgraditi tisto, kar bo zaščitilo Slovenijo, da bo jutri tudi postala enakopravna?« (Bogomir Špiletič v *ibid.*). Ali: »Pod ta pogajalski minimum se naša država ne more spustiti, če hoče zavarovati svoje nacionalne interese« (Borut Pahor v DZ RS, 14. julij 1997).

Ponovno se pojavlja opozorilo, da moramo zanje poskrbeti sami: »V evropskih institucijah lahko slovenski nacionalni interes zagovarjajo le predstavniki slovenske države, drugi bodo to težje storili in redkeje« (Janez Podobnik v DZ RS, 28. januar 2004). Pa tudi: »Prvič /v konvenciji/ smo sodelovali v razpravi o prihodnosti Evrope, nismo se več borili samo za svoje nacionalne interese, ampak smo skušali skozi celoto Evrope, Evropske zveze prispevati naš del oziroma našo vizijo v zgodbo o prihodnosti Evrope« (Alojz Peterle v DZ RS, 9. februar 2003).

Edini konkreten nacionalni interes Slovenije naj bi bila vključitev v EU: »Združena lista socialnih demokratov in njena poslanska skupina šteje projekt vključevanja v EU kot skupen in najpomembnejši zunanjepolitični projekt države, vseh njenih državljanek in državljanov« (Miran Potrč v DZ RS, 30. januar 2003). Kar je hkrati tudi eden glavnih očitkov določenih opozicijskih poslancev (Sašo Peče v DZ RS, 27. marec 2002): »Mislim, da je osnovna napaka, tako tega parlamenta kot vseh vlad do sedaj, v okviru samostojne Slovenije, da je izključni cilj vstop v Evropsko unijo, ne pa skozi Evropsko unijo in ostale mednarodne integracije doseči nekaj več za

to državo«. Kot da bi Slovenija strategijo nacionalnega razvoja nadomestila z vključevanjem v EU (Mastnak 2001, 14).

4.2.2 'Mi, Slovenci'

Že iz do sedaj navedenih primerov je razvidno, da je uporaba pridevnikov 'slovenski', 'slovenska' in 'slovensko' zelo pogosta. Prav tako uporaba 'Slovenija' za RS in 'Slovenke' ter 'Slovenci' za državljane RS. Samo poimenovanje je zelo pomembno, saj vedno vključuje izbiro. Z izbiro določene družbene kategorije poimenovane vključiš v določeno kategorijo in izključiš iz drugih kategorij. Z imenom identiteto potrdimo in ustalimo, zato je Južnič (1993, 182) trdil, da je ime najpomembnejši del identitete. Poimenovanje RS in njenih prebivalcev samo po sebi nikoli ni kakorkoli zaznamovano, kar pa še ne velja za celotne stavke oziroma povedi: »Danes je velik dan za Slovenijo kot državo, za njene državljanke in državljane, Slovenke in Slovence!« (Valentin Pohorec v DZ RS, 28. januar 2004). Poved zveni čustveno, slavnostno kljub uporabi nevtralnih (če pristanemo na to, da obstajajo) poimenovanj.

Poslanci v DZ RS v svojih razpravah Slovenijo in njene prebivalce poimenujejo zgolj s tema oznakama, torej 'Slovenija' in 'Slovenci' (redko tudi 'Slovenke in Slovenci'). Za oznako 'Slovenec' lahko rečemo, da sama po sebi nič ne pomeni, kot je ugotovil Žižek (v Hribar 2004, 415), da namreč »pomeni zgolj in prav vse tisto, kar lahko ekspliciramo s serijo pozitivnih, običajnih oznak«. To seveda formalno drži, kot drži za vsak označevalec. Vendar je Hribar (2004, 415) dodal, da »za nas Slovence 'Slovenec' ni le označevalec, marveč beseda s pomenom, drugače rečeno, z naborom označencev«. Zato o uporabi pravkar omenjenih pojmov ne moremo nikoli govoriti 'nevtralno'.⁷²

Zelo pogosta je raba pridevnika (naslednji primer vključuje tudi posreden opis slovenske identitete): »*Slovenci smo ponosni narod, res smo ponosni narod*. To državo smo si pred leti zelo težko priborili in ta država naj nam ostane. Lahko je združena, lahko si odpremo tudi perspektive za naprej, vendar tako, da bo tudi v tem parlamentu še ostala *slovenska beseda*, da bo ostala *slovenska zemlja* nezaščiten in da bodo tudi naši ljudje imeli kruh, *slovenski kruh*, pa če je tudi težko prigarano, ampak bo pa *naš*« (Pavel Rupar v DZ RS, 23. maj 1997, poudarek je dodan).

⁷² Seveda pa veriga označencev ni nikoli popolna ali izčrpna; tudi v samorazumevanju oziroma razumevanju svojega Slovenstva, svoje nacionalne identitete (Hribar 2004, 415).

Pojavlja se tudi svojilni zaimsek v prvi osebi množine, ki poudarja celoto: »Vi samo zaščitite – ker ste vlada, to morate storiti – *našo Slovenijo*« (*ibid.*, poudarek je dodan).

Zaimki so nasploh pomembna besedna vrsta v političnem diskurzu. Prva oseba množine (mi, nas, naše) je lahko uporabljena, da bralce/poslušalce napelje na konceptualizacijo skupinske identitete, koalicije skupine (Chilton 2004, 56). Na primer: »/.../ nova vsebina /predloga ustavnega zakona o spremembi 68. člena Ustave RS/ je takšna, da smo z njo zadovoljni predvsem *mi Slovenci*« (Zoran Lešnik v DZ RS, 14. julij 1997, poudarek je dodan). Odnos do nacije se dojema kot odnos do 'naše' vrste, reči, ki jih drugi nimajo, ki 'nas' loči od drugih. Govorec lahko občinstvo združi v eno samo interesno skupino tako, da z uporabo zaimka 'mi' znotraj nje zabriše razlike v izvoru, veroizpovedi, razredu in življenjskem stilu ipd.

V kolektivni zavesti se Slovenci istovetijo z majhnostjo, nebogljenostjo, marginalnostjo in provincialnostjo, ki jim neprestano grozi tujec, podobno, kot je to razvidno iz Cankarjevih del (Vezovnik 2007, 473). V slovenskem kolektivnem imaginariju je slovenska identiteta očitno močno vezana na pisateljevo videnje Slovencev kot 'naroda hlapcev', kar izhaja iz njegove kritike slovenskega katolištva. Cankar je Slovence imel za narod, ki je nesposoben svobodne zgodovinske akcije, torej kot narod, ki ni sposoben, da bi si 'sodbo pisal sam' in podobno menijo nekateri poslanci, ki v tem obdobju pogosto nakažejo na 'hlapčevsko držo' Slovencev v odnosu do drugih narodov ali EU: »Spreminjamo zato, da *bomo izpod enega gospodarja šli pod drugega gospodarja*. In pod Bruselj gremo ne kot enakopravna država, *ne kot država z dvignjeno glavo*, ampak gremo nekako pri tleh« (Zmago Jelinčič v DZ RS, 14. julij 1997, poudarek je dodan). Ali: »Sam mislim in v Slovenski nacionalni stranki mislimo, da je to /gre za informacijo pred zaključkom medvladne konference in sprejetjem pogodbe o Ustavi za Evropo/ *prvi korak v hlapčevanje Evrope*. Takšni sklepi niso potrebni in takšni sklepi nas pred Evropo ne kitijo, ampak nam kažejo pozicijo, ki nam jo bodo potem dodelili, če se bomo tako obnašali« (Zmago Jelinčič Plemeniti v DZ RS, 9. december 2003, poudarek je dodan). Ali: »/.../ da se bomo morali vsakokrat sproti *podrejeni diktatu tujcev*« (Vincencij Demšar v DZ RS, 14. julij 1997, poudarek je dodan). Ali: »/.../ imam vendar občutek, da nas Evropa, in zame to pomeni tudi tujci, sili v tako spremembo« (*ibid.*). Metafora kmeta na šahovnici dopolnjuje hlapčevski značaj Slovencev, saj je kmet najmanj vplivna figura na šahovnici: »Sam ocenjujem, da je *Slovenija kmet na šahovnici*, s katerim upravljajo drugi« (Bogdan Barovič v DZ RS, 27. marec 2002, poudarek je dodan).

Gre za negativno radikalizacijo načeloma pozitivnih lastnosti Slovencev kot pridnih, ubogljivih in učinkovitih, varčnih, kar je v osnovi Krekova ideja: »Če hitimo v Evropo s ciljem, da bomo uspeli in preživeli le na gospodarskem področju, pri tem pa pozabili na našo narodno identiteto, na jezik, kulturo, nas bo Evropa sicer sprejela, saj *smo po svoji naravi delavni, iznajdljivi in prilagodljivi* hkrati« (Helena Hren-Vencelj v DZ RS, 14. julij 1997, poudarek je dodan).

Je pa prisotna tudi želja po preseganju hlapčevstva, ki je v bistvu težnja po ohranjanju partikularnosti. Gre za posledico integracijskega procesa, ko zaznavanje spremembe spodbudi vprašanja izgube oziroma ohranitve nacionalne identitete: »/.../ da ne bomo *klečeplazili pred Evropsko unijo*, ampak ponosno potrkali na vrata – tu smo, *enakopravni evropski državljani*« (Vincencij Demšar v DZ RS, 26. november 1998, poudarek je dodan). V ta diskurz lahko prištejemo tudi metaforo o dragulju v mozaiku: »/.../ in gremo tja /v EU/ zato, da se ne bi stopili v evropski narodni pestrosti. Gremo tja, da bi bili v tem mozaiku – ne kamen ali pesek, ampak s ponosom in da smo tam kot dragulj« (Izidor Rejc v DZ RS, 19. februar 1998). So se pa za preseganje hlapčevske ideje poslanci zatekli tudi k Cankarju in Kocbeku: »Ivan Cankar je dejal: 'Slovenski narod mora iti v Evropo enakopravnih narodov očiščen in pomlajen. /.../ Leta 1938 je Kocbek v reviji Dejanje zapisal, da je edina rešitev za slovenskega človeka, da povzdigne svoj narod kot *enakopravni člen evropske federacije*« (Franc Pukšič v DZ RS, 23. maj 1997, poudarek je dodan).

V povezavi s tovrstnim diskurzom so pogoste omembe procesa osamosvajanja Slovenije (ki so bolj pogoste pri poslancih opozicije) in omembe nekaterih slovenskih politikov, ki naj bi bili zanjo zaslužni, na primer Jožeta Pučnika (Jožef Jerovšek v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 14. januar 2004):

V teh dneh smo gledali, obletnica njegove smrti, dokumentarec o Jožetu Pučniku in televizija nam je pokazala tisto izjavo, ki mislim, da je bila izredno ključna, o plebiscitu: 'Jugoslavija je mrtva, na vrsti je Slovenija'. Spominjam se nekaterih, ki so obsojali to izjavo doktor Jožeta Pučnika, tudi takšnih, ki so pomembno sodelovali v poznejšem in še današnjem političnem prostoru Slovenije. Takrat so ga napadali kot ekstremista, pa kot rušilca Jugoslavije in tako naprej. /.../ in mislim, da je to avtoriteta, ki je takrat pomagala oblikovati to današnjo pozicijo, da smo lahko sedaj pristopna država k Evropski uniji, da je bil takrat nedvomno avtoriteta doktor Jože Pučnik in njegov demokratični in politični format je treba še enkrat izpostaviti.

Poslanci tu zavzamejo bolj odporniško in narodnozavedno retoriko. Pri tem sta možna dva ekstrema. Na eni strani se hlapčevska identiteta kaže skozi mazohistično videnje odnosa med

Slovenijo in 'Evropo', po drugi strani pa se lahko takšen diskurz obrne v nacionalističnega, posebej v odnosu do Balkana.

4.2.3 Med Balkanom in Evropo

Če je eden od Drugih, prek katerih se konstruira slovenska identiteta, Evropa oziroma EU, se druga plat slovenske nacionalne identitete oblikuje v odnosu do Balkana. In čeprav ta plat ni neposredno vezana na evropsko identiteto, ki jo proučujem, bi bila analiza brez nje nepopolna, saj so »stereotipne zaznave dežel 'južno od Kolpe' obvezen del vsakodnevnih ritualnih praks slovenskih politikov in javnega diskurza« (Šabec 2004, 63). Posebej v tem prvem analiziranem obdobju do vstopa Slovenije v EU je nanašanje na 'Balkan' zelo prisotno, predvsem v smislu odmikanja od njega in kot nasprotje 'Evrope'. Pojavlja pa se tudi vzporednica med EU in Jugoslavijo v smislu, da bodo Slovenci tudi v EU 'ogroženi', tako kot so bili na 'Balkanu' oziroma že prej v zgodovini (Pavel Rupar v DZ RS, 23. maj 1997):

Mi vemo, da Slovenija sama ne more bistveno prosperirati, zato se obračamo in iščemo možnosti. Zopet smo se odločili, da jo poiščemo na Zahodu. S tem se absolutno strinjam in verjetno se strinjajo tudi moji kolegi. Obstaja ravno takšna bojazen, da se nam zgodovina ne ponovi. Namreč, brez zaščitne zakonodaje se nam lahko čez nekaj stoletij, če ne zelo hitro, v kar sem bolj prepričan, dogodi ravno to, kar se je dogodilo našim prednikom Karantancem, torej da nas bodo enostavno zbrisali. /.../ Ta strategija je mene osebno prepričala, da nas bolj vodi k Balkanu kot pa k Evropi. /.../ Mi bomo izgubili svojo identiteto, čast, tako kot se je naredilo s Karantanci, ki sem jih že omenil. /.../ ker smo bili ogroženi od tiste Jugoslavije in ogroženi ravno na tak način, kot nam sedaj sledi tudi v Evropi.

Takšna rodoljubna retorika z na trenutke nacionalističnim podtonom je na sploh značilna za to prvo obdobje po osamosvojitvi. Biti del Balkana ali imeti elemente 'balkanske' identitete je negativno. Znebiti se 'balkanske' identitete pomeni vstopiti med 'civilizirane' narode, postati 'normalen', diplomatski, uglajen, zato mora Slovenija svojo identiteto konstruirati tako, da negira vsakršen element svoje 'balkanskosti' (Vezovnik 2007, 478). Čutiti je zanikanje in prezir do svoje balkanske in socialistične preteklosti. Balkan je v primerjavi z Evropo opisan z negativnimi oznakami, Evropa pa je prikazana v veliko bolj pozitivni luči: »V Evropo moramo, predvsem, kot sem rekel, v tisto Evropo, ki je v naših glavah, *spoštovanje splošnih civilizacijskih norm*. Šele tedaj, ko bomo to v svojih glavah in v svojem življenju spoznali in zaživel, *se bomo odlepili od tistega, čemur pravimo Balkan*, pa ne da bi Balkan v slabem pomenu imel, ampak se bomo

odlepili od tistega, kakor pri nas to pojmujemo, *od balkanskega načina mišljenja in življenja*» (Miroslav Mozetič v DZ RS, 14. julij 1997, poudarek je dodan).

Poslanci v DZ RS omenjajo preteklo povezavo z Jugoslavijo predvsem takrat, kadar hočejo poudariti uspeh Slovenije v evropskih integracijah. Pri tem poudarjajo, da so se Slovenci v Jugoslaviji vedno razlikovali od drugih: »V Jugoslaviji smo bili prvi, vse smo vedeli, vse smo znali, ampak od Evrope smo bili silno daleč« (Ivo Hvalica v DZ RS, 18. februar 1998). Gre za razkol med 'civiliziranim Slovincem' in 'barbarskim, neciviliziranim Balkancem'. 'Balkan' in 'Evropa' sta tako postala dve reprezentaciji odnosov, dejanj in procesov, ki posedujeta nasprotni vedenjske norme: pozitivni so značilni za Evropo, negativni za Balkan. Dihotomizacija 'Balkana' in 'Evrope' je očitna.

Tranzicija k 'evropskosti' pa je še vedno do neke mere negotova, kar se kaže predvsem v vprašanju, ali je Slovenija res uspela opustiti svojo 'balkansko' identiteto, kajti ta se z 'evropsko' očitno popolnoma izključuje. Tako na primer poslanec Ivo Hvalica zelo pogosto uporablja besedno zvezo 'to ni evropska kategorija' ali 'to je protievropska kategorija' (na primer v DZ RS, 26. november 1998: »Potem je tu sporni znak, sporni znak teritorialne obrambe. Kaj naj reče na to Evropa? Tudi to ni evropska kategorija«.) za pojave, ki po njegovem mnenju niso sprejemljivi in s tem nakazuje na 'balkansko poreklo' teh pojavov ter dejstvo, da v slovenski družbi niso več zaželeni. Tako kot ugotavlja Mastnak (1996, 12): »Če se hoče kaj pohvaliti, če se hoče za kaj povedati, da je kakovostno, se reče, da je na 'evropski ravni'«.

Osnovna ideja, ki Slovenijo oddaljuje od Balkana in 'komunizma', je namreč zasledovanje modela evropske demokracije (Vezovnik 2007, 479). Demokratizacija je velikokrat izpostavljena kot temeljna pridobitev Slovenije v EU, koncept demokracije pa se v Sloveniji vzpostavlja kot negacija 'komunizma in balkanskosti' in se tesno veže na vse 'evropsko' in hkrati na vse, k čemur Slovenija mora stremeti: »Verjamem, da delim mnenje vseh prisotnih poslank in poslancev, da bo državni zbor tega sklica storil vse, kar je v njegovi moči, da obravnava čim več evropske zakonodaje in da s tem prispeva tudi k čim bolj popolni in pozitivni oceni usposobljenosti in pripravljenosti slovenske države in njene ekonomije za vstop v Evropsko unijo« (Jelko Kacin v odboru DZ RS za mednarodne odnose, 4. julij 2000). Ali: »Zakon je mnogo lažje sprejeti v parlamentu, kot pa ga potem izvajati v praksi. Skratka jaz opozarjam na ta *tipični pojav jugoslovanske družbe*, v kateri smo živeli 50 let. To je normativni idealizem, češ prej smo sprejeli zakonodajo, zdaj smo pa že v Evropi. To je velika iluzija, če to mislimo« (Miha Brejc v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 10. oktober 2002, poudarek je dodan).

Vzporedno z odmikanjem od Balkana se pojavlja 'približevanje' Evropi in EU. Pri tem je med njima pogosto nemogoče razlikovati, saj je EU dojeta kot Evropa. Tu se pojavljata dva ponovno zelo prepletena diskurza: prvi, da je Slovenija tako ali tako že v Evropi, ki ji je od nekdaj pripadala, in drugi, da se vanjo končno vrača. Prvi diskurz, da je torej Slovenija vedno bila del Evrope in da Slovencem članstvo v EU tako rekoč pripada, je gotovo najbolj pogost tako med pozicijskimi kot opozicijskimi poslanci, pa tudi poslanci SNS, katerih diskurz o identiteti se pogosto razlikuje od drugih: »V Evropi smo vedno bili in v Evropi bomo« (Zmago Jelinčič v DZ RS, 14. julij 1997). Ali: »Slovenija je od nekdaj v Evropi in izkrivljanje oziroma zanemarjanje tega dejstva nakazuje na našo majhnost« (Sašo Peče v DZ RS, 28. januar 2004). Ali: »Slovenija že 1250 let pripada evropskemu prostoru, tako geografsko, kar je vsem jasno, gospodarsko, kulturno in vrednostno« (Benjamin Henigman v DZ RS, 14. julij 1997). Ali: »Sem prepričan, da Slovenija ni nekje daleč, ampak je sredi Evrope« (Vincencij Demšar v DZ RS, 6. junij 1997). Ali: »In da je naša pot v Evropo, kamor pa prav gotovo sodimo« (Rudolf Petan v DZ RS, 14. julij 1997). Ali: »Že stoletja trajajoče kulturno zlitje slovenskega prostora z evropskim se kaže v vseh pogledih umetnosti in ne nazadnje tudi katoliška vera se je širila na slovenska tla iz Ogleja in Salzburga« (Vladimir Čeligoj v DZ RS, 23. maj 1997).⁷³ Ali: »Torej, končno se nam ta Evropa pojavlja, torej na takšen način kot geopolitični pojem, ne zgolj kot geografski pojem, ker ljudje si, ko se govori o tej Evropi, kar naprej predstavljajo zemljevid Evrope, kamor smo vedno spadali. /.../ Ampak, jasno, geopolitično smo bili pa daleč stran« (Ivo Hvalica v DZ RS, 18. februar 1998). Ali: »Slovenci po svojih koreninah pripadamo evropski kulturi in Evropska unija je naš naravni prostor« (Andrej Bajuk v DZ RS, 28. januar 2004). In: »In ko rečem v Evropi, mislim tudi v Sloveniji, tudi Slovenija je Evropa. /.../ Problem je pravzaprav v nas samih in gre za dozorevanje državljanov in državljanek, ki morajo vse bolj spoznavati, da je Evropa naš prostor in da smo mi del Evrope in da se evropskim trendom in evropskim odločitvam ne moremo izogniti. /.../ da bi lahko izkoristili zgodovinsko priložnost, ki je pred nami, da postanemo Evropejci in polnopravni člani Evropske unije med prvimi« (Jelko Kacin v DZ RS, 6. junij 1997).⁷⁴

⁷³ Krščanstvo oziroma obramba krščanstva ima na Balkanu dolgo tradicijo in je sredstvo, ki družbam na evropskem obrabju omogoča poudarjanje dejstva, da so *evropske*, in še več – da Evropo in njeno kulturo *varujejo pred Turki oziroma islamom* (Petrović 2009, 42). Tudi v Državnem zboru RS so pogosti argumenti, da si Slovenija – od nekdaj – deli krščansko tradicijo z Evropo.

⁷⁴ Tu Kacin sicer izrazi protislovje, ko pravi, da je Slovenija v Evropi, Slovenci pa niso Evropejci. To bodo očitno postali, ko bodo postali polnopravni člani EU.

Pri tem gre največkrat za enačenje Evrope in EU: »Smo pred sklepnim dejanjem slovenskega parlamenta, ki bo skupaj z drugimi odločitvami *umestilo Republiko Slovenijo sredi Združene Evrope*, to bo pika na 'i' izjemno zahtevnemu procesu, ki se je začel s slovensko osamosvojitvijo /.../« (Borut Pahor v DZ RS, 28. januar 2004, poudarek je dodan). Občasno pa poslanci opozorijo na navadno zabrisano razlikovanje med njima: »Jaz ne bom nikamor v nobeno Evropo hodil, jaz sem bil vedno sestavni del in moji predniki Evrope. Zato mislim, da bi morali jasno povedati, da gre za vstop v Evropsko unijo« (Vincencij Demšar v DZ RS, 23. maj 1997). Ali: »Vse bliže je trenutek, *ko bomo doma ne le v Evropi, kjer smo vedno bili*, ampak tudi v Evropski uniji, kjer bomo za enkrat edini od vseh držav naslednic Jugoslavije« (Jelko Kacin v DZ RS, 28. januar 2004, poudarek je dodan).

Ideji, da je Slovenija že del Evrope ali pa da se vanjo šele vrača,⁷⁵ se nenehno prepletata in preskakujeta ena v drugo: »Današnja obravnava je predzadnji dogodek na dolgi poti osamosvajanja in evropske umestitve naše države. Konec poti bo hkrati začetek naše evropske prakse« (Jelko Kacin v DZ RS, 28. januar 2004). Ali: »In v smislu civilizacijskega vračanja v Evropo pa smo Slovenci v Evropi imeli vedno občutek, da to smo, da so nas pač okoliščine po drugi svetovni vojni potiskale v stran, kamor si Slovenci nismo želeli in nismo hoteli« (Helena Hren-Vencelj v DZ RS, 14. julij 1997). Ali: »V novih okoliščinah bomo uspešni tem bolj, čim bolj bodo slovenske ideje take, da bomo prepričali z njimi naše kolege v Evropski zvezi, se pravi misliti moramo vseevropsko, da bomo s slovenskim srcem in slovensko mislijo lahko uveljavili naše nove koncepte. Naj živi Slovenija v Združeni Evropi!« (Alojz Peterle v DZ RS, 28. januar 2004). Ali (Miroslav Mozetič v DZ RS, 14. julij 1997):

/.../ predvsem pa, da popravimo tisto napako, ki se je zgodila, da smo bili, ne samo geografsko, morda bolj kot geografsko, civilizacijsko izločeni iz Evrope. Smo dolžni popraviti te napake, da smo dolžni popraviti to, da se vrnemo v Evropo, ne toliko geografsko, ker geografsko smo v Evropi, pač pa predvsem civilizacijsko. Mislim, da je zdaj že vsakomur jasno, da vračanje v Evropo ni geografsko toliko pomembno, ali pa, bolje rečeno, da je geografsko vračanje v Evropo pogojeno predvsem s tem, da se mi sami pri sebi civilizacijsko vrnemo v Evropo. Tako, da sprejmemo, ali pa še boljše rečeno, obnovimo, oživimo v sebi tisto identiteto Slovenije, ki temelji na splošnih civilizacijskih normah.

⁷⁵ Zgodba o vrnitvi v Evropo ves čas ustvarja ne samo ideje o Evropi, ampak tudi fikcijo, da je Evropa vedno bila to, kar je sedaj, kar državam kandidatkam omogoča, da trdijo, da so vedno bile evropske (Ciută 2007, 201). Diskurz o tem, da pomeni vstop nekdanjih komunističnih držav v EU 'ponovno združitev Evrope', pušča odprto vprašanje, kdaj je bila Evropa (politično in kulturno) sploh združena. V času Karla Velikega in njegovega karolinškega imperija, kar je najpogostejši odgovor, ta imperij ni vključeval Vzhodne Evrope, Balkana, Skandinavije in Iberskega polotoka (Šabec 2006).

Gre za eno najbolj razširjenih idej, da je slovenska identiteta v svojem bistvu pravzaprav evropska in bi morala taka tudi ostati. Njena pretekla jugoslovanska dimenzija je bila le motnja njene 'evropskosti' in integracijski proces bo slovensko identiteto pripeljal spet tja, kamor spada. Poslanci želijo utrditi slovensko 'evropskost' z obujanjem zgodovinskih in kulturnih meril, ki dokazujejo, da je bilo slovensko članstvo v jugoslovanski federaciji zgolj zgodovinska anomalija (Lindstrom 2003, 317), torej nesrečno zgodovinsko naključje, ki je Slovenijo umetno odrezalo od Evrope (Brusis 2001, 197).

Trditev, da je Slovenija v svojem bistvu evropska država, je uporabljena kot legitimacija za zavračanje socialistične in na Balkan vezane preteklosti ter sredstvo za njeno legitimirano drugačenje (Vezovnik 2007, 480). Takšen diskurz poudarjanja in ponavljanja 'pripadnosti Evropi' uporabljajo tako vladni kot opozicijski poslanci. Vsekakor je za vlado in pozicijske poslance značilno, da poskušajo priključitev EU prikazati kot svoj dosežek. A tudi opozicija rada poudarja, da je sama veliko prispevala k 'skupnemu evropskemu projektu': »/.../ notorično dejstvo, da je vstop v Evropsko unijo bil in je skupen projekt vlade in opozicije, da je tudi konvencija in njen rezultat, kar zadeva slovenski del, spet skupen projekt vseh tistih, ki smo pri tem sodelovali, to pa pomeni spet seveda vladajoče koalicije in pa opozicije« (Miha Brejc v DZ RS, 9. december 2003).

Opazna je tudi želja poslancev po konstrukciji EU kot nove domovine: »Odgovor je bil nedvoumen, zato se mi zdi v luči tega demokratičnega odgovora in potrditve našega skupnega dosedanjega dela primerno poudariti še nekaj dejstev za nas, za našo javnost, pa tudi za tisti del Evrope, ki je danes še tujina in bo že čez štiri mesece domovina« (Jelko Kacin v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 14. januar 2004, poudarek je dodan).

V diskurz odmikanja od Balkana in hkratnega približevanja Evropi spadajo tudi reprezentacije Slovenije kot neke vrste mostu med obema (Jelko Kacin v Odboru DZ RS za mednarodne odnose, 7. julij 2000, poudarek je dodan):

Slovenija je del politične rešitve tega dela sveta /Jugovzhodne Evrope/ in njen vstop v Evropsko unijo lahko samo pospeši in olajša iskanje rešitev in razreševanje zapletenih razmer v tem delu Evrope. Kot del nekdanje Jugoslavije je Slovenija zainteresirana, da se nagradi vsak napredek v državah nekdanje Jugoslavije, in zato nas veseli, da je Hrvaška krenila po poti, ki jo približuje Evropski uniji. In veselilo bi nas, če bi čim prej našli možnost in priložnost, da se tudi druge države te regije prepozna in se jim omogoči tesnejše sodelovanje z Evropsko unijo. Naj ne zvezi prepotentno, ampak *mi smo, preden smo bili samostojni, sanjali o tem, da Jugoslavijo spravimo v Evropsko unijo, zato smo tudi sedaj zainteresirani, da tja spravimo vse države nekdanje Jugoslavije.* Ene prej, najprej sebe, in potem z našim zgledom tudi vse druge. /.../ In kar se tega tiče, smo pripravljeni igrati tudi, kolikor je le mogoče, aktivno vlogo, upoštevaje naše razsežnosti, političen in gospodarski domet. Ampak

vsekakor Slovenija je pripravljena biti dober političen in gospodarski partner Evropski uniji in tudi predsedujoči državi Evropske unije v naslednjega pol leta.

N. Lindstrom (2003, 321–2) ugotavlja, da je tovrsten diskurz tipičen za slovenske politike, posebej po podpisu Daytonskega sporazuma leta 1995. Pred tem (v prvem obdobju po osamosvojitvi leta 1991) je želela slovenska politika pretrgati svoje vezi z Balkanom, po tem pa so se Slovenci začeli predstavljati kot 'most med Evropo in Balkanom' na osnovi svojega dobrega poznavanja obeh. V pričujoči analizi – po letu 1996 – je takšno iskanje aktivne vloge Slovenije na Balkanu pogosto, hkrati z njim oziroma prav na ta način pa se nadaljuje tudi odmikanje od njega.

Tako pri diskurzu, ki govori o tem, da je Slovenija že ves čas v Evropi oziroma se vanjo vrača, kot pri odmikanju od Balkana gre za strategije, ki jih De Cillia in drugi (2009) poimenujejo transformacijske. Gre za poskus spreminjanja relativno znanega vidika nacionalne identitete v nekaj drugega, v našem primeru torej za odmikanje od balkanskega vidika slovenske identitete in vzpostavljanje evropskega.⁷⁶ Balkan se torej lahko *pozdravi, normalizira, izogne rastočemu nacionalizmu*, samo če postane del EU, samo če postane *Evropa* (Petrović 2009, 48). Pri ustvarjanju ostrega nasprotja med dvema celotama je zamolčana resničnost današnje EU, v kateri se številne države članice spopadajo z rastočim nacionalizmom, krepijo skrajno desnih političnih sil, rasizmom, ksenofobijo in podobnimi 'grozotami', ki se pripisujejo izključno tistim družbam, ki morajo *evropskost* še pridobiti, preden se bodo pridružile *veliki evropski družini (ibid.)*.

O tej družini oziroma o evropski identiteti v slovenskem parlamentarnem diskurzu neposredno ni govora, tudi definicij, kaj Evropa oziroma EU je, je zelo malo: »Povsem jasno je, da se koncepti bodoče Evrope, ki so zelo različni: *Evropa narodov, Evropa držav, Evropa domovin, Evropa regij* in tako naprej, da se vsi srečujejo na skupnem imenovalcu, ki se mu reče državljan Evrope v tej ali v oni njeni državi« (Alojz Peterle v DZ RS, 26. marec 2002, poudarek je dodan). Je pa zato toliko močnejši metaforični diskurz, ko se poslanci nanašajo na Evropo ali EU.

Pri tem je eno najbolj izrazitih jezikovnih sredstev posebitev, ki je še posebej prisotna, ko poslanci v DZ govorijo o evropski identiteti: »To Evropa želi, to Evropa potrebuje, to Evropa zahteva od nas« (Pavel Rupar v DZ RS, 23. maj 1997). Ali »/.../ se pravi, ni res, da nas Evropa ropa« (Zoran Thaler v DZ RS, 23. maj 1997). Ali: »Kaj naj reče na to Evropa?« (Ivo Hvalica v

⁷⁶ De Cillia in drugi (2009) omenjajo še destruktivne strategije, ko gre celo za poskus uničenja obstoječih nacionalnih identitet ali njihovih delov.

DZ RS 26. november 1998). Gre za to, da je abstraktnim identitetam s posebitvijo dodeljena človeška oblika. Te metafore so zelo sugestibilne in v navezavi na miselne konstrukcije nacije nakazujejo znotraj-nacionalno enakost in podobnost, saj je moč te metafore ravno v tem, da spodbuja identifikacijo naslovnikov s posebljenim kolektivnim subjektom (Wodak v Vezovnik 2007, 474).

Zelo pogosta je tudi zamenjava dela s celoto, konkretno uporaba 'Bruslja' namesto EU in njegova posebitev (Jože Zagožen v DZ RS, 26. november 1998):

Bruselj je pogledal, kaj je vlada napovedala, in ugotovil, česa ni naredila. Skuša se razlagati, da Bruselj pritiska na Slovenijo, da je tukaj nek pritisk in da je treba zaradi Bruslja delati. /.../, ne zaradi Bruslja, ampak zaradi nas samih. /.../ da Bruselj nič ne pritiska, ampak pritiska nas samo tisto, kar smo si sami naložili, pa doslej še ni bilo opravljeno /.../. Bruselj je seveda jasno povedal, da na tak način se določene sfere ne bo dalo več podpirati, ker pač to ne gre, ni v skladu s pravili igre, kot jih Bruselj pozna.

Ali: »/P/red Brusljem opravičila ne pomenijo nič. Za Bruselj je pomembno le to, ali smo naredili potrebno ali pa nismo« (Vladimir Čeligoj v DZ RS, 26. november 1998). Ali »V Bruslju so videli, zakaj je to potrebno« (Janez Janša v *ibid.*). Tudi to ustvarja neke vrste kolektiviteto oziroma 'kolektivno eno' oziroma 'priključuje, asimilira in vključuje' (De Cillia in drugi 2009).

4.2.4 Metafore v Državnem zboru Republike Slovenije

Osrednje mesto analize namenjam metaforam, saj je politični diskurz nujno globoko metaforičen (Ringmar 2007, 119). Ideje, ki jih imamo za zdravo pamet v mednarodni politiki, so pravzaprav usedene metafore (Drulák 2006, 502).⁷⁷ Vsi namreč uporabljamo podobne metafore, ko govorimo o določeni temi, saj nam jezik nudi interpretacije, ki so del našega kolektivnega znanja, tako ima vsak diskurz določeno zalogo metafor (Hülsee 2006, 403). Ko se metafore uporabljajo v političnem diskurzu, lahko ustvarjajo nove pomene in izpostavljajo dvom o dotodanjih načinih razumevanja (Petrović 2009, 33). Metafore na ta način oblikujejo resničnost in posledično pogojujejo možnosti za politično akcijo (Hülsee 2006, 404). Analiza metafor je pomembno obogatila naše razumevanje mednarodnih odnosov in evropske integracije, saj nudi

⁷⁷ Za veliko izjav se izkaže, da so v resnici skrite metafore, kar Drulák (2006, 507) razlaga s t. i. 'ciklom metafore', v katerem je metafora najprej nova in nenavadna izjava, nato z intenzivno uporabo počasi izgubi svojo metaforičnost in na koncu postane del vsakodnevnega govora.

študija metafor in političnega diskurza plodna tla za srečanje konceptov analize diskurza s koncepti teorije mednarodnih odnosov in teorij evropske integracije (Drulák 2006).⁷⁸

Metafore opisujejo družbo na pomenljiv in bolj ali manj celosten način (Ringmar 2007, 128). Posamezniku dajo moč, ker mu pomagajo organizirati družbeno življenje na določen način (*ibid.*, 119). Povedo mu, kaj stvari so in kaj jih drži skupaj, definirajo odnos med podrejenim in nadrejenim ter družbenimi razredi, identificirajo družbene probleme in njihove rešitve ter mu povedo, kaj je izvedljivo, kaj pohvalno in kaj resnično (*ibid.*). Z njihovo pomočjo naredimo svet smiseln (*ibid.*, 128). Ker nam je toliko konceptov abstraktnih ali nejasnih (čustva, ideje, čas itd.), jih poskušamo 'uloviti' z drugimi koncepti, ki jih razumemo (prostorska orientacija, predmeti itd.) (Lakoff in Johnson 1980/2003, 115; Chilton 2004, 51; Hülsee 2006, 397).

Musolff (2006, 28) govori o scenarijih, ki – če jih analiziramo – nudijo platformo za povezavo konceptualne strani metafore z njenimi vzorci uporabe v družbeno postavljenem diskurzu. Skozi proces 'objektivizacije' (Berger in Luckmann 1966) dobijo metafore trdno povezavo s predmeti, ki jih ponazarjajo (Hülsee 2006, 403). Pomen torej ni nikoli objektivni, temveč vedno utemeljen v sprejetju in uporabi konceptualnega sistema, v katerem prevladujejo metafore (Lakoff in Johnson 1980/2003), ki so hkrati način predstavljanja in konstrukcije družbene resničnosti (Hülsee 2006, 397).

Nove metafore imajo moč, da ustvarjajo novo resničnost (Lakoff in Johnson 1980/2003, 145). Ko začnemo razumevati našo resničnost na način metafore, začnemo delovati v skladu s tem (*ibid.*). Sprememba v našem konceptualnem sistemu spremeni našo resničnost in vpliva na naše dožemanje sveta in delovanje glede na to dožemanje (*ibid.*, 146). Strinjanje, ki ga damo vzpostavljenemu družbenemu in političnemu redu – in elitam, ki mu vladajo –, je pretežno stranski proizvod splošnega iskanja pomena (Ringmar 2007, 128).⁷⁹ Glede na to, da različne

⁷⁸ Na mikro nivoju uporabljajo udeleženci diskurza metaforične izraze, ne da bi se tega nujno zavedali. Na makro nivoju pa lahko raziskovalec identificira konceptualne metafore kot teoretične konstrukte, ki jih morda ne najdemo v aktualnem diskurzu, lahko pa razložijo številne metaforične izraze (Drulák 2006, 504). Drulák (2006) ločuje konceptualne metafore in metaforične izraze. Prve niso samo stvar jezika, pač pa tudi misli in razuma, saj prek njih prenašamo znanje z enega področja naših izkušenj na drugo področje. Metaforični izrazi pa so specifične izjave, ki gradijo na splošnih konceptualnih metaforah. Poleg tega Drulák (*ibid.*, 508) ločuje še med usedenimi, konvencionalnimi in nekonvencionalnimi metaforami, glede na to, kako globoko so zasidrane v diskurz govorne skupnosti. Zasidrane in konvencionalne metafore so del t. i. zdravega razuma govorne skupnosti in glede na to tudi vodijo dejanja njenih članov (*ibid.*). Nekonvencionalne metafore pa sprožajo radikalne spremembe in prinašajo tudi nepričakovane spremembe mišljenja (*ibid.*, 509).

⁷⁹ Toda do konsenza ne pride v vseh primerih (Ringmar 2007, 128). Vedno se bodo našli posamezniki, ki bodo zaradi takšnih ali drugačnih razlogov nasprotovali vzpostavljenemu redu, ki bodo poskušali najti način, da bodo zamenjali obstoječo metaforo ali vsaj izpodbili njeno kredibilnost (*ibid.*). Če ne drugega lahko vsaj poskušajo osmešiti uradni jezik in ga s tem denaturalizirati (*ibid.*, 129). Prva možnost je, da politični disident sprejetih metafor

metafore interpretirajo svet na različne načine, pa je zelo pomembno, katero metaforo je družba sprejela (*ibid.*, 135).⁸⁰ Besede same sicer ne morejo ustvariti verovanja, a moč besed in sloganov lahko ustvari verovanje v legitimnost besed in tistega, ki jih izgovarja (Bourdieu 1997, 170).⁸¹

4.2.4.1 Potovanje v Evropsko unijo

Najbolj pogosta metafora, ki jo za primerjavo slovenskega vključevanja v EU uporabljajo poslanci v DZ RS, je 'pot' oziroma nekakšno 'potovanje' v Evropo ali EU. Gotovo so najpogostejše zveze 'na poti v EU' oziroma 'na poti v Evropo': »osrednji dokument na poti našega vključevanja v Evropsko unijo« (Igor Bavčar v DZ RS, 23. april 1999), »naš tempo na poti v Evropsko zvezo« (Alojz Peterle v *ibid.*) ali »našo hitrejšo pot v Evropo« (Jože Zagožen v *ibid.*). Metafora poti oziroma potovanja je ena temeljnih konceptualnih metafor, definiranih v teoretskem okviru kognitivnega jezikoslovja v shemi začetek-pot-cilj (Petrović 2009, 40). Temelji na izkušnji, ki jo pridobimo zelo zgodaj, da »moramo dobesedno nekam iti /se premakniti s točke a na točko b/, da bi metaforično dosegli neki cilj« (Zinken v *ibid.*).

Na tej poti se morajo države, ki si prizadevajo, da bi postale članice EU, spremeniti, izobraziti, dozoreti, da se bodo, ko pridejo na cilj, iz neevropskih spremenile v evropske (Petrović 2009, 40). Vsako prilagajanje vzorcu *evropskosti*, ki se po navadi udejanja z izpolnjevanjem pogojev, ki jih določa EU, pripelje državo kandidatko en korak naprej oziroma nazaj na njeni poti v EU: »/.../ je resnično samo še nekaj projektov pred nami in skok v Evropo je pač tukaj« (Bogomir Špiletič v DZ RS, 23. maj 1997) oziroma »vsak korak, ki pa ga sedaj napravi /vlada/, pa nas v bistvu samo še oddaljuje od Evrope« (Franc Pukšič v *ibid.*).

Na splošno metafore gibanja nakazujejo, da je edina lastnost EU njena stalna sprememba (Drulák 2006, 513), in ne predpostavljajo stalnih akterjev. Pri tem so uporabljena tudi različna

ne nadomesti z drugimi, pač pa jih samo preobrne in na novo kodira, druga možnost pa je, da poskuša prelomiti s starimi praksami in predstaviti popolnoma novo metaforo, skozi katero sta lahko družba in država konceptualizirani (*ibid.*, 129–32). Takšno uspešno metaforično nadomestilo je seveda precej težko doseči, saj ni treba spremeniti samo mnenja ljudi, pač pa tudi osnovne kategorije, po katerih so njihova mnenja shranjena (*ibid.*). Poleg tega večina ljudi ne želi na tak način spreminjati svojih nazorov, četudi bi jim drugačna opredelitev družbe koristila (*ibid.*).

⁸⁰ Pri tem je treba poudariti, da se človeški vidik resničnosti spreminja od kulture do kulture, saj imajo različne kulture različne konceptualne sisteme (Lakoff in Johnson 1980/2003, 146). Seveda se pomen metafor lahko spreminja tudi znotraj kulture – ista metafora, ki bo lahko dala nov pomen našim izkušnjam, ga ne bo dala drugim (*ibid.*, 142–3).

⁸¹ Metafora deluje, ko zadovolji nek namen, in sicer razumevanje enega vidika koncepta (Lakoff in Johnson 1980/2003, 97). Te metafore Lakoff in Johnson (*ibid.*, 139) poimenujeta konvencionalne, saj strukturirajo konceptualni sistem naše kulture, kar se odraža v našem vsakdanjem jeziku. Druga vrsta metafor pa so ustvarjalne in domišljajske metafore, ki so sposobne novega razumevanja naših izkušenj in lahko dajo nov pomen naši preteklosti, našim dnevnim aktivnostim, tistemu, kar vemo, in tistemu, v kar verjamemo (*ibid.*). To pa počnejo na enak način kot konvencionalne metafore – priskrbijo koherentne strukture, poudarijo nekatere stvari in skrijejo druge (*ibid.*).

prevozna sredstva, s katerimi države – z različno hitrostjo – skupaj potujejo proti zastavljenim ciljem. Najpogosteje so omenjeni vlak in ladja, pa tudi lojtrni voz, evropski voz in letalo: »Evropska unija je vlak, ki ne stoji, ne čaka, ampak se premika« (Franc (Feri) Horvat v Odboru DZ RS za mednarodne odnose, 5. maj 1997). Ali: »Slučaj je hotel in zgodovina slovenskega naroda nam je nekako prinesla dolžnost v zadnje desetletje tega tisočletja, da smo se osamosvojili zato, da bi šli v Evropo. In da gremo v Evropo, *je treba pripraviti pot, se uvesti na vlak ali pa, ker smo precej pozni na lojtrni voz*, kjer bomo še čutili trda tla pod nogami, ko se peljemo proti Evropski zvezi« (Izidor Rejc v DZ RS, 19. februar 1998, poudarek je dodan). Ali: »A vendar, moj poziv bi bil s tega mesta, da naj bodo tudi države članice realistične, da je pomembno, da se v celotni fazi celotna Evropska skupnost vseh držav zaveda, da smo ene države kandidatke, druge članice, da smo pa kljub vsemu na *skupni evropski ladji*. Da bo zaplula v miren *pristan*, je skupna odgovornost« (Jožef Jerovšek v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 2. julij 2002, poudarek je dodan).

EU kot pristan pomeni nekaj podobnega kot dom, torej varnost in zatočišče – pred nevihto, plimo, nevarnostjo (glej 4.2.4.2), ladja pa bolj poudarja enotnost skupnosti in odvisnost članov drug od drugega. Ladja ima kapitana – predsednika države ali vlade, vlado, vodstvo – in potnike ter posadko različnih rangov. Vsi so odvisni od medsebojnega sodelovanja – 'so v istem čolnu' – posebej, ko je slabo vreme in je ocean nevihten. Le tako, da sledijo svoji smeri, lahko dosežejo kopno. Pri metaforah, povezanih z ladjo, je pogosto spraševanje po smeri plovbe (s strani opozicije), reference na vreme ali pa kritika neomejene moči kapitana (Ringmar 2007, 129), kar bi lahko prenesla na primer zelo metaforičnega diskurza z uporabo prevoznega sredstva med več opozicijskimi poslanci o tem, kaj Slovenija pri vključevanju v EU potrebuje oziroma česa ne (Ivo Hvalica v DZ RS, 18. februar 1998): »Torej tu ni nacionalnega dogovora, kakšna naj bo zaščita nacionalnih interesov. In če se povrnem na letalo in na potnike, ki bi morali biti privezani, potem ko se že letalo pomika, pri nas se pa kar vsi sprehajajo sem in tja. Potem pa samo še kakšen trči v stevardeso, ki že nese prvo kavo ipd. To je treba urediti. Natančno je treba povedati, do kam bomo šli s to zaščito«. Metaforo je razvijal Miroslav Mozetič (v *ibid.*): »Jasno je, da je v letalu pomemben pilot, ampak če to primeru spet jaz nadaljujem. Bojim se, da včasih v našem letalu zgleda, kot da ni pilota, ko pa so piloti, večkrat zgleda, da so izredno slabi piloti. Da ne govorim o tem, da ni koordinacije s kontrolo letenja. Če za kontrolo letenja štejem parlament, ki je tisti, ki bi moral kontrolirati vlado, in da tukaj tečejo stvari ena mimo druge«. Nadaljeval Ivo Hvalica (v *ibid.*):

Letalo, potnik, v nobenem primeru pa, gospod minister, nisem mislil, da bi bili med potniki eventualno v tem letalu tudi mi iz opozicije. Ne, ne! Mi smo kopiloti v tem letalu. Za ljudi, ki naj bi bili privezani ali ne, to so Slovenke in Slovenci. /.../ Če boste sprejeli tudi opozicijo za kopilota v tem letalu, potem verjamem, da bomo lahko skupaj dobili dovoljenje za vzlet, vzleteli in tudi pristali. /.../ Seveda, ko gledam to s svojega zornega kota, torej opozicija ne kot potnik, privezan ali ne privezan v tem letalu, pač pa kot, recimo temu, kopilot. V kabino, ki vodi to letalo, spada tudi opozicija, to sem hotel povedati.

In končal Alojz Peterle (v *ibid*): »Kot pilot bi vam povedal, da bi bilo dobro, da vzamemo s seboj tudi bencin, ga ni še nihče omenil«. Gre za tipičen primer, ko opozicija očita vladi, da ta nima vodstva oziroma je to 'izredno slabo'. Očita ji, da začenja z določenim delom, preden so vsi pripravljeni (vzleta, preden so potniki privezani). Gre predvsem za 'obračun' med vladnimi in opozicijskimi poslanci tudi v smislu odnosa, ki bi moral vladati med njimi. Manj jasno je, kdo ali kaj naj bi bila stewardesa ali bencin in kakšna je vloga EU.

4.2.4.2 Evropska unija kot prostor

V nasprotju z metaforami gibanja so tiste, ki prikazujejo EU kot prostor oziroma hišo: »Ali mislijo, da je EU samo neka *hiša*, ki je polna blagostanja, ali vedo, da se v EU tudi veliko dela /.../« (Miha Brejc v DZ RS, 30. januar 2003, poudarek je dodan). Ali: »Evropski okvir nudi dobro pozicijo, da se uveljavi jezik, da se naš jezik sliši povsem enakovredno v Bruslju, da soodločamo o tej evropski *zgradbi*« (Janez Drobnič v DZ RS, 30. januar 2003, poudarek je dodan). Tovrstne metafore, ki se poslužujejo stavb in notranjih homogenih prostorov (tudi metafore človeškega telesa), v nasprotju z metaforami gibanja prikazujejo EU kot nespremenljivo tvorbo, ki je zelo podobna nacionalni državi (Drulák 2006, 512), v primerjavi z metaforami gibanja pa nakazujejo večjo varnost in varstvo (Petrović 2009, 40). Tovrstne metafore o EU kot zgradbi so sicer v slovenskem parlamentarnem diskurzu sorazmerno redke. Predstavo o EU kot zgradbi utrjujeta dve veliko bolj pogosti metafori, ki se nanašata na dele zgradbe, in to tiste dele, ki njeno notranjost ločijo od zunanosti in kjer je mogoče od zunaj priti noter: *vrata in prag* (poleg nenehne uporabe besedne zveze 'vstop v EU): »/.../ da smo mi tisti, ki vstopamo v Evropsko unijo. Mi smo tisti, ki *trkamo na vrata* Evropske unije, Evropska unija pa bo *vrata* v svoj okvir odprla takrat, ko bo za to pripravljena« (Jelko Kacin v DZ RS, 26. november 1998, poudarek je dodan). Z metaforama *biti pred vrati Evrope/EU* in *biti na pragu Evrope/EU* se

določa položaj teh, ki so zunaj zgradbe in si prizadevajo, da bi vstopili vanjo – torej držav, ki so v procesu približevanja in pridruževanja EU (Petrović 2009, 35–6).⁸²

4.2.4.3 *Evropska unija kot odnos*

Druga vrsta metafor, ki je zelo prisotna v slovenskem parlamentarnem diskurzu, je primerjava z medčloveškimi odnosi oziroma razmerji. Pojavljajo se družina, partnerstvo, zakon. Če nekdo narod vidi kot družino, potem o njem razmišlja na osnovi tega, kar ve o družini. Članstvo v družini je privilegij, a prinaša s sabo pravice in dolžnosti. Poleg tega je za družino značilna solidarnost, tako med starši in otroci kot med otroci: »/Slovenija/ postane polnopravna članica družine evropskih narodov in držav« (Borut Pahor v DZ RS, 14. julij 1997). Ali: »da bo Slovenija, ki jo imamo za svojo in edino domovino, samostojna, dostojna, spoštovana in ekonomsko trdna država tudi v družini evropskih držav« (Maria Pozsonec v DZ RS, 14. julij 1997). Ali: »/t/orej, mi bomo zagotovo naredili vse, kar je v naši moči, da referendumi uspejo, ker nam je veliko do tega, da Slovenija uspe v evropski družini, kamor tudi spada« (Miha Brejc v DZ RS, 30. 1. 2003).

Pri družini gre za metaforo, ki združuje biološka in hierarhična načela (Ringmar 2007, 123–4). Vladarji so se pogosto poimenovali 'očete' držav, ki so jim vladali, podložnike pa 'otroke' različnih starosti, spolov in zrelosti (*ibid.*). Ta predstava reproducira in legitimira paternalistični odnos EU: otroci niso popolnoma odgovorni za svoja dejanja, zato so iracionalni in posledično nujno potrebujejo pomoč, kontrolo, vzgojo in izobraževanje (Petrović 2009, 39–40). Oče v državi, tako kot v tradicionalni družini, je tisti, ki odloča, in ostali člani naj ne bi dvomili v njegove odločitve. Paternalistična država misli, načrtuje in deluje v imenu svojih ljudi (Ringmar 2007, 124). Disciplinira in uravnava ljudi, da bi jih zaščitila pred nepričakovanim in katastrofalnim, pa tudi pred njimi samimi (*ibid.*). Pri tem je skrb neločljiva od nadzora. Razumljena kot dom, postane država institucija, ki temelji na genealoških kriterijih (*ibid.*). Ta metafora se dobro prilega stari tradiciji patriarhalne konceptualizacije političnih entitet in odnosov moči (Musolff 2006, 35). Države, ki se vključujejo v *evropsko družino*, so po mnenju T.

⁸² T. Petrović (2009, 36) ugotavlja, da ima koncept *skupne evropske hiše*, s katerim se balkanske družbe izključujejo tako, da se metaforično postavljajo *pred vrata* ali *na dvorišče Evrope*, v zahodnih diskurzih o Balkanu precej dolgo zgodovino. Diahroni vpogled v konceptualizacijo Evrope kot hiše v nasprotju do balkanskih držav namreč pokaže, da ta metafora ni novost v političnem diskurzu in da se že dolgo in kontinuirano uporablja bolj kot 'orodje' za izključevanje tega dela Evrope kakor kot sredstvo za to, da se ta del na simbolni ravni vključi v skupni evropski prostor (*ibid.*).

Petrović (2009, 38) v izrazito paternalističnem odnosu, ker se morajo za članstvo v *evropski družini* šele »kvalificirati« oziroma *dokazati svojo zrelost*.⁸³ Musek (v Vezovnik 2007, 473) je dejal, da se Slovenci počutijo kot otroci, ki jih je izoblikoval tujec. To je nasploh značilnost tako kolonialističnega diskurza kot raznih metaforičnih oblik avtoritarnega paternalizma, ki je značilen tudi za medsebojne odnose med družbami na Balkanu in na obrobju EU: med tem ko je bila Slovenija do leta 2004 tudi sama *otrok*, je s članstvom prevzela vlogo starša, ki *pomaga otrokom na Zahodnem Balkanu* (Petrović 2009, 39–40).

Po drugi strani je lahko danes družina precej egalitarna. Njeni člani so posamezniki s svojimi lastnimi potrebami in željami. Skupaj razpravljajo o stvareh in se odločajo s konsenzom. Moderna družba, ki bo osnovana na družini, bo omogočala tudi veliko razprave (Ringmar 2007, 131). Metafora družine ima tudi to prednost, da lahko kadarkoli vključi novega družinskega člana, sicer pa se odnos v družini lahko odvija na ravni starši – otroci ali odnos med starši (Musolff 2006, 30), vendar te ponazoritve v analiziranem diskurzu ni.

Enakost med člani (a tudi manjšo povezanost in soodvisnost ter solidarnost) gotovo bolj poudarjajo poslanci, ki Slovenijo vidijo v partnerskem odnosu z EU: »Imamo tukaj jasen signal za našega partnerja, ki se piše Evropska zveza« (Alojz Peterle v DZ RS, 23. maj 1997). Ali »/.../ je tudi odvisno, koliko nas Evropska unija vidi za zrelo partnerko, ki se jo splača sprejeti v svoje vrste« (Zoran Thaler v *ibid.*). Ali: »Čas, ko bosta oba partnerja ugotovila, da je ugoden za vstop« (Borut Pahor v DZ RS, 26. november 1998). Metafora partnerja, ki jo uporabljata tako pozicija kot opozicija, poudarja enakost med člani, ki iščejo vzajemne koristi in na nek način trgujejo. Poudarjeno je sodelovanje med suverenimi državami in implicitno odklanjanje vsakega okvira, ki bi vsrkal države vase (Drulák 2006, 516), zato je 'primerna' za vse poslance. Partnerstvo je tako veliko pogosteje uporabljeno kot integracija.

Drugače pa metafora zakona (in zakonskih partnerjev) nakazuje, da je Slovenija nevesta, ki mora 'nekaj prinesiti' v zakon, da jo bo mož (EU) vzela, in s tem nakaže svoj podrejeni položaj: »Ob tako pomembni odločitvi, kot je vključevanje v Evropsko unijo, je – po mojem mnenju –

⁸³ Podoben pomen ima metafora šole. Diskurz o državah, ki so v procesu pridruževanja EU, si namreč pogosto 'sposoja' tudi s področja šolstva in izobraževanja. Države, ki se vključujejo v EU, so predstavljene kot učenci, ki morajo narediti svoje naloge, izpite itd.: »No, dejansko gre za opravljen sprejemni izpit v Evropsko unijo ali če drugače rečem, začenja se novo šolsko leto. V tem šolskem letu, v času študija, ki je pred nami, bo veliko problemov. Recimo prvi problem, ki se nam lahko zgodi, je ta, da bo premalo sedežev v predavalnici, kjer bomo poslušali predavanja« (Dimitrij Rupel v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 10. oktober 2002, poudarek je dodan). Slovenija je tu predstavljena kot učenka, Evropa kot učiteljica. Uporaba te metafore Evropo konstruira kot Drugo. To pomeni, da je Evropa na položaju avtoritete, do katere ima Slovenija dvojni odnos. Po eni strani je Evropa grožnja, po drugi pa nekaj pozitivnega in bolj razvitega, po čemer se je treba zgledovati. Poleg tega je očitno ta šola zelo zaželena, saj je očitno več učencev, kot je prostora, torej se je treba potruditi, da se lahko vanjo 'vpišemo'.

nujno najprej izmeriti, s kakšno doto Slovenija vstopa v nov zakon« (Samo Bevk v DZ RS, 19. februar 1998).

4.2.4.4 Evropska unija tudi kot klub, igralec in košara

Zelo priljubljena je metafora kluba: »Ne podpiram take evropske politike, ki si je v vseh zadnjih letih zadala za edini cilj, da čim prej, za vsako ceno vstopimo v klub evropskih držav /.../, v klub bogatejših, vplivnejših držav, v klub držav, ki obetajo, kot rečeno, tudi nam boljše in uspešnejšo prihodnost« (Borut Pahor v DZ RS, 18. februar 1998). Nekateri poslanci poudarjajo elitnost kluba: »Vendar pa se moramo nečesa le zavedati, da s tem dejanjem smo pravzaprav na začetku ene nove poti. Poti, po kateri pa stopamo kot slabše razviti ali pa slabši partner. Mi vstopamo v klub najboljših, odličnih. /.../ Jaz verjamem, da je v slovenskem prostoru dovolj energije, dovolj pameti, zavzetosti, da bo Slovenija zelo hitro napredovala v tem klubu najboljših« (Miha Brejc v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 10. oktober 2002). Drugi svarijo: »S 1. majem letos bomo člani kluba, ki ima svoja pravila in jih bomo morali spoštovati« (Bogdan Barovič v DZ RS, 28. januar 2004).

Priključitev v EU je pogosto opisana kot igra, Slovenija – in s tem posredno tudi EU – pa kot igralec: »Naša država pa je izgubila zato, ker se je najprej doma pri sebi notranjepolitično zlomila, zunanjepolitično pa *odigrala nekaj napačnih potez*« (Borut Pahor v DZ RS, 14. julij 1997, poudarek je dodan). Ta metafora se je zlasti uveljavila v renesansi (Ringmar 2007, 120–1). Država je 'igralec' na 'odru sveta', država 'igra vlogo' in 'so-igra' z drugimi državami. Posledica tega je, da je država poenotena enota, ki se ji lahko pripišejo določena dejanja in jo lahko primerjamo s človeškim bitjem (*ibid*). Tako kot ljudje tudi države oblikujejo določeno 'naklonjenost', ki vpliva na njihovo obnašanje. Država kot 'igralec' ima nacionalni interes, za katerega skrbi zunanja politika (*ibid*).

Metafora o košari, ki jo je uporabil eden od opozicijskih poslancev, govori o tem, da Slovenci ne morejo obstajati zunaj EU (Borut Pahor v DZ RS, 18. februar 1998):

Zdi se mi, kot da pravzaprav Slovenci na nek način tehtamo med dvema košarama. V eni košari so zlata jabolka, in to je košara Evropske unije, na drugi strani imamo prazno košaro, to je košara izbire za izolacionizem, da ostanemo zunaj te Evropske unije. V tej drugi košari, ki je prazna, lahko brskamo z roko po mili volji. Glede tega bomo povsem svobodni, toda tam nimamo kaj vzeti in to nam je jasno. V drugi košari so zlata jabolka, toda hkrati vemo, da ne bomo mi tisti, ki bomo rezali krhlje. Nam pa pripada eden. Eden nam pripada in to je tisti motiv, ki žene, kot se zdi danes, večino slovenske politične, intelektualne in siceršnje javnosti v odločitve za Evropsko unijo. Toda želel bi opozoriti, da ta pasivnost, češ, da nam ta krhelj pripada po definiciji in da ne moremo v bistvu znotraj te košare vplivati na nič, ni dobra in nas pasivizira tudi v procesu priprav na vstop v Evropsko unijo.

Hkrati govori o tem, da nam vključitev v EU tako ali tako pripada, ne glede na to, kaj storimo, nakazuje pa tudi zavedanje, da ne moremo vplivati na dogajanje v tej organizaciji.

Za poudarjanje povezanosti Slovenije z drugimi je prisotna tudi metafora otoka: »Slovenija skoraj gotovo, jaz sem prepričan, da gotovo ne more obstati in živeti kot otok, kot izolirana sredi tega sveta« (Miroslav Mozetič v DZ RS, 14. julij 1997). Pri tem je pogosto stopnjevana s citati, kot je naslednji iz znanega literarnega dela (Anton Partljič v DZ, 15. julij 1997):

Nikar se ne bojite, ne bom nesramen ali pa žaljiv, da bi spodbujal k nadaljnjim replikam. Poizkusil se bom spomniti mota v knjigi 'Komu zvoni', ki je verz Johna Donna, kjer pravi: 'Noben človek ni otok, sam po sebi celina, vsak je del zemlje. Če grudo Evrope odtrga morje, je manj vse zemlje. Če umre en človek, je manj tudi mene, ki sem del človeštva, zato nikoli ne pošiljaj spraševati, komu zvoni, zmeraj zvoni tudi tebi.' Ta moto govori o tem, da smo vsi integralni del človeštva in poziva k integracijam. (Aplavz.)

4.3 Drugo časovno obdobje od vključitve Slovenije v Evropsko unijo do parlamentarnih volitev leta 2008

Obdobje po priključitvi Slovenije EU so z vidika konstrukcije evropske identitete zaznamovale razprave ob ratifikaciji Lizbonske pogodbe (in pred njo Pogodbe o Ustavi za Evropo), sprejem novih članic Bolgarije in Romunije, predsedovanje Slovenije Svetu EU in parlamentarne volitve 21. septembra 2008. Pomembno je poudariti tudi, da se je v tem obdobju spremenil položaj večine parlamentarnih strank, ki so se iz opozicijskih spremenile v vladne in obratno. Kljub temu so se določeni elementi iz parlamentarnega diskurza nadaljevali iz prvega analiziranega obdobja, določeni so izginili, določeni pa se pojavijo na novo.

4.3.1 Nacionalna identiteta postaja del evropske

Neposredne omembe slovenske identitete so v tem obdobju zelo redke. Bistveno manj je tudi govora o slovenskih nacionalnih interesih, ki pa niso nič bolj definirani: »Osrednji namen je prispevati k učinkovitemu zastopanju nacionalnih interesov Slovenije v Evropski uniji« (Bogdan Barovič v DZ RS, 29. marec 2005). Omemba nacionalnih interesov še vedno poteka v kontekstu ogroženosti s strani EU (Sašo Peče v DZ RS, 29. januar 2008):

Slovenska vlada kot predsedujoča Evropski uniji, slovenski poslanci v Evropskem parlamentu, od katerega pa verjamem, da boste morali tudi vi sedajle pomisliti, če boste hoteli vseh sedem naštetih poimensko, kdaj so zaščitili naše nacionalne interese? /.../ Niti kot predsedujoči Evropske unije ne znamo uveljaviti tako imenovanih nacionalnih interesov, pa ne glede na to, kakorkoli se bo imenoval akt, na katerem bo v prihodnosti temeljila Evropska unija.

Da so slovenski interesi v EU lahko ogroženi občasno omenijo tudi poslanci pozicije: »Zavedamo se seveda tudi, da ima pogodba svoje pomanjkljivosti. Da ima rešitve, v katerih so *nacionalni interesi postavljeni pred interese Evropske unije*« (Mitja Slavinec v DZ RS, 7. februar 2008, poudarek je dodan), a se seveda 'branijo': »Namen deklaracije /o usmeritvah za delovanje RS v institucijah EU/ ni le prispevati k jasni in pregledni politiki Slovenije v evropskih zadevah, ampak tudi seznaniti širšo javnost z odprtimi vprašanji, s katerimi se soočata Unija in Slovenija kot njena država članica, ter spodbuditi pravočasno razpravo, da bi lahko v čim večji meri *uresničevali slovenske nacionalne interese in hkrati prispevali k skupnim evropskim ciljem*« (Jožef Jerovšek v DZ RS, 17. julij 2008, poudarek je dodan).

Slovenski nacionalni interesi se v tem drugem obdobju pogosto omenjajo v kontekstu prihajajočega oziroma takratnega predsedovanja Slovenije Svetu EU. Pri tem so poslanci opozicije prepričani, da je treba predsedovanje 'izkoristiti' za uveljavljanje slovenskih nacionalnih interesov (Bogdan Barovič v Odboru DZ RS ta zunanjo politiko, 17. maj 2006):

Drugič, v imenu Slovenske nacionalne stranke, kot parlamentarne stranke, leto in pol pred predsedovanjem opozarjam in zahtevam, da opredelimo tudi zelo jasne nacionalne interese znotraj predsedovanja, v kontekstu ali mogoče tudi, če je kakšen zunaj konteksta Evropske unije. Imamo jih in moramo jih izkoristiti v času predsedovanja, kajti pošteno je povedal državni sekretar, da je 90 odstotkov tistih zadev, ki bodo ostale, toda med ostalimi 10-imi smo Slovenci v času predsedovanja tisti, ki bomo tam, najprej postavili svoje nacionalne interese in jih v okviru interesov drugih 25 oziroma 27 članic takrat tudi udejanjili.

Tudi poslanec vladne stranke razume nacionalne interese v kontekstu predsedovanja (Jožef Jerovšek v Odboru DZ RS ta zunanjo politiko, 17. maj 2006): »Bistvena razlika je bila, glede na prejšnjo vlado in jaz zaupam tej ekipi tudi za v bodoče in brez skrbi, da bo znala nacionalne interese pač pristaviti glede tega predsedovanja«. Če je bil v prejšnjem analiziranem obdobju edini jasno definiran nacionalni interes Slovenije priključitev EU, je v tem obdobju to dobro opravljeno predsedovanje.

Največja novost parlamentarnega diskurza v tem analiziranem obdobju je skrb za izgubo evropske identitete oziroma potreba po njeni vzpostavitvi, česar v prejšnjem obdobju ni bilo: »Evropa bo, če bo spoštovala svoje korenine, sicer bo svojo identiteto izgubila in izginila, kot je izginil že marsikateri imperij v zgodovini človeštva« (Alojz Sok v DZ RS, 1. februar 2005). EU

nenadoma postane zaščitnica slovenskih interesov in identitete, kar poudarjajo predvsem poslanci vladnih strank: »Varnost in sodelovanje med evropskimi narodi, bogastvo kulturne dediščine in z bogastvom različnosti je in mora ostati po mnenju SLS konkurenčna prednost Evrope in je tudi garancija za ohranitev majhnih narodov, med katere spada tudi slovenski, ter s tem ohranitev in uveljavitev slovenskega jezika v Evropi in svetu« (Jakob Presečnik v DZ RS, 20. december 2007). Ali (Branko Grims v DZ RS, 29. januar 2008):

Pri vseh tistih, tudi sam bom med njimi, ki bomo danes pritiskali na odločilni gumb. In da to ne pomeni samo sprejemanja nekega papirja /Lizbonska pogodba/, ampak bo to realna, zavestna odločitev, da se enkrat za vselej uveljavijo evropske vrednote, tudi v našem prostoru, da se bo uveljavilo evropsko ravnanje in evropska politična praksa tudi v našem političnem dialogu, da se bo torej začelo sistematično in načrtno graditi politično kulturo, v kateri bosta imela ključen pomemben sestavni delež tudi zavest o evropski identiteti in pozitiven odnos do Evropske unije in njenih institucij.

Postajamo del evropske identitete, česar v obdobju pred vključitvijo Slovenije v EU ni bilo (Vili Rezman v DZ RS, 7. februar 2008):

Mi sodimo, da tudi Slovenci moramo imeti do Evrope in tudi do njenih konstruktivnih in drugih aktov pozitiven odnos, da moramo imeti afirmativnega torej in ne samo, da imamo pozitiven odnos, potrebno je najbrž imeti celo neko držo proaktivnosti. Ni dovolj, da zgolj preštevamo koristi in slabosti, in da bi bili zadovoljni samo takrat, kadar bi pod črto bilo kaj ugodnega za nas. Na ta način se nova identiteta Evropske unije, katere del smo seveda tudi mi, niti ne vzpostavlja niti ne afirmira.

Tudi DZ RS se je tako vključil v razprave o evropski identiteti, ki so potekale v nekaterih drugih državah in na ravni EU (Jožef Horvat v DZ RS, 17. julij 2008):

Ob irski zavrnitvi Lizbonske pogodbe mi v Novi Sloveniji poudarjamo, da mora Evropa ponovno odkriti svoje korenine ter osnovo svojih vrednot in identitete. Drugače ne bo Evropska unija šla naprej, to je naše prepričanje. /.../ Posebno skrb pa moramo gojiti do velike Evrope in njene zgodovine in kulture. Evropa mora, kot rečeno, ponovno najti svoje korenine in temeljo vrednost. Evropa potrebuje neko svojo identiteto, vizijo in neko idejo, smo prepričani v Novi Sloveniji.

4.3.2 'Mi, Evropejci'

Uporaba zaimka 'mi', ki je bil precej tipičen za prejšnje obdobje, se zmanjša. Spremeni pa se tudi njegov pomen. 'Mi' se sedaj pogosto nanaša na EU. Namesto Slovenke in Slovenci se začnejo pogosto pojavljati 'Evropejke in Evropejci': »V Evropi gre sedaj za to, da vzpostavimo blaginjo Evropejk in Evropejcev« (Milan M. Cvikel v DZ RS, 1. februar 2005). Ali: »Več upanja in zaupanja pa potrebujemo tudi sami Evropejci. Če bosta gospodarska uspešnost in politična tekmovalnost podrejeni višjim človeškim vrednotam; medsebojnemu spoštovanju, solidarnosti, resnici, pravičnosti, dialogu, miru, bomo Evropejci ponovno imeli veselje do življenja in bomo z zaupanjem gledali v prihodnost« (Jožef Horvat v DZ RS, 28. marec 2008). Poslanci poudarjajo, da so Slovenci sedaj 'državljan Evrope': »*vseh nas, od državljanov cele Evrope*« (Alojz Sok v DZ RS, 1. februar 2005, poudarek je dodan). Ali: »/M/islam, da je zelo pomembno, če v ratifikaciji Lizbonske pogodbe ugotovljamo to, da smo vsi državljani držav članic Evropske unije tudi državljani Evropske unije« (Janko Veber v DZ RS, 29. januar 2008). 'Mi Slovenci' torej postane 'mi Evropejci', razen ko je poslanec prepričan, da EU na nek način ogroža Slovenijo.

Seveda pa mehanizem 'mi Slovenci' ne izgine. Omembo 'Slovenije' ter 'Slovenk in Slovencev' lahko pogosto zasledimo predvsem pri poslancih SNS in Slovenske demokratske stranke (SDS) ter pri poslancih manjšin. Slovenci so predstavljeni pozitivno, poslanci pa poskušajo v svojih naslovnih vzbuditi ponos nad lastno domovino. To je zlasti prisotno med in po slovenskem predsedovanju Svetu EU (Jožef Jerovšek v DZ RS, 17. julij 2008):

Moram reči, da v času po slovenskem predsedovanju Evropski uniji je izjemno lepo biti Slovenec v tujini. Tam nas hvalijo in občudujejo vsi. Upam in prepričan pa sem, da je tudi velika večina Slovencev ponosna, da dobivamo takšne pohvale, da smo bili tako uspešni. Kajti Slovenci so večina po naravi patrioti, ljubijo svojo domovino. /.../ Tu v Sloveniji pa žal moram ugotoviti, da /Slovenije/ nekateri /poslanci/ očitno ne ljubijo. /.../ In jaz sem, kot sem rekel na začetku, prepričan, da večina naših ljudi ve, da blatenje Slovenije na račun tega, da bi nekateri uspehe spremenili v neuspehe, ni možno in da bodo to znali tudi opaziti, registrirati, ko bodo šli na volitve. Da bodo videli, kdo je 90. leta govoril, da bomo jedli travo, če bomo dosegli svojo državo, kdo danes ignorira Evropo. /.../ Jaz se v celoti strinjam s tistimi, ki že 50 let spremljajo Evropsko unijo, tistimi državami, ki so 50 let v tem združenju, tem prestižnem članstvu, in ki na podlagi 50-letnih izkušenj Sloveniji sporočajo: bodite ponosni Slovenci na predsedovanje in bodite ponosni na svojo državo.

Tovrsten diskurz je bolj prisoten pri vladnih poslancih, določeni opozicijski poslanci pa vztrajajo pri enaki retoriki v obeh obdobjih, zlasti poslanci SNS: »Res je, da nekateri zelo ljubimo Slovenijo in da nekateri zopet cenite bolj kot Slovenijo Evropo. Slovenija od predsedovanja Evropski uniji nima nič. Jaz bi rekel celo to, da manj kot nič. /.../ Voditi in zapravljati res znamo,

znamo tudi organizirati in verjamem, da nam je nekaj od *starih časov hlapčevstva* tudi ostalo v naših genih, da se znamo lepo priklanjati tistim, ki od nas zahtevajo danes to, jutri zopet nekaj drugega.« (Srečko Prijatelj v DZ RS, 17. julij 2008, poudarek je dodan)

Tudi ideja o hlapčevstvu je torej še prisotna, a izredno redko. Poleg omenjenega primera se je pojavila samo še enkrat v eni od razprav Odbora za zunanjo politiko leta 2008: »Absolutno pa nasprotujem, da bomo spet tako, kot smo bili pri ustavni pogodbi, prvi v Državnem zboru rekli, ja, mi smo za, in ko bo prišel mesec junij, bodo Angleži ali pa Irci rekli tako, kot so rekli v pogodbi iz Nice, 'ne'. In spet bomo kot predsedujoča država – toliko pa bodimo ponosni, da smo Slovenke in Slovenci – rekli, evo, bili so prvi, *bili so hlapci*, naredili so vse, zdaj smo jih pa spet odvrgli, tako kot se je zgodilo z ustavno pogodbo.« (Bogdan Barovič v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 24. januar 2008, poudarek je dodan).⁸⁴ Enako kot v prejšnjem obdobju so poslanci SNS tisti, ki jo obujajo. Sicer pa so opisi Slovencev precej podobni kot v prejšnjem analiziranem obdobju: »Slovenski narod je v Evropi in tudi v svetu prepoznaven kot delaven, kot marljiv, ima veliko svetovno znanih strokovnjakov, ima svojo zgodovino, ima svojo kulturo, ima svoj jezik, konec koncev ima vse« (Franc Kangler v DZ RS, 1. februar 2005).

4.3.3 Med Evropo in Evropsko unijo

Reference na Balkan so v tem obdobju veliko redkejšje. Če se pojavljajo, se nadaljuje odmikanje od Balkana: »S premikom meje na južni del Evrope, premikom schengenske meje in vse, kar smo naredili v tej smeri, in to se bo še nadaljevalo – v zvezi s Srbijo, v zvezi s Črno goro, v zvezi s Kosovom – torej ta del, ki je ne tako daleč nazaj bil eno od najbolj krvavih vonj, kar smo jih lahko videli *na tem balkanskem delu Evrope*« (Alojz Sok v DZ RS, 17. julij 2008, poudarek je dodan).

Sedaj postanejo Hrvati tisti 'Balkan', od katerega se poskušajo odmakniti oziroma ki 'Balkan' poosebijo: »Moj predlog je bil, da se ta točka prekine ravno zaradi tega, da ministrstvo, ne samo zunanje, v bistvu ni ključno zunanje ministrstvo pri tej zadevi, preveri – zdaj bom pa popolnoma

⁸⁴ In vladni odgovor (Dimitrij Rupel v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 24. januar 2008): »Kar zadeva hitrost ratifikacije, bi prosil, če bi se nekako omejili v razpravi o hlapčevstvu in takšnih temah. Mislim, da bi težko govorili o hlapčevanju v primeru države, ki predseduje EU. Jaz se ne počutim kot hlapec, jaz verjamem, da tudi vi ne gospod Barovič, in verjamem, da nihče med nami se ne počuti kot hlapec. In ta debata, odkar imamo svojo državo in odkar sami odločamo o svoji usodi, je deplasirana, popolnoma deplasirana, po mojem prepričanju. Vsak pa ima svoje prepričanje. Hitra ratifikacija, kot jaz razumem, bi bila dokaz privrženosti Evropski uniji in evropskim normam, vrednotam in tega se ne bi smeli sramovati.«

jasen –, kako močne so še vaše te strasti v čuvanju svete slovenske zemlje. Ker to je ključno vprašanje, *do kje se jo čuva pred Hrvati*, ker to je tista meja, ki določa stopnjo vzajemnosti na drugi strani.« (Jožef Školč v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 16. maj 2006, poudarek je dodan). Hrvaška v tem obdobju posebi Balkan in vse tisto negativno, kar Slovenci niso (Zmago Jelinčič Plemeniti v Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 21. februar 2008, poudarek je dodan):

Vse kaže, kot da ta minister ne zastopa slovenskih interesov. Namesto, da bi ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije na vseh nivojih Evropske unije in pri njenih pridruženih članicah svarilo pred nezanesljivo in neverodostojno Hrvaško, ji nudi brezpogojno podporo. /.../ Dalje, južna sosedna Hrvaška, *najsevernejša država skupine držav Zahodnega Balkana*, konstantno vrši agresivni pritisk na Republiko Slovenijo tudi s poseganjem in zavzemanjem njenega ozemlja. In kot četrto, južna sosedna Hrvaška, *najsevernejša država skupine držav Zahodnega Balkana*, spreobrača dejstva in ponareja zgodovino v lastno korist.

Če je Hrvaška najsevernejša država Zahodnega Balkana, potem je gotovo, da Slovenija tja ne spada. Tako postane hrvaška del slovenskega 'boja' za priznanje, saj ta vedno sproža vzporeden proces razlikovanja od držav južneje in vzhodnejše od Slovenije, ki so 'manj evropske' in lahko evropske vrednote in norme celo ogrožajo. Nasploh imajo slovenski poslanci do širitve EU proti 'Vzhodu' pozitivno stališče, kot je mogoče razbrati iz razprave ob pristopu Bolgarije in Romunije v EU: »Evropa in evropska ideja se širi proti Vzhodu« (Jožef Jerovšek v DZ RS, 22. april 2005). Ali: »Slovenija si mora prizadevati tudi za širitvene procese Evropske unije. Prej se bodo ti izvedli, prej se bo Slovenija znašla v osrčju in ne na obrobju Evropske unije, prej pa mora seveda vse pozitivne strani obrobja tudi izkoristiti« (Jožef Horvat v *ibid.*). Ali: »/.../ zaradi česar je postala Evropska unija na evropskih tleh malodane obljubljena dežela, nova 'Indija Koromandija', v katero se želijo vključiti vse še nevključene članice oziroma države« (Franc Žnidaršič v *ibid.*).

Slovenski poslanci želijo torej 'premakniti' meje Evrope bolj proti vzhodu in s tem utrditi svoj 'evropski' položaj. Očitno se zavedajo, da so nekatere države v očeh 'zahodnih' politikov 'bolj evropske' od drugih in da so države na 'obrobju' Evrope še posebej občutljive na družbene in politične spremembe zemljevida Evrope. Niti konec komunizma niti pridružitve vzhodnoevropskih, balkanskih in nekdanjih socialističnih držav EU torej nista popolnoma izbrisala obstoječih obrazcev izključevanja, sta pa omogočila preoblikovanje odnosov moči in vlog in s tem ustvarjanje nove podlage za izključevanje (Petrović 2009, 10).

Če se je v prvem izbranem obdobju diskurz odvijal na ravni 'iti v EU', se sedaj odvijata na poudarku 'biti v EU'. Poslanci poudarjajo, da je sedaj Slovenija tako v EU kot tudi nesporno v Evropi (če je morda kdo prej imel pomisleke) (Tomaž Štebe v DZ RS, 1. februar 2005):

Vprašanje in iskanje formule med federacijo in Evropo-domovino je izziv, ki je z ustavno pogodbo rešen kot dober kompromis. Ne gre za hitenje torej, ampak za nadaljevanje začete poti in sledenje idejam in ciljem Evrope, ki so jih zasnovali očetje Evrope. Moramo spodbujati in pokazati odločnost, vso energijo usmeriti v iskanje priložnosti in izzivov za lastno uveljavljanje in uspešno sobivanje med evropskimi narodi. Sedaj imamo neizmerno srečo, da imamo svojo državo in domovino Slovenijo v Evropi, in odgovornost ter veliko priložnost, da ustvarimo Evropo in prek nje svet.

Tu je jasna uporaba konstruktivistične strategije, kot jo opredeljujejo De Cillia in drugi (2009), saj gre za graditev določene identitete. Ustvarja se enotna homogena skupina, gre za vzbujanje solidarnosti in tudi čustvenega odziva: »Naj živi združena Evropa! Naj v njej cveti Slovenija« (Jožef Jerovšek v DZ RS, 29. januar 2008). Ali: »/N/aša želja pa je, da bi ta deklaracija bila več kot samo papir, da bi bila to neka smer za to, da bi Evropejci, kar smo tudi Slovenci, začutili Evropo in Evropsko unijo, sicer kot neko nacionalno skupnost, vendar pa za svojo« (Rudolf Petan v DZ RS, 27. marec 2007).⁸⁵ Ali: »/S/lovenija je doma v Evropi. Ne samo geografsko, ampak mora biti doma v Evropi tudi po svojih miselnih potencialih« (Jožef Horvat v DZ RS, 28. marec 2008).

To se želi doseči tudi s podobnim diskurzom, kot smo ga lahko opazovali v prejšnjem obdobju, torej poudarjanjem, da je Slovenija del Evrope oziroma da se je vanjo vrnila: »Slovenski narod se mora zavedati svojih korenin, ki so evropske korenine, in zavedati se moramo, da smo bili rojeni, da živimo in da bomo ostali na stari celini. In te korenine, ki jih imamo, tudi naša zunanja politika mora krepiti proevropske korenine in mora krepiti tudi zgled in dajati pobudo, da krepimo staro evropsko celino. Zelo pomembno je za vse narode, ki se združujejo v EU« (Franc Kangler v DZ RS, 1. februar 2005). Pogosto je tudi navezovanje na skupno kulturo: »Slovenija je že stoletja vpeta v evropsko enotnost. Naša imena, imena Slovencev so sestavljala evropsko kulturo, jo gradila od nekdaj, od tistih anonimnih piscev Brižinskih spomenikov do romarjev v Achen prek, ne vem, srednjega veka, protestantizma, romantike, Jurija Vege, Hermana Potočnika Noordunga, /.../« (Aleš Gulič v *ibid.*). K tej strategiji lahko pripišemo uporabo metafore 'EU kot doma' (Franc Capuder v *ibid.*, poudarek je dodan):

Državljanke in državljani Republike Slovenije se zavedamo svojih korenin, ki imajo osnovo v kulturni, verski in humanistični dediščini Evrope in iz katere izhajajo univerzalne vrednote, katere priznava moderni svet in za katere si prizadevamo v vsakdanjem življenju. /.../ Tudi zaradi tega smo se v lanskem letu z veliko večino na referendumu odločili, da *postane Evropa naš skupni dom*, kjer imajo človekove pravice svoje mesto in kjer bo omogočen osebni razvoj posameznika in narodnih skupnosti.

⁸⁵ Tu je najbrž mišljeno *ne* kot neko nacionalno skupnost, vendar je dobesedni zapis tak.

Poslanci torej še vedno zelo goreče vztrajajo pri tem, da se je Slovenija vrnila v Evropo, kot da o tem še niso povsem prepričani oziroma kot da priključitev Slovenije EU ni bila dovolj (čeprav se je v prvem delu zdelo, da bodo s tem izpolnili še tisti zadnji pogoj): »S tem dejanjem /glasovanje o ratifikaciji Pogodbe o ustavi za Evropo/ *bomo dokončno postali Evropejci*, združeni v enotni Evropi, in prepričan sem, da bodo temu dejanju sledili tudi vsi ostali narodi, ki so še pred tem dejanjem. Z veseljem bom glasoval za pogodbo Evropi« (Rudi Veršnik v DZ RS, 1. februar 2005, poudarek je dodan). Dokazovanje 'evropskosti' torej z vstopom v EU ni končano.

Pri tem je pomembna tudi časovna dimenzija, s katero poslanci zavzamejo določeno zgodovinsko periodizacijo. To je nakazano s časovnimi prislovi, velikokrat se pojavi na primer 'danes', posebej v bolj čustvenih govorih in ko želijo govorniki vzpostaviti razliko od 'včeraj' – kar pa je zelo pogosto: »*Danes* je združena Evropa realnost, je rezultat trdnega in dolgotrajnega dela mnogih ljudi, ki so si prizadevali za združeno Evropo. Evropska unija je odgovor, dogovor med suverenimi narodi, ki so sklenili, da bodo delili skupno usodo in združevali svoja prizadevanja za skupne uspehe« (Jožef Jerovšek v DZ RS, 12. oktober 2007, poudarek je dodan). Tovrstni poudarki so značilni zlasti za vladne poslance, ki gradijo diskurzivno konstrukcijo skupne sedanjosti in skupne prihodnosti, torej prihodnosti Slovenije v EU – za razliko od preteklosti v Jugoslaviji.

Z EU se tako povezujejo pojmi *prihodnost, napredek, stabilnost, zdravje*, zato je nepripadnost EU povezana s *preteklostjo, z nestabilnostjo, s kaosom, z nacionalizmom, boleznijo* – značilnostmi, ki se v diskurzu balkanizma že tradicionalno povezujejo z družbami na Balkanskem polotoku (Petrović 2009, 18). Tovrstni diskurz nam ponuja nekakšen 'časovni zemljevid' Evrope: to, kar je za EU sedanjost, je za države *Zahodnega Balkana* prihodnost; zdaj ne živijo v sedanjosti, temveč v preteklosti, ki je podrejena nacionalističnim mitom (Petrović 2009, 48–9). Resničnosti *Zahodnega Balkana* se ne pripisuje statusa sedanjosti, temveč preteklosti, zato je transformacija družb v tem delu Evrope nujna in razlika med *Evropo* (EU) in *Zahodnim Balkanom* je izrazita (*ibid.*).

S tem 'danes' vsakokratni predstavniki vladnih strank tudi poudarjajo lastne zasluge v smislu, danes, ko smo na oblasti mi. Chilton (2004, 59) poudarja, da so v političnem diskurzu subjektivno postavljena časovna obdobja lahko zelo pomembna – zgodovina in tisti njeni deli, ki so 'nam' 'blizu', so ključni za nacionalne ideologije in upravičevanje trenutnih in bodočih politik. Zgodovinske dediščine ne moremo spremeniti, lahko pa se nanjo sklicujemo ali jo zamolčimo, jo

'glorificiramo' ali 'tabuiziramo' – odvisno od tega, kakšen položaj si v sedanjosti zase želimo (Petrović 2009, 53).

4.3.4 Metafore v Državnem zboru Republike Slovenije

Diskurz 'iti v Evropo' v tem obdobju ni več prisoten, zato se tudi metaforika 'poti', 'potovanja' in 'prostora' ne pojavlja več. Pot se (v redkih omembah) spremeni v skupno evropsko pot: »In to, da imamo danes pred sabo ratifikacijo Lizbonske pogodbe, je pozitivna zadeva, je nova rešitev na tej skupni evropski poti« (Drago Koren v DZ RS, 29. januar 2008).

4.3.4.1 Evropska unija kot prevozno sredstvo

Prevoznim sredstvom se poslanci niso v celoti odpovedali: »Slovenija je aktivno delala na projektih, pa jih ne mislim naštevati, in na vseh podrobnostih se tvorno vključevala, da je premaknila ta voz *Evropske unije* naprej in to ne za malo, kar za dosti se je premaknilo, če to primerjamo z drugimi predsedovanji« (Stane Pajk v DZ RS, 17. julij 2008, poudarek je dodan). Tovrstnih metafor je manj, saj sedaj Slovenija ne 'potuje' več v EU. Pogosto se pojavlja 'ladja': »/.../ da se začnemo zavedati, da smo pravzaprav na skupni ladji, Slovenija v skupnem čolnu, ki *pluje na skupni ladji Evropske unije*« (Anton Kokalj v Odboru DZ RS za zadeve Evropske unije, 20. april 2007, poudarek je dodan). In: »Naj si za začetek postavitve vprašanja privoščim eno parabolo iz Halila Džubrana /Khalil Gibran/, in sicer v zvezi z Jadrnico. Če želimo kam priti, potem moramo imeti dobro jadro in imeti moramo dobro krmilo. Torej eno in drugo. In po eni strani je potrebno imeti zanos, kar je pravzaprav jadrnica in krmilo, ki pomeni pravzaprav smer in modrost« (Janez Drobnič v Odboru DZ RS za zadeve Evropske unije in Odboru DZ RS za zunanjo politiko, 3. julij 2007).

Metafora ladje ima enak pomen, kot ga je imela v prejšnjem obdobju: poudarja enotnost skupnosti in odvisnost članov drug od drugega. Torej soodvisnost in potrebo po sodelovanju, podobno kot primerjava z družino: »Velika družina narodov, v kateri je pomembno biti enakopraven družinski član« (Jožef Horvat v DZ RS, 22. april 2005). Ali: »/N/a dosedanji poti v Evropi smo se marsičesa naučili. Naučili smo se predvsem, da nam s članstvom nič ni podarjeno samo po sebi. Samo z znanjem, aktivnostjo, s potrpežljivostjo in kredibilnostjo se lahko in zmoremo uveljaviti v družini najbolj razvitih evropskih držav in narodov« (Anton Rop v DZ RS, 1. februar 2005).

4.3.4.2 *Evropska unija kot odnos*

Prvič se namesto družine pojavi manj pomensko zaznamovana 'družba': »Seveda bom glasoval za /Pogodbo o Ustavi za Evropo/ in to predvsem iz razloga, ko je nastajala naša država, je bila vseskozi poudarjena ideja, da se nekoč vidimo v družbi evropskih narodov« (Stane Pajk v DZ RS, 1. februar 2005). Ali: »/T/o so zgodovinski datumi v preteklem letu, ki bodo tajno obeleževali položaj Slovenije in Slovencev v družbi evropskih narodov« (Jožef Jerovšek v *ibid.*). Ali: »/.../ da bomo tudi uživali sadove našega skupnega truda v veliki družbi evropskih narodov« (Anton Kokalj v DZ RS, 29. marec 2005). V tem obdobju metafore partnerstva ali zakona popolnoma izginejo, čeprav je bila partnerska zveza med Slovenijo in EU v prejšnjem obdobju med najpogosteje uporabljenimi.

Še vedno je zelo pogosta primerjava EU s klubom, ki pa je velikokrat povezana s pravili igre in metaforo igralca: »Takrat, ko smo glasovali, bržkone nismo pričakovali, da se v tem prestižnem klubu 25-terice ne bosta cedila le med in mleko – ambrozija in nektar« (Marko Pavliha v DZ RS, 17. november 2004). Posebej poslanci SNS (in kasneje stranke Lipa) jo velikokrat uporabljajo: »In spoštovane kolegice in kolegi, če si v klubu, potem spoštuj pravila igre« (Barbara Žgajner Tavš v DZ RS, 1. februar 2005). Ali: »/G/re za dejstvo, da se mora ta država, Republika Slovenija, zavedati, da mora spoštovati pravila igre v Evropski uniji« (Bogdan Barovič v DZ RS, 22. april 2005). Ali: »27 držav živi po reku: 'If you want join to the club, you had to respect the rules.'⁸⁶ /.../ Živeti, veste tam, kjer moraš samo spoštovati pravila igre, pri oblikovanju pravil igre, pa ne smeš sodelovati, ni lahko in ni lepo in ni pošteno« (Bogdan Barovič v DZ RS, 12. oktober 2007).

Velikokrat poslanci poudarjajo elitnost, vplivnost oziroma moč tega kluba, in s tem posredno vzbujajo ponos, da Slovenija temu klubu (ali družini, kot je bilo v 4.3.4.1) pripada: »/J/az se v celoti strinjam s tistimi, ki že 50 let spremljajo Evropsko unijo, tistimi državami, ki so 50 let v tem združenju, tem prestižnem članstvu in ki na podlagi 50-letnih izkušenj Sloveniji sporočajo: bodite ponosni Slovenci na predsedovanje in bodite ponosni na svojo državo« (Jožef Jerovšek v DZ RS, 17. julij 2008).

Na odnos enakovrednost ali večvrednosti 'igra' primerjava EU s simfoničnim orkestrom: »Imamo enkratno priložnost, da nismo samo poslušalci neke vrhunske simfonije, ampak da lahko

⁸⁶ Naveden je dobesedni citat (pravilno: If you want to join the club, you have to respect the rules). V prevodu: če se želiš pridružiti klubu, moraš spoštovati njegova pravila.

v tem simfoničnem orkestru igramo prvo violino« (Marko Pavliha v DZ RS, 17. november 2004). Gre sicer za dvoumno metaforo, saj lahko odnose med glasbeniki v orkestru razumemo kot enakopravne ali pa tudi ne (če nekdo igra prvo violino, je v orkestru bolj izpostavljen, navadno je boljši glasbenik in je na nek način tudi privilegiran). Poleg tega ima simfonični orkester svojega dirigenta, ki dirigira celemu orkestru.

Ponovno lahko omenim posebitev, ki je tudi v tem obdobju zelo pogosta: »Evropa se je srečala s tem zaradi posledic monopolov. /.../ Ali o tem Evropa kaj razmišlja? Nič! Njo zanima neka rast delovnih mest kar tako, pri čemer pa se spopada s kroničnim pomanjkanjem delovnih mest« (Janez Drobnič v DZ RS, 17. julij 2008).

To drugo obdobje se zaključí z razpravami med predsedovanjem Slovenije Svetu EU ter neposredno po njem, kar pa je na nek način že del neformalne volilne kampanje za parlamentarne volitve 2008. To se vidi tudi v zadnji analizirani razpravi v DZ RS (17. julij 2008), ko poslanci obravnavajo poročilo o predsedovanju Slovenije Svetu EU in predlog deklaracije o usmeritvah za delovanje RS v institucijah EU v obdobju julij 2008 – december 2009 ter razpravo izkoristijo predvsem za 'obračunavanje' med vlado in opozicijo.⁸⁷ V tem obdobju se tudi pogosteje navezujejo na druge govorce, kar pomeni, da v svoje govore vključujejo več citatov (dobesednih ali povzetih), pri čemer gre večinoma za pohvale tujih politikov glede Slovenije, posebej recimo predsedovanja (glej zadnji citat Jožeta Jerovška iz 17. julij 2008). Tega se poslužujejo predvsem poslanci vladajoče koalicije, ki je predsedovanje tudi izpeljala.

⁸⁷ Na primer.: »Slovenija je aktivno delala na projektih, pa jih ne mislim naštevati, in na vseh podrobnostih se tvorno vključevala, da je premaknila ta voz Evropske unije naprej in to ne za malo, kar za dosti se je premaknilo, če to primerjamo z drugimi predsedovanji« (Stane Pajk v DZ RS, 17. julij 2008). Ali: »Morebiti velja iskati kakšno izgubljeno priložnost v tistih možnostih, mogoče ne najbolj že zmenjenega dogovarjanja, ampak tistih dogovorov, kjer bi predsedujoča država lahko imela več vpliva tudi pri bilateralnih vprašanjih, kjer so recimo vprašanja vtkanosti in razmišljanja ter vpetosti določenih identitet v Evropsko unijo. /.../ Ampak ne rečem, da se je slovenski prostor zelo identificiral s tem predsedovanjem. Za slovenskega državljana in državljanke je morebiti še vedno to, da razume Evropsko unijo še vedno preveč daleč, kot predmet, katerega del mi sami še nismo, ki ga oblikujemo in tako naprej« (Majda Širca v *ibid.*). Ali: »Moram reči, da v času po slovenskem predsedovanju Evropski uniji je izjemno lepo biti Slovenec v tujini. Tam nas hvalijo in občudujejo vsi. Upam in prepričan pa sem, da je tudi velika večina Slovencev ponosna, da dobivamo takšne pohvale, da smo bili tako uspešni. Kajti Slovenci so večina po naravi patrioti, ljubijo svojo domovino. /.../ Takrat /eni poslanci, ki/ niso zaupali v Slovenijo, danes kažejo ignoranco in sovraštvo in zaničevanje Slovenije do Evrope /.../ Tu v Sloveniji pa žal moram ugotoviti, da je /Slovenije/ nekateri /poslanci/ očitno ne ljubijo« (Jožef Jerovšek v *ibid.*).

4.4 Soobstoj slovenske nacionalne in evropske kulturne identitete: sinteza rezultatov

4.4.1 Analiza na ravni besedila

Iz analize je razvidno, da je bil v obdobju pred priključitvijo Slovenije EU parlamentarni diskurz bistveno bolj vezan na tematiko slovenske identitete in njen odnos z evropsko, kot pa po priključitvi. Poslanci so večkrat omenjali slovensko nacionalno identiteto, uporabljali so bolj metaforičen in čustveno zaznamovan jezik, večkrat so se dotaknili nacionalnih interesov in drugih tem, povezanih s konstrukcijo identitete. Drugo analizirano obdobje je bilo sicer krajše, ker pa je zajemalo približno enako število analiz lahko vseeno ocenim, da so bile razprave v prvem obdobju bolj intenzivne glede konstrukcije identitete.

Pri tem verjetno ni odveč poudariti, da tako slovenska nacionalna identiteta kot nacionalni interesi niso bili eksplicitno definirani (edini omenjen konkreten nacionalni interes Slovenije je bila vključitev v EU, kasneje pa uspešno izpeljano predsedovanje Svetu EU). Enako velja tudi za evropsko identiteto, ki se je začela pojavljati v drugem obdobju po priključitvi Slovenije EU. Slovenski poslanci so jo predstavili kot del slovenske identitete in ob tem izrazili tudi skrb za njeno ohranitev (seveda ob sočasni skrbi za ohranitev slovenske nacionalne identitete). Za razliko od slovenskih nacionalnih interesov, za katere so se poslanci bali, da bodo v EU ogroženi, takšne skrbi za slovensko identiteto v odnosu do EU ni bilo (razen pri poslancih SNS). Občasno je bila izražena skrb za slovenski jezik in slovensko kulturo.

Z identiteto navadno najprej povežemo ime. Samo poimenovanje državljanov Slovenije in EU je bilo zelo pogosto (posebej prvih), prav tako raba pridevnikov, s katerimi so poslanci poudarjali, da je bilo nekaj slovensko ali evropsko. To poimenovanje sicer ni bilo nikoli zaznamovano, kar pa še ne velja za celotne (vzklične) stavke oziroma povedi ('Naj živi Slovenija!'). Zelo pogosta je bila uporaba pridevnikov 'slovenski', 'slovenska', 'slovensko' in raba zaimka 'mi' ali 'naš/naša', ko so govorniki ustvarjali enotno homogeno skupino ter hkrati implicitno izražali razliko od 'drugih'. Pri tovrstnih nagovorih je bila zelo pogosta uporaba modalnih glagolov, predvsem 'moramo' in 'bi morali'. V prvem primeru je šlo velikokrat za to, kaj morajo Slovenci skupaj narediti kot narod oziroma kakšni morajo biti, v drugem primeru pa pogosto za to, kaj bi morala storiti vlada, pa običajno ni (s strani opozicijskih poslancev). Uporaba zaimka

'mi' se je po vključitvi Slovenije v EU zmanjšala, poleg tega pa se je ta 'mi' začel nanašati na EU. Namesto 'Slovenke in Slovenci' so se začeli pogosto pojavljati 'Evropejke in Evropejci'.

Mehanizem 'mi' Slovenci je tvoril – skupaj s poosebitvijo, ki je bila tudi izredno pogosta, posebej močno je bila poosebljena EU oziroma Evropa – t. i. domačijski diskurz. Gre za dojemanje slovenske majhnosti kot problema za njeno suverenost in samobitnost; za partikularnost domačega in strah pred univerzalnim zakonom tujega (Vezovnik 2007). Majhnost je bila v odnosu do EU zaznana kot problem.

V primeru slovenskega parlamentarnega diskurza lahko govorimo tudi o t. i. 'zgodovinsko podaljšanem 'mi'' (De Cillia in drugi 2009, 164), ki vključuje tudi tiste prebivalce, ki so že umrli in je prav tako eno od sredstev ustvarjanja kolektivne identitete. Poslanci v DZ RS so navadno uporabljali 'mi', ki je vključeval tako govorca kot naslovnika, v posameznih primerih pa 'mi', ki je vključeval samo govorca (in državljane RS), izključeval pa naslovnika (na primer vlado). Tovrsten diskurz (opisi, kakšni so Slovenci – ali kasneje Evropejci) De Cillia in drugi (2009) uvrščajo med konstruktivne strategije, saj 'gradijo' določeno identiteto. Značilen je 'mi' diskurz, pozitivna samo-predstavitev, poudarjanje vloge čustev in vzbujanje solidarnosti (*ibid.*, 162). Gre namreč za ustvarjanje enotne homogene skupine in poudarjanje nacionalne enotnosti. V bistvu gre tudi za odnos enkratnosti, torej odnos razlike do drugih elementov primerjave, pa tudi če se z nikomer eksplicitno ne primerjajo (*ibid.*).

Na to se navezuje drug pomemben diskurz, to je prikaz Slovencev kot hlapcev v odnosu do EU. Ta diskurz izhaja iz Cankarjevega videnja Slovencev kot naroda hlapcev, ki je nesposoben svobodne zgodovinske akcije. Gre za potrjevanje diskurzov, ki so v preteklosti pomembno konstruirali slovensko nacionalno identiteto, kar je značilno za obdobje intenzivnih družbenih sprememb. Zaznati pa je bilo mogoče tudi željo po preseganju hlapčevstva, nekakšno težnjo po ohranjanju partikularnosti. Tovrstni diskurz je bil v obdobju pred priključitvijo Slovenije EU veliko pogostejši, so ga pa tudi po priključitvi nekajkrat obudili poslanci SNS, ki so bili tudi sicer njegovi nosilci.

Na eni strani se je hlapčevska identiteta kazala skozi mazohistično ponotranjenje slovenskega odnosa z 'Evropo', na drugi strani pa se je narodnobuditeljski diskurz zlahka sprevrgel v nacionalističnega, posebej ko se je slovenska nacionalna identiteta konstruirala v odnosu do Balkana. Posebej v prvem analiziranem obdobju do vstopa Slovenije v EU je bilo zelo prisotno navezovanje na 'Balkan' v smislu odmikanja od njega in kot nasprotje 'Evrope'. Znebiti se 'balkanske' identitete je pomenilo vstopiti med 'civilizirane' narode, postati 'normalen',

diplomatski, uglajen, zato je morala Slovenija svojo identiteto konstruirati tako, da je negirala vsakršen element svoje 'balkanskosti'. Pojavil se je tudi strah, da bo Slovenija tudi v EU 'ogrožena', tako kot je bila na 'Balkanu'. Občasno pa se je Slovenija predstavila tudi kot most med državami Zahodnega Balkana in EU.

V drugem obdobju je navezovanje na Balkan praktično izginilo, če pa se je že pojavilo, je bilo bolj konkretno. Mesto Balkana je zavzela Hrvaška, ki ga je na nek način posebila. Balkan sicer ni bil nikjer konkretiziran ali vsebinsko napolnjen, vsekakor pa sta bili 'Balkan' in 'Evropa' dve reprezentaciji odnosov, dejanj in procesov, ki sta posebili nasprotne vedenjske norme: antagonizem na Balkanu in sodelovanje v Evropi.

Proces 'slovenskega vračanja v Evropo' je bil za poslance v DZ RS eden od glavnih zidakov pri konstrukciji slovenske nacionalne identitete. Pri tem je bilo čutiti tako navdušenje kot tudi kritičnost, bojazen in negotovost glede pridružitve Slovenije EU. Ideji, da je Slovenija že del Evrope ali pa da se vanjo šele vrača, sta se nenehno prepletali in preskakovali druga v drugo. Na eni strani so poslanci članstvo v EU konstruirali kot civilizacijsko rešitev slovenskega obstoja in edini pravi scenarij za uspešen prihodnji razvoj države, po drugi strani pa je EU nastopala kot avtoriteta in grožnja hkrati, pri čemer se je bilo včasih težko znebiti občutka, da so poslanci EU izrabljali za medsebojno obračunavanje, kar je bilo zlasti vidno v razpravah med predsedovanjem Slovenije Svetu EU, ki so bile hkrati zadnje razprave pred parlamentarnimi volitvami 2008. Ta diskurz se tudi po vključitvi Slovenije v EU ni spreminjal. Tudi po 1. maju 2004 so namreč poslanci vztrajali pri tem, da se je Slovenija vrnila v Evropo. Prikaz Evrope kot grožnje ali avtoritete v tem drugem obdobju je praktično izginil (razen pri poslancih SNS).

To dokazuje, da identiteta ni nikoli gotova in da slovenska 'evropskost' ni nikoli dokončno dokazana in zavarovana (Lindstrom 2003, 327). Niti odpoved balkanski in jugoslovanski dediščini, niti 'vrnitev domov v Evropo' nista dokončni in nedvoumni. *Vračanje domov* za Slovenijo 1. maja 2004 ni bilo končano – *evropskost* je treba vedno znova dokazovati z doseganjem zastavljenih ciljev: prvi takšen cilj je bil vstop v EU, potem so bili na vrsti prevzem evropske valute, vstop v schengensko območje, in končno predsedovanje Svetu EU (Petrović 2009, 57). *Vstop v evropsko hišo* tako ni bil konec potovanja, kar dokazuje, da stari obrazci drugosti na evropskih tleh, reproducirani z balkanističnimi diskurzi, niso izginili z nastankom novih obrazcev, ki jih je prinesla ideologija 'eu-ropskosti' (*ibid.*, 41).

Poslanci v slovenskem parlamentu so se pri konstrukciji slovenske nacionalne identitete pogosto zatekali k slovenskemu jeziku, slovenski kulturi in zgodovinskim dogodkom, celo

mitom, ki predstavljajo genezo naroda. Najpogosteje so omenjali osamosvojitve Slovenije, čas, ko je bila Slovenija del Jugoslavije in pred tem Avstro-Ogrske, najdlje v preteklost pa so se vračali v Karantanijo. Pri konstrukciji tako slovenske identitete kot evropske jim je služila skupna (nedefinirana) zgodovina in krščanske korenine. Pri tem so 'uporabljali' tudi diskurzivno konstrukcijo skupne sedanjosti in skupne prihodnosti Slovenije in EU, ko so s prislovi časa ('danes') poudarjali prelomnost trenutka in se odmikali od (balkanske, 'podjarmljene') preteklosti.

Poslanci v DZ RS so omenjali socialistično preteklost Slovenije predvsem takrat, kadar so hoteli izpostaviti uspeh Slovenije v evropskih integracijah in želili poudariti, da je bila Slovenija skozi večino svoje zgodovine in svoje civilizacijske ter kulturne orientacije del Evrope, vendar zaradi nesrečnega zgodovinskega naključja umetno odrezana od nje. Tako so se pogosteje kot na dogodke slave in zmagoslavja (kar je sicer značilno za konstrukcijo identitete) vračali na poraze in obdobja krize (v smislu podjarmljenja in trpljenja slovenskega naroda).

Gre torej za časovni koncept, ki v odnosu na sedanji trenutek čas deli na preteklost in prihodnost. Predstava o linearnem toku časa od preteklosti k prihodnosti se z metaforičnimi procesi povezuje z idejo napredka: to, kar je vezano na preteklost, je nazadnjaško, zaostalo in nerazvito, medtem ko se s prihodnostjo povezujejo pojmi razvoja in napredka (Petrović 2009, 49). T. Petrović (*ibid.*, 62) je ugotovila, da postavlja narava takšnega diskurza, ki z uporabo zgodovinskih dediščin legitimira položaj in vlogo držav v okviru EU, Slovenijo v položaj koloniziranega subjekta: »Ker ni zmožna artikulirati lastnega diskurza, ki bi ga utemeljila z zgodovinskimi izkušnjami, ji po eni strani preostane sposojanje tujih diskurzov, ki jih ne more utemeljiti, po drugi pa zamolčevanje lastnih zgodovinskih izkušenj kot neustreznih in *neevropskih*«. Podobno, kot je ugotovil že Mastnak (2001, 14–15): »V magični veri si dopovedujemo, da bodo tiste naše slabosti in pomanjkljivosti, ki jih ali ne moremo spregledati in zamolčati, ali pa nanje kažemo zato, da bi bili primerno kritični in mobilizacijski, presežene, brž ko bomo polnopravni člani evropske družine. Kar je evropsko, je dobro in lepo, in kar je dobro in lepo, je evropsko«.

Gotovo je najbolj pogosta metafora, ki so jo za primerjavo slovenskega vključevanja v EU uporabljali poslanci v DZ RS, 'pot' oziroma nekakšno 'potovanje' v Evropo ali EU. Pri tem so uporabljali tudi različna prevozna sredstva. Najpogosteje vlak, ladjo, pa tudi lojtrni voz, evropski voz in letalo. Takšne metafore gibanja nakazujejo na stalno spremenljivost EU. Tovrstna reprezentacija je povezana tudi s samo naravo pristopnega procesa, s *potjo v Evropo/EU*, na kateri naj bi se države iz neevropskih spremenile v evropske. Na tej poti morajo te države

dozoreti, torej iz neodgovornih, nezrelih otrok postati odgovorne, odrasle osebe (Petrović 2009, 38). V obdobju po priključitvi Slovenije EU so metafore potovanja popolnoma izginile, saj je Slovenija že dosegla svoj cilj. Če je Slovenija v tem obdobju kam 'potovala', potem je 'potovala' *skupaj* z EU, je bila na istem vlaku, isti ladji.

Redkejšje, a tudi zelo prisotne so bile metafore, ki so se posluževale stavb in notranjih homogenih prostorov (hiše), ki v nasprotju z metaforami gibanja prikazujejo EU kot nespremenljivo tvorbo, podobno nacionalni državi (Drulák 2006, 512). Tovrstne metafore nakazujejo večjo varnost in varstvo (Petrović 2009, 40). Posebej pogoste so bile v slovenskem parlamentarnem diskurzu metafore, ki so se nanašale na dele zgradbe, in sicer tiste, ki njeno notranjost ločijo od zunanosti (vrata in prag). Metafora *biti pred vrati Evrope/EU in biti na pragu Evrope/EU* poudarja položaj tistih, ki so *zunaj*, torej držav, ki so v procesu približevanja in pridruževanja EU. V primeru Slovenije je imelo *biti na pragu* oziroma *pred vrati EU* pozitiven prizvok, saj je pomenilo, da je država tik pred priključitvijo EU. Teh metafor po 1. maju 2004 ni bilo več.

Tretja vrsta metafor, ki so bile zelo prisotne v slovenskem parlamentarnem diskurzu, je primerjava odnosa Slovenija – EU z medčloveškimi odnosi. Pojavljali so se družina, partnerstvo, zakon. Članstvo v družini je privilegij, a prinaša s sabo pravice in dolžnosti. Poleg tega je za družino značilna solidarnost, tako med starši in otroci kot med otroci. Metafora družine nakazuje tako varnost kot tudi kontrolo, odvisno od tega, kako razumemo družino (kot paternalistično, ki misli, načrtuje in deluje v imenu svojih ljudi, in čigar otroci morajo šele odrasti in dokazati svojo zrelost, ali kot egalitarno, čigar člani so ločeni posamezniki s svojimi lastnimi potrebami in željami). Morda je bil prav zaradi potencialne nakazane neenakosti v družini med poslanci v DZ v prvem obdobju enako priljubljen prikaz EU kot slovenskega partnerja. Poudarjeno je bilo sodelovanje med suverenimi državami in implicitno odklanjanje vsakega okvira, ki bi vsrkal države vase. V prvem obdobju je bil prisoten tudi govor o zakonu med Slovenijo in EU (v ta zakon Slovenija prinaša svojo doto) ter klubu, ki se mu Slovenija priključuje (ta klub je prestižen in ima svoja pravila ter članarino, ki jo mora Slovenija plačati). Slovenija in EU sta bila tudi igralca, ki igrata igro, kar nakazuje, da tako kot ljudje tudi države razvijejo svoje preference in skrbijo za svoje interese.

Metafori partnerstva in zakona, ki sta po priključitvi Slovenije EU popolnoma izginili, je nadomestila *družba*, ki nakazuje večjo enakost odnosov in manj definirana razmerja med člani družbe. Prisotne so bile še druge metafore (Slovenija kot prazna košara – EU kot košara, polna

zlatih jabolk, Slovenija kot otok – EU verjetno kot morje ali drugi otoki, Slovenija kot prva violina – EU kot simfonični orkester itd.), ki pa so samo poudarile že opisano konstrukcijo obeh identitet.

4.4.2 Analiza na ravni diskurzivnih in družbenih praks

KDA poudarja pomen konteksta, v katerem se dogaja diskurzivni dogodek oziroma v primeru magistrskega dela parlamentarna razprava. Kako naslovnik sprejme sporočilo poslanca, je namreč odvisno od tega, koliko mu zaupa oziroma verjame, koliko verjame njegovi stranki, koliko jo podpira oziroma koliko je blizu njegovemu političnemu prepričanju, pa tudi od tega, koliko zaupa sami instituciji DZ RS (zato sta v pomoč pri interpretaciji tabeli 4.1 in 4.2). To pa hkrati vpliva tudi na poslance. Ker sem analizirala samo javne seje, predpostavljam, da so se poslanci dobro zavedali svojega občinstva. To so bili najprej drugi poslanci, nato drugi povabljeni gostje pri razpravi (predstavniki vlade, veleposlaniki, predstavniki EK, predstavniki nevladnih organizacij in civilne družbe ter drugi povabljeni gostje), novinarji in prek njih javnost. Od leta 2008, ko je bil vzpostavljen tretji program Televizije Slovenije, lahko javnost tudi neposredno spremlja razprave, možno je tudi spremljanje prenosa prek spleta.

Slovenski parlamentarni diskurz se ni bistveno razlikoval glede na obravnavane teme oziroma predloge, o katerih so razpravljali poslanci. Izpostavim lahko samo razprave ob spremembi 68. člena Ustave RS in slovenskem predsedovanju, ko so bili bolj v ospredju nacionalni interesi in se je večkrat pojavljal domačijski diskurz. Prav tako nisem zaznala bistvene razlike med diskurzom v parlamentarnih razpravah in razpravah v omenjenih odborih. Razprave v izbranih parlamentarnih odborih so bile sicer navadno vsebinsko konkretnije in so se bolj nanašale na obravnavano temo. Uporaba metafor je bila veliko redkejša. Na javnih sejah teh dveh odborov so imeli velikokrat glavno besedo predstavniki vlade ali pa povabljeni gostje (na primer veleposlaniki, ko predstavljajo prioritete svoje države, ki v danem obdobju predseduje Svetu EU, predstavnica EK v Sloveniji idr.). Podobnih ideoloških govorov, kot sem jih lahko zasledila na plenarnih zasedanjih parlamenta, je bilo v odborih veliko manj. V obeh odborih so se pojavljala podobna stališča poslancev kot v DZ RS, zato ne morem reči, da se je razprava v odborih bistveno razlikovala od razprave na plenarnih zasedanjih.

Poslanci so svoje nastope v DZ RS navadno strukturirali kot nagovore (z začetnim pozdravom in zaključno mislijo, kjer so se navadno ponovno obrnili k občinstvu) ali replike (te so nastopile kasneje v razpravi, bile so krajše in so se navadno navezovale na točno določen govor enega od predhodnih govorcev). Poslanci so večinoma naslavljali drug drugega in možne prisotne goste ali člane vlade, vendar so prek tega posredno naslavljali javnost, natančneje svojo javnost oziroma svoje volivce. Ti so prav v razpravah o identiteti najpogosteje 'mi', ki so ga poslanci ves čas vključevali in se na ta način povezovali z naslovnikom.

Poslanci so vključevali tudi drug drugega neposredno z uporabo njihovih besed, ko so si replicirali. Občasno so se navezovali tudi na lastne pretekle govore. Citate drugih so sicer uporabljali kot podkrepitev lastnih argumentov, zato so navajali slovenske književnike (na primer Ivana Cankarja in Edvarda Kocbeka), tuje evropske politike (predstavnike predsedujoče države Svetu EU ali predstavnike drugih mednarodnih ali evropskih institucij) ali slovenske politike, ki so bili zaslužni za osamosvojitve Slovenije (na primer Jožeta Pučnika).

Pri konstrukciji same evropske identitete pravzaprav ni bilo razlik med poslanci različnih političnih strank, razlikovali so se le v 'odtenku', in sicer glede na to, ali je bila stranka v opoziciji (praviloma bolj kritičen pristop do EU) ali v vladi (praviloma manj kritičen pristop do EU). Tako ugotavljam, da je bila vsakokratna vladajoča koalicija bolj 'evropsko usmerjena', vsakokratna opozicija pa je pošiljala več 'opozorilnih znakov'. Ko se je položaj stranke v vladi zamenjal, se je praviloma zamenjal tudi 'odtenek' konstruiranja evropske identitete v odnosu do slovenske. Izjeme pri tem so bili poslanci strank SNS in Lipa, ki so v obeh analiziranih obdobjih nastopali kot opozicijski poslanci, njihova konstrukcija tako evropske kot slovenske identitete pa je bila med najbolj konsistentnimi. Razlike so sicer obstajale pri uporabi različnih jezikovnih prijemov. Tako je bil na primer za poslance SDS, SLS in SNS značilen bolj čustveno zaznamovan jezik, vendar je šlo pri tem bolj za osebne sloge poslancev, kar je težko posploševati, vsekakor večjih vsebinskih razlik ni bilo.

De Cillia in drugi (2009) govorijo o 'strategijah' govorca, s katerimi se nanašajo na različno dodelan akcijski načrt, ki je lahko zaveden ali nezaveden in pri katerem gre za različne nivoje naše mentalne organizacije. Pri pričujoči analizi gre gotovo za različne stopnje namenskosti uporabe določenega diskurza oziroma določene strategije odvisno od vzrokov in izvorov diskurza. Že omenjeni avtorji (De Cillia in drugi 2009) razlikujejo med konstruktivnimi strategijami, ki želijo graditi določeno identiteto, ponavljajočimi oziroma utrjujočimi strategijami, ki želijo ohraniti in reproducirati nacionalno identiteto, med transformacijskimi

strategijami, ki želijo spremeniti relativno znani vidik nacionalne identitete v nekaj drugega, in destruktivnimi strategijami, ko gre celo za poskus uničenja obstoječih nacionalnih identitet ali njihovih delov.

Za konstrukcijo tako evropske kot slovenske identitete v slovenskem parlamentarnem diskurzu ugotavljam, da sta bili najbolj pogosti konstruktivna in transformacijska strategija. Prva je bila prisotna zlasti s poudarjanjem enotnosti Slovencev ali Slovencev in Evropejcev kot homogene skupine in vzbujanjem solidarnosti. Zanj je bil značilen 'mi' diskurz ('mi Slovenci'), pozitivna samo-predstavitelja ('Slovenci smo ponosen narod') in poudarjanje vloge čustev ('Danes je velik dan za Slovenijo'). Pri tem se je ustvarjal tudi odnos enkratnosti, torej odnos razlike od drugih elementov primerjave, pa tudi če se z nikomer niso eksplicitno primerjali. Transformacijska strategija pa se je kazala z odmikanjem od Balkana, s katerim tako Slovenija kot Evropa nimata nič in pravzaprav nista nikoli nič imeli. Takšen diskurz poudarjanja in ponavljanja 'pripadnosti Evropi' je pogosto vir legitimacije za politične elite (Brusis 2001, 198), s čimer lahko razumemo pro-evropsko držo vsakokratne vladajoče koalicije.

V ozadju parlamentarnega diskurza tako lahko prepoznamo določene jasne namene in njihove družbene posledice. Slovenski politiki so razmišljali kot Evropejci in izhajali iz koristi, ki jih ponuja EU (Korun 1997, 81). V obdobju pred priključitvijo Slovenije EU so se te nanašale predvsem na obnašanje državljanov Slovenije, ki so glasovali o priključitvi Slovenije EU na referendumu in jo podprli. To sicer ne preseneča, saj so tudi rezultati drugih raziskav (glej Hafner-Fink 2000) pokazali, da so anketirani politiki na nacionalni ravni (poslanci) soglasno podpirali evropski projekt in menili, da bo članstvo v EU Sloveniji koristilo. V obdobju po priključitvi pa namen v ozadju diskurza ni bil več tako jasen, pač pa se zdi, da se je evropska tematika 'uporabljala' z namenom pridobitve splošne podpore zase oziroma določene projekte, tako pri poslancih koalicije kot opozicije. Prvi so želeli s pomočjo EU in bližajočega se, nato pa tudi izpeljanega, predsedovanja pridobiti podporo javnosti za svoje delo, drugi pa prek istega opozoriti na pomanjkljivosti vlade in občinstvo prepričati v lastno večvrednost. V drugem analiziranem obdobju so se tem o Evropi in EU oziroma konstrukciji njene identitete v Sloveniji bolj dotikali poslanci vladajoče koalicije (torej poslanci strank SDS, DeSUS, SLS, NSi, tudi poslanca manjšin) in poslanci SNS ter Lipe, ki so bili v vsakršen diskurz o nacionalni ali evropski identiteti praviloma vedno vpeti.

Slovenski poslanci so pogosto reproducirali diskurz 'evropskih' politikov, torej politikov držav članic in uradnikov EU. Tu lahko izpostavim kot izjemo le poslance SNS ter posameznike drugih

strank, a tudi pri njih težko rečemo, da gre za pravi evropski skepticizem. T. Petrović (2009, 25) celo meni, da si tega politiki v državah Zahodnega Balkana zaradi ekonomske odvisnosti od evropskih sredstev in investicij niti ne morejo privoščiti. Po njenem mnenju ostaja razprava o *evropskosti* neizbežno ujeta v kolonialistični diskurz zahodne (zahodnoevropske, danes EU-jevske) premoči in jo artikulirajo izključno 'pravi Evropejci' znotraj EU (Petrović 2009, 26).

Ob tem lahko zaključim, da je parlamentarni diskurz o evropski identiteti vzdrževal odnose med strankami, posledično pa tudi družbene odnose. Bolj kot na zunanje okoliščine (na primer priključitev Slovenije EU ali vzpostavitev oziroma prenehanje statusa predsedujoče države EU) se je odzival na notranje spremembe (spremembe oblasti in menjava položaja v vladi ali opoziciji). Dodam pa lahko, da ne ene ne druge niso bistveno vplivale na načine, kako se je v slovenskem parlamentarnem diskurzu reprezentiral *Balkan*.

Odraz te reprezentacije pa je tista v širšem slovenskem političnem in medijskem prostoru. Sporočila poslancev v DZ RS prenašajo politiki, povzemajo množični mediji, sprejema javnost (če se izrazim zelo splošno). Ta nato s svojim odzivom *vpliva nazaj* na poročanje medijev, obnašanje politikov, odločanje poslancev. Ta dialektičen odnos med diskurzom in družbo se je pokazal na primeru referendumu o vstopu Slovenije v EU, o katerem so predhodno razpravljali poslanci v DZ RS. Sicer pa je konkretnim družbenim praksam o tem, kako je na primer parlamentarna razprava vplivala na glasovanje posameznega poslanca ali cele poslanske skupine o določenem predlogu zakona ipd. težko slediti, saj družbene oblike določajo družbene institucije, te pa družbeno akcijo – in obratno. Družbene in diskurzivne prakse se namreč nenehno prepletajo.

5 Zaključek

Evropska identiteta v Sloveniji je v nastajanju. V magistrskem delu sem pokazala, kako to poteka v DZ RS kot eni od ključnih reprezentativnih institucij države in družbe. Procesi evropske integracije so namreč vedno prikazani kot proces od zgoraj navzdol, kar poudarja in privilegira politično-birokratske elite in institucije, vendar bodo sprejete odločitve v zvezi z naravo in institucionalno prenovo EU, kot je zasnovana v Lizbonski pogodbi, verjetno vplivale na nadaljnje oblikovanje nacionalne in evropske identitete ter na naravo njunih medsebojnih razmerij. Odkriti, kako se to razmerje vzpostavlja, kaže in spreminja v Sloveniji, je bil tudi cilj magistrskega dela. Tovrstne analize postajajo namreč vedno pomembnejše za razumevanje nastajanja identitet in odnosov v mednarodni skupnosti.

Da je razumevanje identitet pomembno za globalne politične odnose in eden ključnih dejavnikov v obnašanju evropske politike, so pokazali konstruktivisti, ki trdijo, da so identitete in interesi delno konstruirani z družbenimi strukturami, ne pa dani naravno. So posledica izbire in interpretacije. Pri tem ni toliko pomembno, kako stvari so, ampak kako so postale to, kar so. Konstruktivizem poskuša raziskati, kako se kolektivne identitete sooblikujejo z medsebojnim družbenim vplivanjem in so torej odvisne od družbene interakcije. To velja za vsako nacionalno identiteto, pa tudi za evropsko, ki nastaja. Ta se, tako kot druge kolektivne identitete, oblikuje s pomočjo različnih simbolov, tradicij, mitov, institucij ipd., vse to pa dobi smisel samo, ko je interpretirano in dobi pomen. Kolektivna identiteta, posebej je to značilno za nacionalno, je namreč neke vrste *habitus*, skupek idej, konceptov ali shem zaznave, tako skupnih čustvenih odnosov, ki si jih medsebojno delijo ljudje znotraj določene skupine, kot tudi skupnih dispozicij obnašanja, in ki so vse ponotranjene skozi socializacijo.

Pomen se ustvarja, ohranja in širi skozi diskurz. Ta hkrati odraža družbeni red in ga oblikuje. To je tudi temeljna predpostavka KDA, ki sem jo uporabila za analizo parlamentarnega diskurza, ker vključuje opis in diskurzivno ter družbeno prakso: opisane so jezikovne značilnosti, interpretiran je odnos med ustvarjalnimi in interpretativnimi procesi diskurzivnih praks ter besedil, razložen je odnos med diskurzivnimi in družbenimi praksami.

Ta diskurzivna konstrukcija kolektivitet in njihovih identitet gre vedno z roko v roki s konstrukcijo razlik/raznolikosti (drugega) in (lastne) enkratnosti. Pri tem pa ne obstaja ena sama identiteta v esencialnem pomenu, ampak različne identitete, ki so diskurzivno ustvarjene glede na

kontekst, to je na družbeno polje, situacijo diskurzivnega dejanja in temo diskurza. Ta se ves čas spreminja, zato tudi identitete niso popolnoma konsistentne, stabilne in nespremenljive, pač pa so dinamične, 'ranljive' in pogosto nekoherentne.

Ker je identiteta izmuzljiv koncept, definiciji konkretne identitete grozi, da bo zastarala takoj, ko jo postavimo. Zato evropske in slovenske identitete nisem definirala. Tega nisem niti poskušala, saj me je navsezadnje zanimal predvsem odnos med njima. O evropski identiteti ni niti konsenza o tem, ali sploh obstaja, zato tudi v uradnih dokumentih in pogodbah EU ta ni definirana. Obstaja pa precej idej, kaj vse bi jo lahko gradilo in na kaj bi se lahko EU pri konstrukciji lastne identitete oprla.

Če se evropska identiteta išče v skupnih točkah, se slovenska gradi bolj v iskanju razlik z drugimi, kar je tudi sicer značilno za proces ustvarjanja identitete. Za slovenske politike in poslance so nekatera obdobja v zgodovini Slovencev zaznamovana s podrejenostjo imperialističnim silam, kar zaznamuje tudi sodobni diskurz o slovenstvu in slovenski identiteti. Ta gradi predvsem na svoji različnosti od 'balkanske' in s tem potrjevanju svoje 'evropskosti'. 'Drugi' v primeru Slovenije ni Evropa, ampak je Balkan. Slovenija svojo identiteto konstruira tako, da negira vse elemente svoje 'balkanskosti'. Balkan namreč ni Evropa in očitno je lažje dokazati, da Slovenija ni (več) del Balkana kot pa, da je del Evrope. Balkan seveda ni nikjer konkretiziran ali vsebinsko napolnjen, vsekakor pa 'Balkan' in 'Evropa' reprezentarata dva različna odnosa: nasprotovanje na Balkanu in sodelovanje v Evropi.

V slovenskem parlamentarnem diskurzu so se tako izoblikovale izjave, ki prikazujejo pridruževanje Slovenije EU kot odločitev za boljše, lepše, napredno, kar je bilo podprto z izredno pogosto uporabljeno metaforo poti: Slovenija je napredovala (ali nazadovala) na poti v Evropo, stopala na evropsko pot itd. Pri tem je bila seveda Evropa (neprenehoma enačena z EU) tisto dobro in lepo, k čemur je Slovenija stremela, za sabo pa puščala tisto grdo, nazadnjaško, nasilno (svojo preteklost v Jugoslaviji). Razmerje 'mi – oni' v smislu Slovenija – EU se je po vključitvi Slovenije v EU res spremenilo, saj je 'mi Slovenci' postalo 'mi Evropejci', toda 'oni' (Balkan) so ostali 'oni'.

Ob tem je potekalo stalno dokazovanje slovenske 'evropskosti' in iskanje argumentov, da se Slovenija vrača tja, kamor je vedno sodila. Hkrati so poslanci dokazovali, da je bila Slovenija že ves čas v Evropi (med Evropo in EU razen redkih izjem niso ločevali) in se tako pogosto znašli v protislovju: čeprav je Slovenija zmeraj bila v Evropi, se je 1. maja 2004 vanjo vrnila. A če se nekam vračaš, to pomeni, da še nisi tam. 'Evropa' je bila hkrati pomemben element nacionalnega

samorazumevanja in nekaj, kar je bilo zunaj naroda – identiteta, ki jo je še treba prevzeti. Ali bolje prevzemati. Enak diskurz se je namreč nadaljeval tudi po priključitvi Slovenije EU, kljub temu da se je iz 'zunaj' premaknila 'notri'. Vstop v 'evropsko hišo' oziroma 'veliko evropsko družino' torej ni bil dokončen, Slovenija ga mora v očeh slovenskih poslancev očitno še vedno upravičevati in dokazovati.

Iz analize je sicer razvidno, da je bil v obdobju pred priključitvijo Slovenije EU parlamentarni diskurz bistveno bolj vezan na tematiko slovenske in evropske identitete, kot pa po priključitvi. Poslanci so večkrat omenjali slovensko nacionalno identiteto in nacionalne interese, pogosteje so uporabljali metaforičen in čustveno zaznamovan jezik. O evropski identiteti so začeli govoriti šele po priključitvi Slovenije EU. Ob tem so izrazili tudi skrb za njeno ohranitev (seveda ob sočasni skrbi za ohranitev slovenske nacionalne identitete). Redki strahovi glede morebitne izgube nacionalne identitete so se pojavljali le pred priključitvijo Slovenije EU, po samem vstopu pa so očitno zvedeneli.

Poslanci v DZ RS so konstruirali evropsko identiteto kot del slovenske s poudarjanjem skupne zgodovine in tradicije (tudi skupne kulture in veroizpovedi), enotnosti Slovencev in Evropejcev (z značilnim 'mi' diskurzom in vzbujanjem solidarnosti), pozitivno samo-predstavitvijo in poudarjanjem vloge čustev. Hkrati so želeli transformirati oziroma spremeniti relativno znani vidik nacionalne identitete (preteklost v Jugoslaviji) v nekaj drugega (zgodovinsko anomalijo, nesrečno naključje). Kar je tudi sicer značilno za trenutke velikih družbenih sprememb, ko se potrjuje pretekle diskurze ali pa se jih poskuša 'zasukati' v drugo smer.

Parlamentarni diskurz v Sloveniji se ni toliko vezal na zunanje okoliščine (na primer priključitev Slovenije EU) kot na notranje spremembe v vladi (sprememba razmerja pozicija – opozicija med poslanci). Njihovo vzpostavljanje razmerja med slovensko in evropsko identiteto je bilo torej pretežno vezano na to, ali so bili del vlade ali opozicije, kjer so praviloma opozicijski poslanci večkrat opozarjali na nevarnost izgube slovenske identitete v povezavi z vstopom Slovenije v EU, pozicijski poslanci pa so vstop videli kot priložnost in zaščito za Slovenijo. To je pričakovano, če razumemo, da deluje takšen diskurz poudarjanja in ponavljanja 'pripadnosti Evropi' kot vir legitimacije za vsakokratno vladajočo politično elito, ki želi 'evropsko tematiko' izkoristiti predvsem za pridobivanje lastne podpore in dokazovanje svojih uspehov.

Družbene prakse so posebej zanimive v obdobju velikih sprememb, kar je bil gotovo proces priključevanja Slovenije EU. Zato sem sklepala, da bo tem spremembam sledila tudi sprememba parlamentarnega diskurza, ki bo v obdobju približevanja Slovenije EU evropsko identiteto

predstavil kot dopolnjujočo slovenski, s čimer so želeli poslanci utemeljiti svojo željo po neodvisnosti kot nujno osvoboditev od Balkana, poudariti razlikovanje slovenske nacionalne identitete od jugoslovanske in legitimirati vstop v EU. Zaradi usklajevanja zakonodaje v pogajalskem procesu in vedno večje izgube suverenosti pa sem predvidevala, da se je v parlamentarnem diskurzu protislovje med slovensko in evropsko identiteto povečalo in ohranilo tudi po vstopu Slovenije v Unijo, saj se države EU na določenih področjih tesneje povezujejo in tako še naprej predajajo del suverenosti EU, s tem pa nudijo možnost razprave o izgubi nacionalne identitete.

Glede na opravljeno analizo parlamentarnega diskurza lahko to samo delno potrdim. Poslanci v DZ RS so namreč evropsko identiteto vzpostavljali kot dopolnjujočo slovenski v obeh analiziranih obdobjih, protislovje med njima pa se je z vstopom Slovenije v EU zmanjšalo oziroma skoraj popolnoma izginilo. Omenjeni diskurz o evropski identiteti se torej v analiziranem obdobju ni bistveno spreminjal.

Za razliko od nacionalnih interesov, za katere so se določeni poslanci bali, da bodo v EU ogroženi, takšne skrbi za slovensko identiteto v odnosu do EU ni bilo čutiti (razen občasno pri poslancih SNS in Lipa). Razmerje med evropsko in nacionalno identiteto se v pričujoči analizi parlamentarnega diskurza torej ni pokazalo kot konfliktno. To bi se verjetno zgodilo, če bi se poskušalo utrjevati evropsko identiteto na račun nacionalne ali celo z neposrednim zmanjševanjem dosedanje vloge nacionalne države, kar pa se v DZ RS ni dogajalo. Pač pa lahko pri poslancih opazimo močan trud, da bi evropsko identiteto konstruirali kot *del* slovenske, kot *dopolnjujočo* slovenski (in vsekakor nasprotno balkanski).

V svojem magistrskem delu sem (v sicer kratkem analiziranem obdobju) tako pokazala na relativno nespremenljivost diskurzov, ki konstruirajo tako slovensko kot evropsko identiteto. Diskurzi, ki so ju konstruirali, se kljub nasprotjem ali spremembi strukture, niso spremenili, temveč so ostali relativno stalni. Kljub večkratni zamenjavi pozicij (menjava oblasti in 'položaja' poslancev) so se torej ponovno oblikovali v že prej obstoječe odnose. Če se je 'konfliktnost' med identitetama po osamosvojitvi Slovenije povečala, kot je razvidno iz javnomnenjskih raziskav, se je očitno do analiziranega obdobja že umirila (in je bilo prelomno obdobje osamosvojitve Slovenije in ne njen vstop v EU). Možno pa je tudi, da se to ni odrazilo v parlamentarnem diskurzu, kar ponuja veliko možnosti za nadaljnje raziskave. Tako bi lahko na primer ugotavljali povezavo med parlamentarnim diskurzom in 'javnim mnenjem' (vidnim v javnomnenjskih raziskavah) ali med parlamentarnim in medijskim diskurzom (tu bi lahko iskali prepletanje

diskurzov). Dodatne analize bi lahko pokazale, kako različna občinstva interpretirajo posamezna besedila, od kod izvirajo posamezni konkurenčni diskurzi in kako so povezani z različnimi družbenimi interesi ter poskušali razpoznati različne dejavnike reprezentacije. Poleg tega bi se raziskava lahko razširila na natančnejše iskanje povezave med diskurzivnimi in družbenimi praksami (na primer analiza poslanskih nagovorov in njihovega dejanskega glasovanja, analiza 'učinkov' razprave na glasovanje – v kolikšni meri razprava vpliva na glasovanje poslancev ipd.). Vsaka nadgradnja v tej smeri obljublja nove poglede na kolektivne identitete, s tem pa na družbene odnose in njihovo razumevanje.

Glede na analizo parlamentarnega diskurza v Sloveniji v tem magistrskem delu kolektivne identitete torej niso nezdružljive in lahko obstajajo v 'koncentričnih krogih'. Lahko torej pripadamo eni identiteti in hkrati ostajamo odprti za vplive drugih. To sicer ne pomeni, da se posamezniki ne poistovetijo bolj z enimi identitetami kot z drugimi, a tudi nacionalne identitete se ne morejo zapreti pred globalizacijskimi in drugimi vplivi, poleg tega pa tudi niso v celoti osnovane na nespremenljivih kulturnih in zgodovinskih izhodiščih. Kljub temu iz raziskave sledi, da slovenska nacionalna identiteta še vedno ohranja primat nad porajajočo se evropsko identiteto.

Pri evropski identiteti gre torej za nekakšno igro pozitivne vsote, saj je lahko nekdo Slovenec in Evropejec hkrati. Ti dve identiteti se ne povečujeta ali zmanjšujeta na račun druge, ampak sta nekako ugnedeni v kompleksne vzorce obnašanja posameznika ali skupine in se sprožita glede na specifično situacijo, kar nato vodi v različne vrste politik oziroma družbenih praks. Tako evropska kot nacionalna identiteta sta med seboj prepleteni in odsevata nekatere od najpomembnejših premikov v kulturi in identiteti, do katerih je prišlo v preteklih letih, najznamenitejši od teh premikov pa je prehod od trajnih identitet k tistemu, kar je Bauman imenoval tekoče identitete (v Delanty 2008, 70).

Nacionalne identitete v Evropi vsebujejo določene elemente evropske identitete, a ta ne obstaja zunaj nacionalnih identitet. Nadnacionalne identitete sicer zgodovinsko gledano niso nič novega, a zamisel o moralno superiorni evropski identiteti, ki bi tako ali drugače preseгла nacionalne, je v tem trenutku še precej neverjeten (in najbrž tudi nezaželen) konstrukt. Vseeno pa nam lahko takšne raziskave pomagajo tudi pri razmišljanju o vzpostavljanju skupne evropske identitete ali bolje rečeno evropskih identitet. Te bodo gotovo komplekse, morale pa bodo biti predvsem odprte, vključujoče in pluralne. Soobstajati bodo namreč morale z različnimi drugimi kolektivnimi identitetami (globalnimi oziroma drugimi oblikami nadnacionalnih identitet), ki

bodo prav tako sproti nastajale in se spreminjale, ob tem pa seveda na nek način vključevati tudi številne in različne lokalne, regionalne, etnične, kulturne, verske ter nacionalne identitete.

Tako kot vse druge je tudi evropska identiteta v nastajanju in se bo, če sploh, razvila postopoma in s časom. Pri tem pa ne gre toliko za cilj, kot za pot, za proces, ki se ne odvija v vakuumu, temveč vedno v odnosu z drugim. Tako je tudi trenutno sobivanje med slovensko in evropsko identiteto pomemben, a krhek dosežek, ki ni zagotovljen samodejno ali enkrat za vselej. Tako kot sta delo v nastajanju slovenska in evropska identiteta, je tudi odnos med njima.

6 Literatura

Adam, Frane in Matej Makarovič. 2003. Nacionalna država in EU: demontaža ali fleksibilna prilagoditev. *Nova revija* 22 (252/253): 218–27.

Adler, Emanuel. 2002. Constructivism and International Relations. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 95–118. London: Sage.

Anderson, Benedict. 1983/2006. *Imagined Communities*. London, New York: Verso.

Andolšek, Matej. 2003. Teorija hegemonске stabilnosti: racionalnosti versus konstruktivisti. *Teorija in praska* 40 (4): 706–23.

Amsterdamska pogodba. 1999. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/amsterdam.pdf> (30. marec 2009).

Baldwin, Elaine, Brian Longhurst, Scoot McCracken, Miles Ogborn in Greg Smith. 1999. *Introducing Cultural Studies*. Hertfordshire: Prentice Hall Europe.

Bavčar, Evgen. 2005. La Slovénie entre identité politique et identité culturelle. V *La Slovénie et l'Europe*, ur. Antonia Bernard, 123–9. Paris: L'Harmattan.

Berger, Peter L. in Thomas Luckmann. 1966. *The Social Construction of Reality*. New York: Anchor Books.

Bially Mattern, Janice. 2001. The Power Politics of Identity. *European Journal of International Relations* 7 (3): 349–97.

Bibič, Adolf. 1996. Slovenia's Political Society before the Challenges of Europeanization: Some Examples and Aspects. V *Into Europe? Perspectives from Britain and Slovenia*, ur. Danica Fink Hafner in Terry Cox, 147–66. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Billig, Michael. 2003. Critical Discourse Analysis and the Rhetoric of Critique. V *Critical Discourse Analysis. Theory and Interdisciplinarity*, ur. Gilbert Weiss in Ruth Wodak, 35–46. New York: Palgrave Macmillan.

Blum, Douglas W. 2001. Beyond Blood and Belief: Culture and Foreign Policy Conduct. V *The Limits of Culture*, ur. Brenda Shaffer, 65–82. Cambridge, London: The MIT Press.

Bourdieu, Pierre. 1997. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Politiy Press.

Brown, Andrew D. 2006. A Narrative Approach to Collective Identities. *Journal of Management Studies* 43 (4): 731–53.

Bruner, Jerome. 1991. The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry* 18 (1): 1–21.

Brusis, Martin. 2001. European and national identities in the accession countries – the role of the European Union. V *National and European Identities in EU Enlargement*, ur. Petr Drulák, 195–207. Praga: Institut of International Relations.

- Bučar, France. 2003. Stvarnost in videnje bodoče Evrope. *Nova revija* 22 (252/253): 183–93.
- Calhoun, Craig. 2001. The Virtues of Inconsistency: Identity and Plurality in the Conceptualization of Europe. V *Constructing Europe's Identity*, ur. Lars-Erik Cederman, 35–56. London, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Campbell, David. 1961/1998. *Writing Security, United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Case, Holly. 2009. Being European: East and West. V *European Identity*, ur. Jeffrey T. Checkel in Peter J. Katzenstein, 111–31. New York: Cambridge University Press.
- Cederman, Lars – Erik. 2001. Political Boundaries and Identity Trade-Offs. V *Constructing Europe's Identity*, ur. Lars-Erik Cederman, 1–32. London, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- 2002. Nationalism and Ethnicity. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 409–28. London: Sage.
- Checkel, Jeffrey T. in Peter J. Katzenstein. 2009. The politization of European identities. V *European Identity*, ur. Jeffrey T. Checkel in Peter J. Katzenstein, 1–25. New York: Cambridge University Press.
- Chilton, Paul. 2004. *Analysing Political Discourse. Theory and Practice*. London in New York: Routledge.
- Ciută, Felix. 2007. Narratives of Security: Strategy and Identity in the European Context. V *Discursive constructions of identity in European politics*, ur. Richard C. M. Mole, 190–207. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.
- Debeljak, Aleš. 2004. *Evropa brez Evropejcev*. Ljubljana: Založba Sophia.
- De Cillia, Rudolf, Martin Reisingl in Ruth Wodak. 1999. The Discursive Construction of National Identities. *Discourse Society* 10 (2): 149–73.
- Delanty, Gerard. 1999. Self, Other and World: Discourses of Nationalism and Cosmopolitanism. *Cultural Values* 3 (3): 365–75.
- 2008. *Nov razmislek o Evropi: družbena teorija in pomeni evropeizacije*. Ljubljana: Sophia.
- Dieckhoff, Alain in Christophe Jaffrelot. 2004. La résilience du nationalisme face aux régionalismes et à la mondialisation. *Critique internationale* 23: 125–38.
- Diez Thomas. 1999. Speaking 'Europe': the politics of integration discourse. *Journal of European Public Policy* 6 (4): 598–613.
- 2001. Europe as a Discursive Battleground: Discourse Analysis and European Integration Studies. *Cooperation and Conflict* 36 (1): 5–38.
- Dokument o evropski identiteti*. 1973. Bulletin of the European Communities (Bull. EC 12-1973:131.134). Dostopno prek: <http://www.ena.lu/> (5. april 2009).
- Državna volilna komisija*. Dostopno prek: <http://www.dvk.gov.si/> (5. oktober 2010).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 23. maj 1997. *4. izredna seja*. Obravnava pripravljenosti Republike Slovenije na vstop v Evropsko zvezo. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=2&o=60&unid=SZ A2|D8C9349311362EA4C12565080032A693&showdoc=1> (15. oktober 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 6. junij 1997. *5. redna seja*. Obravnava predloga zakona o ratifikaciji Evropskega sporazuma o pridružitvi med Republiko Slovenijo na eni strani in Evropskimi skupnostmi in njihovimi državami članicami, ki delujejo v okviru Evropske unije, na drugi strani, s sklepno listino ter protokola, s katerimi se spreminja Evropski sporazum o pridružitvi med Republiko Slovenijo in Evropskimi Skupnostmi ter njihovimi državami članicami, ki delujejo v okviru Evropske unije, na drugi strani. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=2&o=60&unid=SZ A2|D1C93DD7651E2361C12564E50044BCCB&showdoc=1> (22. oktober 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 14. julij 1997. *10. izredna seja*. Obravnava predloga ustavnega zakona o spremembi 68. člena Ustave Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&fts=predlog+ustavnega+zakona&mandate=2&o=40&unid=SZ A2|49342DA79948BF30C125652F00492992&showdoc=1> (27. oktober 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 15. julij 1997. *11. izredna seja*. Obravnava predloga zakona o ratifikaciji Evropskega sporazuma. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=2&o=50&showdoc=1&unid=SZ A2|587A983D0C322916C125652B002B07CD> (29. oktober 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 18. in 19. februar 1998. *8. redna seja*. Obravnava Strategije Republike Slovenije za vključevanje v Evropsko unijo ter predloga sklepov in stališč. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=2&o=60&unid=SZ A2|EAF6BBFD2391F41BC12565B40050EF33&showdoc=1> in <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=2&o=60&unid=SZ A2|230F96F71240B8B6C12565B6004BF848&showdoc=1> (30. oktober 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 26. in 27. november 1998. *29. izredna seja*. Obravnava rednega poročila komisije o napredku Slovenije pri vključevanju v Evropsko unijo. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=2&o=20&unid=SZ A2|E7412EC4A537FC2EC12566CD003E7725&showdoc=1> in <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=2&o=20&unid=SZ A2|9FC58B7C7823E0E8C12566CD00486257&showdoc=1> (2. november 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 23. april 1999. *13. redna seja*. Obravnava državnega programa za prevzem pravnega reda Evropske unije do konca leta 2002. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=2&o=50&unid=SZ A2|BE383ADCF56FE11AC125676300211BB3&showdoc=1> (4. november 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 26. in 27. marec 2002. *14. redna seja*. Obravnava rednega poročila Evropske komisije o napredku Republike Slovenije pri vključevanju v Evropsko unijo v letu 2001. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=3&o=60&unid=SZA3|337CD74E683E6786C1256B8B0032F504&showdoc=1> in <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=3&o=60&unid=SZA3|03D15A4C4AE1BD51C1256B90002785C7&showdoc=1> (6. november 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 30. januar 2003. *22. redna seja*. Obravnava predloga za razpis posvetovalnega referenduma o vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=3&o=40&unid=SZA3|E8C35AA554BBD32FC1256CC5004AE84A&showdoc=1> (6. november 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 9. december 2003. *36. izredna seja*. Obravnava informacije pred zaključkom medvladne konference in sprejetjem pogodbe o ustavi za Evropo. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=3&o=10&unid=SZA3|1AEB673D6C4AC2E4C1256E1300430F71&showdoc=1> (23. november 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 28. januar 2004. *33. redna seja*. Obravnava predloga Zakona o ratifikaciji pogodbe med Kraljevino Belgijo, Kraljevino Dansko, Zvezno Republiko Nemčijo, Helensko Republiko, Kraljevino Španijo, Francosko Republiko, Irsko, Italijansko Republiko, Velikim Vojvodstvom Luksemburg, Kraljevino Nizozemsko, Republiko Avstrijo, Portugalsko Republiko, Republiko Finsko, Kraljevino Švedsko, Združenim Kraljestvom Velike Britanije in Severne Irske in Češko Republiko, Republiko Estonijo, Republiko Ciper, Republiko Latvijo, Republiko Litvo, Republiko Madžarsko, Republiko Malto, Republiko Poljsko, Republiko Slovenijo, Slovaško Republiko o pristopu Češke Republike, Republike Estonije, Republike Ciper, Republike Latvije, Republike Litve, Republike Madžarske, Republike Malte, Republike Poljske, Republike Slovenije in Slovaške Republike k Evropski Uniji s sklepno listino. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=3&o=20&unid=SZA3|663FC4FBDE9D0C21C1256E310035F04A&showdoc=1> (24. november 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 17. november 2004. *2. izredna seja*. Obravnava predloga stališč Republike Slovenije o predsedovanju Slovenije Svetu Evrope in Evropskemu svetu. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=70&unid=SZA4|3EF33A8FCD7C9037C1256F620045DEA8&showdoc=1> (29. november 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 1. februar 2005. *6. izredna seja*. Obravnava predloga zakona o ratifikaciji Pogodbe o Ustavi za Evropo, s sklepno listino. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=70&unid=SZA4|3C016AB288C3FDCBC1256FA100348841&showdoc=1> (30. november 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 29. marec 2005. *4. redna seja*. Obravnava predloga ratifikacije o usmeritvah za delovanje Republike Slovenije v institucijah Evropske unije v letu 2005. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=70&unid=SZA4|D66A51A2F418F469C1256FDB00317E81&showdoc=1> (2. december 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 22. april 2005. *8. izredna seja*. Obravnava predloga stališča o pristopu Republike Bolgarije in Romunije k Evropski uniji in podpisu pogodbe med Kraljevino Belgijo, Kraljevino Dansko, Zvezno Republiko Nemčijo, Helensko Republiko, Kraljevino Španijo, Francosko Republiko, Irsko, Italijansko Republiko, Velikim vojvodstvom Luksemburg, Kraljevino Nizozemsko, Republiko Avstrijo, Portugalsko Republiko, Republiko Finsko, Kraljevino Švedsko, Združenim kraljestvom Velike Britanije in Severne Irske in Češko Republiko, Republiko Estonijo, Republiko Ciper, Republiko Latvijo, Republiko Litvo, Republiko Madžarsko, Republiko Malto, Republiko Poljsko, Republiko Slovenijo, Slovaško Republiko o pristopu Češke Republike, Republike Estonije, Republike Ciper, Republike Latvije, Republike Litve, Republike Madžarske, Republike Malte, Republike Poljske, Republike Slovenije in Slovaške Republike k Evropski uniji s Sklepno Listino. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=60&unid=SZA4|2B716D708B30BA2CC1256FFE0034E536&showdoc=1> (8. december 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 27. marec 2007. *26. redna seja*. Obravnava predloga Deklaracije o usmeritvah za delovanje Republike Slovenije v institucijah EU v obdobju od januarja 2007 do junija 2008. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=30&unid=SZA4|0E8228657F00083AC12572B20038C381&showdoc=1> (10. december 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 12. oktober 2007. *29. izredna seja*. Obravnava predloga stališča Republike Slovenije do osnutka Pogodbe, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=20&unid=SZA4|A9580176CA6C414EC125738D00493697&showdoc=1> (15. december 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 20. december 2007. *31. izredna seja*. Obravnava programa slovenskega predsedovanja Svetu Evropske unije. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=20&unid=SZA4|9BB7520EC0475F68C12573D0003FF2B0&showdoc=1> (18. december 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 29. januar 2008. *35. redna seja*. Obravnava predloga zakona o ratifikaciji Lizbonske pogodbe, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=10&unid=SZA4|86B3748A45BD5118C12573F600335BCD&showdoc=1> (7. januar 2010).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 7. februar 2008. *33. izredna seja*. Obravnava predloga za razpis zakonodajnega referenduma o uveljavitvi zakona o ratifikaciji Lizbonske pogodbe, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=10&unid=SZA4|86B3748A45BD5118C12573F600335BCD&showdoc=1>

rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=10&unid=SZA4|E88F81FC147B9E8FC12574020043E426&showdoc=1 (10. januar 2010).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 28. marec 2008. *37. redna seja*. Obravnava informacije predsednika vlade Republike Slovenije o zaključkih spomladanskega zasedanja Evropskega sveta. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&o=0&unid=SZA4|C6D2794E77859CA5C1257471002E5DB5&showdoc=1> (12. januar 2010).

Državni zbor Republike Slovenije (DZ RS). 17. julij 2008. *39. izredna seja*. Obravnava poročila o predsedovanju Slovenije svetu Evropske unije od 1. januarja do 30. junija 2008, s sklepi Evropskega sveta z dne 19. in 20. junij 2008. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=4&unid=SZA4|156C93AFA140F7B0C12574F600433FF0&showdoc=1> (15. januar 2010).

Drulák, Petr. 2006. Motion, Container and Equilibrium: Metaphors in the Discourse about European Integration. *European Journal of International Relations* 12 (4): 499–531.

Ellis, Don. 2007. A Discourse Theory of Ethnic Identity. V *Discursive constructions of identity in European politics*, ur. Richard C. M. Mole, 25–44. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Enotni evropski akt. 1987. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/enotni-evropski-akt.pdf> (28. marec 2009).

Erjavec, Karmen in Melita Poler Kovačič. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Europa-Union Deutschland. 1995. *Listina o evropski identiteti*. Dostopno prek: http://www.europa-union.de/fileadmin/files_eud/PDF-Dateien_EUD/Allg_Dokumente/Charter_of_European_Identity.pdf (10. april 2009).

Evropska komisija. 2009. *Eurobarometer 71. Javno mnenje v evropski uniji. Nacionalno poročilo Slovenija*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/slovenija/hp/2009-0110-eurobarometer_2009_sl.htm (16. oktober 2009).

Ezell, Elizabeth D., Martin Seeleib-Kaiser in Edward A. Tiryakian. 2003. National Identity Issues in the New German Elites: A Study of German University Students. *International Journal of Comparative Sociology* 44 (4): 280–308.

Fairclough, Norman. 1995. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London, New York: Longman.

Fearon, James in Alexander Wendt. 2002. Rationalism v. Constructivism. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 52–72. London: Sage.

Ferry, Jean-Marc. 2004. Face à la question européenne, quelle intégration postnationale? *Critique internationale* 23: 80–96.

Fischer, Markus. 2006. Culture and Foreign Politics. V *The Limits of Culture*, ur. Brenda Shaffer, 27–64. Cambridge, London: The MIT Press.

Fligstein, Neil. 2009. Who are the Europeans and how does this matter for politics? V *European Identity*, ur. Jeffrey T. Checkel in Peter J. Katzenstein, 132–66. New York: Cambridge University Press.

Giddens, Anthony. 1991. Nacionalna država, narod, nacionalizem. V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 365–70. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Guerrina, Roberta. 2002. *Europe: History, Ideas and Ideologies*. London: Arnold.

Guzzini, Stefano. 2000. A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations* 6 (2): 147–82.

Hafner-Fink, Mitja. 2000. Slovensko približevanje Evropski uniji. Ideološki projekt ali proces (post)modernizacije. *Teorija in praksa* 37 (5): 807–31.

--- 2002. Nacionalna identiteta in evropska identiteta: Stališča Slovencev v primerjavi z drugimi Evropejci. V *Demokracija v Sloveniji: Prvo desetletje*, ur. Niko Toš in Ivan Bernik, 193–213. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK.

Hall, Rodney Bruce. 1999. *National Collective Identity, Social Constructs and International systems*. New York: Columbia University Press.

Hall, Stuart. 1997. The Work of Representation. V *Representation: Cultural Representation and Signifying Practice*, ur. Stuart Hall, 1–75. London: Sage.

Hribar, Tine. 2003. Subnacionalno, nacionalno in transnacionalno. *Nova revija* 22 (259/260): 281–6.

--- 2004. *Euroslovenstvo*. Ljubljana: Slovenska matica.

Hopf, Ted. 1998. The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security* 23 (1): 171–200.

--- 2000. Constructivism All the Way Down. *International Politics* 37 (3): 369–78.

Hülse, Rainer. 2006. Imagine the EU: the metaphorical construction of a supra-nationalist identity. *Journal of International Relations and Development* 9 (4): 396–421.

Ifversen, Jan. 2007. It's About Time: is Europe Old or New? V *Discursive constructions of identity in European politics*, ur. Richard C. M. Mole, 170–89. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Jackson, Robert H. in Georg Sørensen. 1999. *Introduction to international relations*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Jambrek, Peter. 2003. Nacionalna strategija Slovenije v zahodni Evropi in zahodni civilizaciji. *Nova revija* 22 (252/253): 194–204.

Jepperson, Ronald L., Alexander Wendt in Peter J. Katzenstein. 1996. Norms, Identity, and Culture in National Security. V *The Culture of National Security*, ur. Peter J. Katzenstein, 33–75. New York: Columbia University Press.

Jerman, Franc. 1997. Slovenska narodna identiteta in slovenska filozofija. V *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas*, ur. Dušan Nećak, 133–40. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.

Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Katzenstein, Peter J. 1996a. Alternative Perspectives on National Security. V *The Culture of National Security*, ur. Peter J. Katzenstein, 1–32. New York: Columbia University Press.

--- 1996b. National Security in a Changing World. V *The Culture of National Security*, ur. Peter J. Katzenstein, 498–537. New York: Columbia University Press.

Katzenstein, Peter J. in Jeffrey T. Checkel. 2009. European identity in context. V *European Identity*, ur. Jeffrey T. Checkel in Peter J. Katzenstein, 213–27. New York: Cambridge University Press.

Kohli, Martin. 2000. The Battlegrounds of European identity. *European Societies* 2 (2): 113–37.

Korun, Borut. 1997. Evropa, mit in resničnost. V *Danes Slovenija in nikdar več?*, ur. Borut Korun, 75–86. Velenje: Gibanje 23. december.

Kowert, Paul in Jeffrey Legro. 1996. Norms, Identity, and Their Limits: A Theoretical Reprise. V *The Culture of National Security*, ur. Peter J. Katzenstein, 451–97. New York: Columbia University Press.

Kratochwil, Friedrich in John Gerard Ruggie. 1986. International organization: a state of the art on an art of the state. *International Organization* 40 (4): 753–75.

Kratochwil, Friedrich. 2006. History, Action and Identity: Revisiting the 'Second' Great Debate and Assessing its Importance for Social Theory. *European Journal of International Relations* 12 (1): 5–29.

Kymlicka, Will 2004. Le mythe de la citoyenneté transnationale. *Critique internationale* 23: 97–112.

Kuus, Merje. 2007. Something old, something new: Eastness in European Union enlargement. *Journal of International Relations and Development* 10 (2): 150–67.

Lakoff, George in Mark Johnson. 1980/2003. *Metaphors we live by*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Lecours, André. 2000. Theorizing cultural identities: historical institutionalism as a challenge to the culturalists. *Canadian Journal of Political Science* 33 (3): 499–522.

Lesaar, Henrik Richard. 2001. Semper idem? The relationship of European and national identities. V *National and European Identities in EU Enlargement*, ur. Petr Drulák, 179–94. Praga: Institut of International Relations.

Lindstrom, Nicole. 2003. Between Europe and the Balkans: Mapping Slovenia and Croatia's "Return to Europe" in the 1990s. *Dialectical Anthropology* 27: 313–29.

Lizbonska pogodba. 2009. Dostopno prek: <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1296&lang=SL> (1. marec 2009).

Lustick, Ian S. in Dan Miodownik. 2002. The Institutionalization of Identity: Micro Adaptation, Macro Effects, and Collective Consequences. *Studies in Comparative International Development* 37 (2): 24–53.

Luthar, Breda. 1996. Izhodišča za analizo kolektivnih identitet. V *Slovenska nacija in kolektivne identitete*, ur. Frane Adam, 57–62. Ljubljana: Inštitut za družbene vede (CTS).

Lyotard, Jean-Francois. 1979/2002. *Postmoderno stanje*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Mastnak, Tomaž. 1996. Mit Evrope in religija demokracije. *DR XII* (21). Dostopno prek <http://shrani.si/f/1C/K6/2lsLhVH5/mastnak-mit-evrope-in-re.pdf> (16. junij 2010).

Mastnak, Tomaž. 2001. Naša Evropa. V *Obrazi naše Evrope*, ur. Aleš Drovc in Mojca Pajnik, 9–23. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Medrano, Juan Díez in Paula Gutiérrez. 2001. Nested identities: national and European identity in Spain. *Ethnic and Racial Studies* 24 (5): 753–78.

Mikkeli, Heikki. 1998. *Europe as an idea and an identity*. New York: Macmillan Press.

Mole, Richard C. M. 2007a. Discursive Identities. Identity Discourses and Political Power. V *Discursive constructions of identity in European politics*, ur. Richard C. M. Mole, 1–21. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

--- 2007b. Talking Security? The Discourse of European Identity in the Baltic States. V *Discursive constructions of identity in European politics*, ur. Richard C. M. Mole, 149–69. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Moritsch, Andreas. 1997. Narodna identiteta – nujnost ali anahronizem? V *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas*, ur. Dušan Nečak, 33–40. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.

Muschg, Adolf. 2003. Evropsko jedro. *Nova revija* 22 (259/260): 272–5.

Musek, Janek. 1997. Psihološke prvine narodne identitete in analiza slovenske samopodobe. V *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas*, ur. Dušan Nečak, 174–203. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.

Musolff, Andreas. 2006. Metaphor Scenarios in Public Discourses. *Metaphor and Symbol* 21 (1): 23–38.

Nared, Romana. 1996. Umeščanje nacionalne/državne identitete. V *Slovenska nacija in kolektivne identitete*, ur. Frane Adam, 47–56. Ljubljana: Inštitut za družbene vede (CTS).

Nastran Ule, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Nečak Lük, Albina. 1997. Jezikovna identiteta in jezikovno načrtovanje pri Slovencih. V *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas*, ur. Dušan Nečak, 117–32. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.

Nečak, Dušan. 1997. Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. V *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas*, ur. Dušan Nečak, 19–24. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.

Neumann, Iver B. 2001. European Identity, EU Expansion, and the Integration/Exclusion Nexus. V *Constructing Europe's Identity*, ur. Lars-Erik Cederman, 141–64. London, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Novak, Bogomir. 2000. Politično-kulturni vidiki ocenjevanja ustreznosti Slovenije za vstop v Evropsko unijo. *Teorija in praksa* 37 (1): 71–81.

Novak, Boris A. 2003. Slovenija v Evropi, Evropa v Sloveniji. *Nova revija* 22 (252/253): 397–408.

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za mednarodne odnose (Odbor DZ RS za mednarodne odnose). 9. maj 1997. *9. redna seja*. Obravnava ratifikacije evropskega sporazuma. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=46&mandate=2&o=130&unid=MDT2|78DE0F22301E0019C125649500478F2A&showdoc=1> (4. julij 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za mednarodne odnose (Odbor DZ RS za mednarodne odnose). 4. julij 2000. *137. redna seja*. Obravnava predstavitve predsedovanja Republike Francije Evropski uniji v času od 1. julija do 31. decembra. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=46&mandate=2&unid=MDT2|797724083080F306C1256913002AFDDB&showdoc=1> (4. julij 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zadeve Evropske unije (Odbor DZ RS za zadeve EU). 20. april 2007. 88. *redna seja*. Obravnava predstavitve rezultatov slovenskega dela vseevropskega projekta Posvetovanje z evropskimi državljani. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=4&mandate=4&o=50&unid=PMT4|C72B6A70FF6511C4C12572C60044BF33&showdoc=1> (31. januar 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko (Odbor DZ RS za zunanjo politiko). 22. marec 2001. 7. *izredna seja*. Obravnava dodatnih pojasnil k pogajalskim izhodiščem za področje 4, prost pretok kapitala. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=5&st=m&mandate=3&committee=5&o=180&unid=MDT3|AAB049DEA1207063C1256A17003E80AF&showdoc=1> (20. januar 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko (Odbor DZ RS za zunanjo politiko). 2. julij 2002. 30. *izredna seja*. Obravnava ob začetku predsedovanja Kraljevine Danske Svetu Evropske unije. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=5&mandate=3&o=50&unid=MDT3|695A598B204A7C99C1256BEB00324490&showdoc=1> (22. januar 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko (Odbor DZ RS za zunanjo politiko). 10. oktober 2002. 60. *redna seja*. Obravnava poročila o napredovanju Republike Slovenije v Evropski uniji. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=5&mandate=3&o=20&unid=MDT3|505FCA27CFD7FCC8C1256C4F003E1168&showdoc=1> (23. januar 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko (Odbor DZ RS za zunanjo politiko). 14. januar 2004. 75. *redna seja*. Obravnava Pogodbe o pristopu k Evropski uniji s sklepno listino, točneje, Zakon o ratifikaciji te pogodbe. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=5&mandate=3&o=10&unid=MDT3|9FF1F66557ADE01FC1256E1C003CA070&showdoc=1> (26. januar 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko (Odbor DZ RS za zunanjo politiko). 16. maj 2006. 15. *redna seja*. Obravnava predloga Zakona o pogojih za pridobitev lastninske pravice fizičnih oseb držav kandidatk za članstvo v EU na nepremičninah. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=5&mandate=4&o=20&unid=PMT4|B1554D7E86C64E89C1257170004A94B1&showdoc=1> (26. januar 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko (Odbor DZ RS za zunanjo politiko). 17. maj 2006. 16. *redna seja*. In Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zadeve Evropske unije. 23. *nujna seja*. Obravnava poročila o pripravah na predsedovanje Slovenije Svetu Evropske unije v prvi polovici leta 2008. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=5&mandate=4&o=20&unid=PMT4|4FBB6371B44EADB8C125717100457F48&showdoc=1> (26. januar 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko (Odbor DZ RS za zunanjo politiko). 3. julij 2007. 68. *nujna seja*. In Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zadeve Evropske unije. 99. *redna seja*. Obravnava predstavitve prednostnih nalog predsedovanja

Portugalske Evropski uniji v času od 1. julija do 31. decembra. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=4&mandate=4&o=40&unid=PMT4|C3ABF78255CBCE19C125730F002C4D95&showdoc=1> (29. januar 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko (Odbor DZ RS za zunanjo politiko). 24. januar 2008. 33. redna seja. Obravnava predloga Zakona o ratifikaciji Lizbonske pogodbe, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=5&mandate=4&o=0&unid=SDT4|087759290B2F24A6C12573CC002995DD> (29. januar 2010).

Odbor Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko (Odbor DZ RS za zunanjo politiko). 21. februar 2008. 34. redna seja. Obravnava predloga za razpis posvetovalnega referendumu o vstopu Republike Hrvaške v Evropsko unijo. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=4&st=m&committee=5&mandate=4&o=0&unid=PMT4|AC714E400235E2F4C12573F700357F88&showdoc=1> (31. januar 2010).

Pavlović, Srdja. 2004. Identiteta prostora vs. prostor identitete. *Dialogi* 40 (11/12): 65–71.

Petrović, Tanja. 2009. *Dolga pot domov: reprezentacije zahodnega Balkana v političnem in medijskem diskurzu*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Pinterič, Uroš. 2005. Razvoj in vloga evropske identitete za nadaljnji razvoj Evropske unije. V *Slovenija v EU: zmožnosti in priložnosti*, ur. Miro Haček in Drago Zajc, 67–81. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Pisier, Évelyne, François Châtelet, Olivier Duhamel, Pierre Bouretz, Dominique Colas in Bertrand Guillarme. 1982/2004. *Histoire des idées politiques*. Paris: Presses Universitaires de France.

Plavšak, Kristina. 2001. Coming home to Europe: the reconstruction of Slovene national identity in relation to Europe. V *National and European Identities in EU Enlargement*, ur. Petr Drulák, 79–94. Praga: Institut of International Relations.

Pogodba iz Nice. 2003. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/nica.pdf> (3. marec 2009).

Pogodba o Evropski uniji. 1993. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/maastricht.pdf> (30. marec 2009).

Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti. 1958. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/rimski-pogodbi.pdf> (28. marec 2009).

Pohl, Walter. 2005. Aux origines d'une Europe ethnique, Transformation d'identités entre Antiquité et Moyen Âge. *Annales HSS* 1: 183–208.

Poslovnik Državnega zbora (PoDZ-1-UPB1). Ur. l. RS 92/2007. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=99&docid=31&showdoc=1> (9. junij 2010).

Praprotnik, Tadej. 1999. *Ideološki mehanizmi produkcije identitet*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij in Študentska založba.

Pušnik, Maruša. 1999. Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. *Teorija in praksa* 36 (5): 796–808.

Ringmar, Erik. 2007. The Power of Metaphor: Consent, Dissent and Revolution. V *Discursive constructions of identity in European politics*, ur. Richard C. M. Mole, 119–36. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Rizman, Rudi. 1998. Ali sta nacionalna suverenost in identiteta v zatonu? V *Evropeizacija slovenske politike*, ur. Drago Zajc, 17–25. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.

--- 1999. Nacionalna identiteta v času globalizacije. V *Raziskovanje kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem*, ur. Jadranka Šumi, 239–49. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

--- 2003. Nacionalna in evropska identiteta: kohabitacija, sinergija ali konflikt? V *Prihodnost Evropske unije*, ur. Slavko Gaber, Zlatko Šabič in Mitja Žagar, 112–23. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.

Ross, Andrew A. G. 2006. Coming in from the Cold: Constructivism and Emotions. *European Journal of International Relations* 12 (2): 197–222.

Roter, Petra. 2001. Locating the 'Minority Problem' in Europe: A Historical Perspective. *Journal of International Relations and Development* 4 (3): 221–41.

--- 2009. *Narodne manjšine v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Rupel, Dimitrij. 2003. Slovenija v EU – slovo od tesnega življenja? *Nova revija* 22 (252/253): 205–17.

Said Edward W. 1978/1995. *Orientalizem: Zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij.

--- 1981. *Covering Islam. How the media and the experts determine how we see the rest of the world*. New York: Pantheon Books.

Schimmelfennig, Frank. 2001. Liberal Identity and Postnationalist Inclusion: The Eastern Enlargement of the European Union. V *Constructing Europe's Identity*, ur. Lars-Erik Cederman, 165–86. London, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Senegačnik, Brane. 2003. Slovenstvo na poti k resničnosti. *Nova revija* 22 (252/253): 419–31.

Shaffer, Brenda. 2006. Introduction: The Limits of Culture. V *The Limits of Culture*, ur. Brenda Shaffer, 1–25. Cambridge, London: The MIT Press.

Smith, Anthony D. 1991. *National Identity*. Reno, Las Vegas, London: University of Nevada Press.

--- 1992. National identity and the idea of European unity. *International Affairs* 68 (1): 55–76.

--- 1995/2000. *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.

Snoj, Jože. 2003. Premišljevanje o Evropi. *Nova revija* 22 (252/253): 409–18.

Spajič Vrkaš, Vedrana. 1996. (De) konstrukcija (de) konstruiranega: Antropološka in socialna konstrukcija identitete. *Časopis za kritiko znanosti* 24 (178): 103–22.

Suny, Ronald Grigor. 2006. History and Foreign Policy: from Constructed Identities to »Ancient Hatreds« East of the Caspian. V *The Limits of Culture*, ur. Brenda Shaffer, 83–109. Cambridge, London: The MIT Press.

Swidler, Ann. 1986. Culture in Action: Symbols and Strategies. *American Sociological Review* 15: 273–86.

Šabec, Nada. 2000. Jezik kot odraz kulturnih vrednot. V *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*, ur. Inka Štrukelj, 218–28. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.

Šabec, Ksenija. 2004. Na dnu Evrope ali na vrhu Balkana. *Dialogi* 40 (11/12): 49–64.

--- 2006. *Homo Europeus. Nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Šabič, Zlatko in Katja Rejec Longar. 2003. Vloga nacionalnih parlamentov pri nadzoru načela subsidiarnosti. V *Prihodnost Evropske unije*, ur. Slavko Gaber, Zlatko Šabič in Mitja Žagar, 73–94. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.

Šabič, Zlatko. 2005. Refleksija preteklosti, dožemanje sedanjosti, vizija prihodnosti – nova Evropska unija in nacionalni parlamenti. V *Slovenija v EU: zmožnosti in priložnosti*, ur. Miro Haček in Drago Zajc, 131–50. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Škodič, Dušan. 2009. Ötzi - neprijetna resnica. *Gore-ljudje.net*. 1. april. Dostopno prek: <http://www.gore-ljudje.net/novosti/44041/> (2. april 2009).

Šumi, Irena. 2000. *Kultura, etničnost, mejnost*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Thies, Cameron G. 2002. Progress, History and Identity in International Relations Theory: The Case of Idealist-Realist Debate. *European Journal of International Relations* 8 (2): 147–185.

Titscher, Stefan, Michael Meyer, Ruth Wodak in Eva Vetter. 2007. *Methods of Text and Discourse Analysis*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications.

Todorova, Maria. 1994. The Balkans: From Discovery to Invention. *Slavic Review* 53 (2): 453–82.

Todorov, Tzvetan. 1978. *Symbolisme et interprétation*. Pariz: Éditions du Seuil.

Tokarz, Božena in Emil Tokarz. 2003. Slovenski jezik in kultura v kontekstu večkulturnosti Evropske unije. *Obdobja 20 - Metode in zvrsti: Slovenski knjižni jezik - aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. Ana Vidovič–Muha, 171–6. Dostopno prek <http://www.centerslo.net/files/File/simpozij/sim20/tokarz.pdf> (11. junij 2010).

Torring, Jacob. 1999. *New Theories of Discourse*. Oxford, Malden: Blackwell Publishers. Ltd.

Toš, Niko in skupina (Mitja Hafner Fink, Samo Uhan, Brina Malnar, Janez Štebe, Slavko Kurdija, Sergio Švara, Rebeka Bešter-Falle, Živa Filej, Matej Kovačič in Ivi Kecman). 2003. *Mednarodna raziskava o družini in narodni identiteti – Slovensko javno mnenje 2003/2*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, CJMMK.

UKOM. Dostopno prek: <http://www.ukom.gov.si/> (10. septembra 2010).

Ule, Mirjana. 1996. Re-creating the Slovenian identity. V *Into Europe? Perspectives from Britain and Slovenia*, ur. Danica Fink Hafner in Terry Cox, 167–186. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vattimo, Gianni. 2003. Dom Evropa. *Nova revija* 22 (259/260): 254–7.

Večer, toti list. 1998. Pračlovek Ötzi je bil Slovenec! 19. avgust. Dostopno prek: http://bor.czp-vecer.si/vecer2000_xp/1998/08/19/1998-08-19%20STR-42-42%20MX-01%20IZD-00-02-05-08-06-06%20PAG-TOTI-LIST.pdf (2. februar 2010).

Velikonja, Mitja. 1996. *Masade duha*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2002. »Dom in svet«: kultura in študije naroda. V *Cooltura: uvod v kulturne študije*, ur. Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja, 283–97. Ljubljana: Študentska založba.

--- 2003. *Mitografije sedanjosti*. Študije primerov sodobnih političnih mitologij. Ljubljana: Študentska založba.

Vezovnik, Andreja. 2007. Diskurzivna konstrukcija slovenske nacionalne identitete. Analiza časopisnih političnih komentarjev v obdobju vstopanja Slovenije v Evropsko unijo. *Annales, Series historia et sociologia* 17 (2): 469–83.

--- 2008. Kritična diskurzivna analiza v kontekstu sodobnih diskurzivnih teorij. *Družboslovne razprave* XXIV (57): 79–96.

Vignaux, Georges, Khadiyatoulah Fall in Laurier Turgeon. 1998. Les recherches interculturelles: héritages conceptuels et nouveaux enjeux. V *Champ multiculturel, transactions interculturelles*, ur. Khadiyatoulah Fall in Laurier Turgeon, 61–93. Pariz: L'Harmattan.

Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji. Dostopno prek: <http://www.evropa.gov.si/> (30. maj 2010).

Weiss, Gilbert in Ruth Wodak. 2003. Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis. V *Critical Discourse Analysis. Theory and Interdisciplinarity*, ur. Gilbert Weiss in Ruth Wodak, 1–32. New York: Palgrave Macmillan.

Wendt, Alexander. 1992. Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization* 42 (2): 391–425.

--- 1994. Collective Identity Formation and the International State. *American Political Science Review* 88 (2): 384–96.

--- 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.

Wodak, Ruth in András Kovács. 2004. National identities in times of supra-national challenges. *Journal of Language and Politics* 3 (2): 209–46.

Wodak, Ruth. 2007. 'Doing Europe': the Discursive Construction of European Identities. V *Discursive constructions of identity in European politics*, ur. Richard C. M. Mole, 70–94. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Zajc, Drago. 2005. Spremenjene funkcije nacionalnega parlamenta po vstopu v EU (moč nacionalnega parlamenta v odnosu do vlade – primer Državnega zbora RS). V *Slovenija v EU: zmožnosti in priložnosti*, ur. Miro Haček in Drago Zajc, 107–20. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Žagar, Mitja. 1998. Evropski integracijski procesi, supranacionalnost in nacionalne identitete v Evropi. V *Evropeizacija slovenske politike*, ur. Drago Zajc, 27–33. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.

--- 2002. Iskanje novih evropskih identitet: uganka globalnih identitet. *Razprave in gradiva* 40: 6–21.

--- 2003. Tradicionalne kolektivne identitete v Evropi, oblikovanje skupnih evropskih identitet in reforma Evropske unije. V *Prihodnost Evropske unije*, ur. Slavko Gaber, Zlatko Šabič in Mitja Žagar, 124–44. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.